

Zarząd Województwa Lubelskiego

**REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY
WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO
na lata 2007 - 2013**

(projekt)

12 maja 2006 r.

Spis treści:

Rozdział 1.				
DIAGNOZA	SYTUACJI	SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ	WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO	str. 4
1.1. Diagnoza				str. 4
1.1.1. Terytorium, ekologia, obszary problemowe				str. 4
1.1.2. Społeczeństwo i zasoby ludzkie regionu				str. 8
1.1.3. Gospodarka				str. 15
1.1.4. Infrastruktura				str. 23
1.2. Analiza SWOT				str. 31
1.3. Pomoc publiczna dla województwa lubelskiego w latach 1999-2005				str. 37
1.3.1. Wsparcie krajowe				str. 37
1.3.2. Wsparcie zagraniczne				str. 39
Rozdział 2.				
STRATEGIA ROZWOJU REGIONU				str. 49
2.1. Cel główny				str. 49
2.2. Cele szczegółowe				str. 50
2.3. Spójność z politykami UE oraz krajowymi dokumentami programowymi				str. 52
2.4. Strategia realizacji celów				str. 54
2.5. Informacja na temat komplementarności RPO z Europejskim Funduszem Rolnym Rozwoju Obszarów Wiejskich				str. 54
Rozdział 3.				
PRIORYTETY REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO				
WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2007-2013				str. 55
Rozdział 4.				
PLAN FINANSOWY				str. 79
Rozdział 5.				
SYSTEM	REALIZACJI	REGIONALNEGO	PROGRAMU	
OPERACYJNEGO				str. 80

5.1. Instytucja koordynująca programy operacyjne na poziomie NSS	str. 80
5.2. Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym dla Województwa Lubelskiego (RPO)	str. 81
5.3. Instytucje pośredniczące	str. 83
5.4. Instytucje współpracujące	str. 85
5.5. Regionalny Komitet Monitorujący	str. 86
5.6. Monitoring i kontrola	str. 86
5.7. Instytucja płatnicza na poziomie NSS	str. 87
5.8. Instytucja odpowiedzialna za przekazywanie środków finansowych do beneficjentów na poziomie RPO	str. 88
5.9. Certyfikacja	str. 88
5.10 Regionalne instytucje certyfikujące	str. 90
5.11. Jednostka audytu wewnętrznego RPO	str. 90
5.12. Sprawozdawczość	str. 91
5.13. Ocena (ewaluacja)	str. 92
5.13.1. Ocena <i>ex-ante</i>	str. 93
5.13.2. Ocena bieżąca <i>on – going</i>	str. 93
5.13.3. Ocena <i>ex-post</i>	str. 93
5.14. Konsultacje społeczne	str. 94
5.15. Informacja i promocja	str. 94
5.16. Beneficjenci	str. 94
Wykaz skrótów zawartych w programie	str. 97

Załączniki:

Załącznik 1. Indykatorywna lista dużych projektów (*major projects*)

Załącznik 2. Indykatorywna lista programów pomocy publicznej

Załącznik 3. Ocena programu przed rozpoczęciem realizacji (ocena *ex-ante*) wraz z oceną spodziewanego efektu makroekonomicznego

Załącznik 4. Ocena przewidywanego wpływu programu na środowisko

Załącznik 5. Informacja o działaniach realizowanych w ramach priorytetów

Załącznik 6. Kryteria wyboru projektów

Załącznik 7. Szacunkowa tabela finansowa dla programu operacyjnego wg. Priorytetów, działań i lat (zobowiązania)

Załącznik 8 Szacunkowa tabela możliwości zapewnienia współfinansowania

Załącznik 10. Plan inwestycyjny przedstawiający wykaz kluczowych projektów

Rozdział 1. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

1.1. Diagnoza

1.1.1. Terytorium, ekologia, obszary problemowe

Położenie województwa lubelskiego

Województwo lubelskie położone jest we wschodniej części Polski. Obejmuje obszar ponad 25 tys. km² i liczy 2185,2 tys. mieszkańców. Region jest jednym z największych w kraju – zajmuje 3 pozycję pod względem powierzchni - ale jednocześnie najslabiej zurbanizowanym z województw w Polsce. Obszar województwa w całości leży w dorzeczu Wisły. Głównymi rzekami są: Wieprz, Wisła - stanowiąca znaczną część granicy zachodniej województwa, oraz Bug, wyznaczający jego granicę wschodnią. Pozostałe ważne rzeki regionu to Krzna, Bystrzyca, Huczwa i Tanew.

Województwo graniczy od wschodu z Białorusią i Ukrainą, od południa – z województwem podkarpackim, od zachodu z województwem świętokrzyskim i mazowieckim, które jest też sąsiednim regionem od północy. Na krótkim, czterokilometrowym odcinku Lubelszczyzna graniczy przez rzekę Bug z województwem podlaskim.

W podziale kraju na jednostki terytorialne, zgodne z wymogami statystyki regionalnej Unii Europejskiej w województwie wydzielono 3 podregiony (NTS III):

- podregion bialskopodlaski obejmujący powiaty: bialski, parczewski, radzyński, włodawski i miasto Biała Podlaska;
- podregion chełmsko – zamojski obejmujący powiaty: biłgorajski, chełmski, hrubieszowski, krasnostawski, tomaszowski, zamojski oraz miasto Chełm i Zamość;
- podregion lubelski obejmujący powiaty: janowski, kraśnicki, lubelski, łęczyński, łukowski, opolski, puławski, rycki, świdnicki i miasto Lublin.

Podział administracyjny wyróżnia: 4 miasta na prawach powiatu (Lublin, Chełm, Biała Podlaska, Zamość), 16 gmin miejskich, 21 gmin miejsko-wiejskich i 172 gminy wiejskie.

Zasoby przyrodnicze

W 2004 r. powierzchnia gruntów leśnych wynosiła 569,2 tys. ha i w odniesieniu do 1999 r. wzrosła o 9,7 tys. ha. Lesistość województwa w 2004 r. wynosiła 22,3% powierzchni województwa przy lesistości Polski 28,6%, i sytuowała województwo lubelskie na 14 miejscu w kraju. W porównaniu do roku 1999 lesistość województwa zwiększyła się o 0,4%. Największe kompleksy leśne zachowały się na piaszczystych i podmokłych równinach Kotliny Sandomierskiej oraz na silnie urzeźbionym Rostoczu. Wylesiona jest natomiast Wyżyna Lubelska, gdzie w wielu gminach lesistość nie przekracza nawet 10%.

Zasoby biotyczne Lubelszczyzny zostały docenione w krajowych i międzynarodowych systemach przyrodniczych. Obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody

w województwie lubelskim zajmowały w 2004 r. powierzchnię 572275,8 ha, co stanowiło 22,8% powierzchni ogólnej województwa (w kraju obszary prawnie chronione stanowiły 32,5% powierzchni). Pod względem powierzchni obszarów chronionych województwo zajmuje 9 miejsce w kraju. Na krajowy system obszarów chronionych składają się obecnie: 2 parki narodowe, 17 parków krajobrazowych, 82 rezerваты przyrody, 17 obszarów chronionego krajobrazu. Ochroną indywidualną w 2003 r. objętych było 1746 obiektów. W dwóch istniejących na terenie województwa uzdrowiskach w Nałęczowie i Krasnobrodzie ustanowione zostały trzy strefy ochrony uzdrowiskowej (A,B,C).

Kompleksowy system walorów przyrodniczych województwa przedstawia Krajowa Sieć Ekologiczna ECONET-PL, będąca częścią Europejskiej Sieci Ekologicznej – ECONET. W granicach województwa wyodrębniono: 5 obszarów węzłowych i 3 korytarze ekologiczne o znaczeniu międzynarodowym, 4 obszary węzłowe i 4 korytarze ekologiczne o znaczeniu krajowym. Na Lubelszczyźnie do sieci NATURA 2000 wstępnie zakwalifikowano 25 ostoi siedliskowych o powierzchni 87140,38 ha i 20 ostoi ptasich o powierzchni 301352,74 ha, stanowi to odpowiednio 3,5% i 12,0% powierzchni województwa lubelskiego.

Zasoby wód powierzchniowych Lubelszczyzny są niezbyt duże. Przyczynami tego stanu są: słabo rozwinięta sieć rzeczna i zmienne wielkości odpływu, zarówno w układzie przestrzennym jak i sezonowym. Deficyty wody utrzymują się na znacznych obszarach, szczególnie w rejonie oddziaływania Kanału Wieprz - Krzna oraz w zlewniach większości lewostronnych dopływów Bugu. Kanał Wieprz - Krzna doprowadzający wodę na teren deficytowych zlewni spełnia obecnie w ograniczonym stopniu funkcję nawadniania i retencji wód na skutek znacznej degradacji urządzeń technicznych. W zasięgu oddziaływania melioracyjnego Kanału znajduje się 3 770 km² (15% powierzchni województwa). Dla wzrostu retencji wodnej istotna jest zarówno budowa zbiorników jak też stałe lub okresowe retencjonowanie wody w korytach rzek, rowach melioracyjnych oraz ochrona retencji naturalnej. Jednocześnie część obszaru województwa (dolina Wisły, Wieprza), ze względu na zły stan techniczny lub zupełny brak zabezpieczeń przeciwpowodziowych, zagrożona jest powodzią.

Środowisko kulturowe

Krajobraz kulturowy województwa lubelskiego pod względem liczby i różnorodności obiektów zabytkowych zaliczany jest do najbogatszych w skali kraju. W strukturze osadnictwa regionu zachowało się ok. 22 tys. obiektów zabytkowych (obiekty budownictwa i architektury, cmentarze, parki, kościoły, cerkwie prawosławne i unickie, bożnice) oraz liczne historyczne układy urbanistyczne miast i wsi (w tym 30 prawnie chronionych). Wśród nich szczególne miejsce zajmuje Zamość (jego układ urbanistyczny wraz z zespołem 120 zabytków został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO oraz uznany za Pomnik Historii o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej) oraz staropolski zespół urbanistyczny w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą (uznany za Pomnik Historii). Poważnym problemem jest jednak pogarszający się stan zabytków.

Sieć miejska

Region ma korzystnie ukształtowaną, policentryczną strukturę osadniczą, którą tworzy 41 miast i 4164 miejscowości wiejskie. Jednakże pod względem liczby miast zajmuje 13 pozycję w kraju. Jedno miasto obsługuje średnio 628 km², co jest dwukrotnie większym obszarem od przeciętnego

obszaru obsługi miasta w kraju (357 km²). Rzadka sieć miejska wiąże się z niskim wskaźnikiem zurbanizowania – jedynie 46,7% ludności regionu to mieszkańcy miast (wskaźnik dla Polski wynosi ok. 61,5%).

Dominującą rolę w strukturze funkcjonalnej regionu pełni Lublin, który wraz ze Świdnikiem stanowi rdzeń Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (LOM). W Koncepcji Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju z 2001 r., 365-tysięczna aglomeracja lubelska została zaliczona do jednego z ośmiu potencjalnych europolii, tj. europejskich ośrodków polaryzacji. Lublin to największy ośrodek miejski we wschodniej części kraju, odgrywający wiodącą rolę w obszarze pogranicza z Białorusią i Ukrainą. Ze względu na położenie, dziedzictwo historyczne, jak i potencjał funkcjonalny kwalifikuje się do rangi ośrodka metropolitalnego. Wspomagającą i uzupełniającą funkcję wymiany gospodarczej, turystycznej i kulturalnej pełnią były miasta wojewódzkie: Biała Podlaska, Chełm i Zamość. Żaden z tych ośrodków nie osiąga jednak zaludnienia 100 tys. mieszkańców. Większość z pozostałych ośrodków miejskich ma niską rangę, co poważnie zmniejsza możliwość generowania przedsiębiorczości, aktywności i innowacji. Na skutek upadku dużych zakładów pracy wiele małych miast pełni obecnie jedynie podstawowe funkcje związane z administracją i edukacją. Na negatywny wizerunek miast wpływ mają: degradacja tkanki zabytkowej miast, zły stan przestrzeni publicznych i infrastruktury technicznej, dekapitalizacja znaczącej części zasobów mieszkaniowych.

Obszary wiejskie

Obszary wiejskie zajmują 96,1% powierzchni regionu, a rolnictwo stanowi jeden z najważniejszych działów gospodarki. Świadczą o tym duże zasoby ziemi (57,1% ogólnej powierzchni to użytki rolne), wysoki udział ludności zatrudnionej w rolnictwie (38,4% z ogółu zatrudnionych w województwie w 2004 r. – kraj 16,5 %, - UE ok. 5%) oraz znacząca produkcja rolnicza w skali kraju. Wysoka pozycja rolnictwa w województwie jest wynikiem szeregu uwarunkowań tworzących szansę dalszego rozwoju. Zalicza się do nich ukształtowanie powierzchni, korzystne warunki klimatyczne i glebowe. Średni wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla województwa wynosi 73,5 pkt (wg IUNG w Puławach) i jest wyższy o 6,9 pkt od krajowego (66,6 pkt). Poziom plonów osiąganych w produkcji rolnej regionu nie jest adekwatny do panujących w nim dobrych warunków glebowych. Niska opłacalność produkcji rolniczej i trudności w zbyciu wytworzonych produktów powodują nasilenie się zjawiska odłogowania i ugorowania gruntów ornych. To niekorzystne zjawisko może stanowić potencjał regionu do uprawy roślin energetycznych (produkcja biomasy).

Jednym z podstawowych ograniczeń rozwojowych obszarów wiejskich jest nadmierne zatrudnienie, hamujące poprawę struktury obszarowej gospodarstw, która w województwie jest wyjątkowo niekorzystna. Podobnie jak średnio w Polsce, przeważają gospodarstwa małe (1-5 ha), stanowiące ponad 54% ogólnej liczby gospodarstw. Gospodarstwa większe (ponad 15 ha) stanowią nieco ponad 7% ogólnej liczby gospodarstw rolnych, podczas gdy w Polsce ich udział wynosi około 10%. Także średnia powierzchnia gospodarstw jest mniejsza niż średnia krajowa i wynosi 6,9 ha na gospodarstwo (Polska 8,4 ha). Niska efektywność gospodarowania oraz niewielki postęp technologiczny przekładają się na niskie dochody rolnicze i niepełne wykorzystanie potencjału produkcyjnego.

Obszary wiejskie są gorzej wyposażone w podstawową infrastrukturę. Jedynie 65,6% gospodarstw korzysta z sieci wodociągowej, a tylko 9,3% jest podłączonych do sieci kanalizacyjnej.

Zróżnicowania wewnątrzregionalne

Województwo lubelskie cechuje się stosunkowo dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym.

Tab 1. PKB w latach 2000-2003 w podziale na podregiony.

	Rok 2000 (w mln zł)	Rok 2001 (w mln zł)	Rok 2002 (w mln zł)	Rok 2003 (w mln zł)
podregion bialskopodlaski	3 266,8	4 083,2	3 896,5	4 034,5
podregion chełmsko-zamojski	6 928,0	7 989,6	8 172,6	8 519,4
podregion lubelski	16 930,3	18 980,7	19 377,7	20 392,9
województwo lubelskie	27 125,1	31 053,5	31 446,8	32 946,7

Źródło: Dane US w Lublinie

Najniższym PKB na 1 mieszkańca charakteryzuje się podregion bialskopodlaski. W 2003 r. było to 12,9 tys. zł i wynosiło ok. 76,9% wskaźnika w podregionie lubelskim, gdzie wskaźnik PKB na 1 mieszkańca zwiększył się w analizowanym okresie o 17% i w 2003 r. stanowił 111,6% średniej wojewódzkiej (15,04 tys. zł). Połowa miast (21) leży na terenie podregionu lubelskiego, w których mieszka 64% ludności miejskiej województwa. Na terenie podregionu bialskopodlaskiego leży 6 miast, których mieszkańcy stanowią niecałe 12% ludności miejskiej

Tab 2. Wybrane wskaźniki obrazujące zróżnicowanie wewnątrzregionalne (dane za 2004 rok)

	Liczba ludności (w % ludności województwa)	Wskaźnik urbanizacji	Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	Wskaźnik zatrudnienia
podregion bialskopodlaski	14,26 %	39 %	570,5	1909,74 zł	34,37 %
podregion chełmsko-zamojski	30,22 %	37,4 %	629,5	1925,43 zł	35,22 %
podregion lubelski	55,51 %	53,7 %	742,9	2194,59 zł	34,57 %

Źródło: Województwo Lubelskie 2005, podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Lublinie.

Wszystkie analizowane wskaźniki wykazują znaczne dysproporcje rozwojowe pomiędzy podregionami, z których najsłabiej rozwinięty jest podregion bialskopodlaski a najlepiej lubelski.

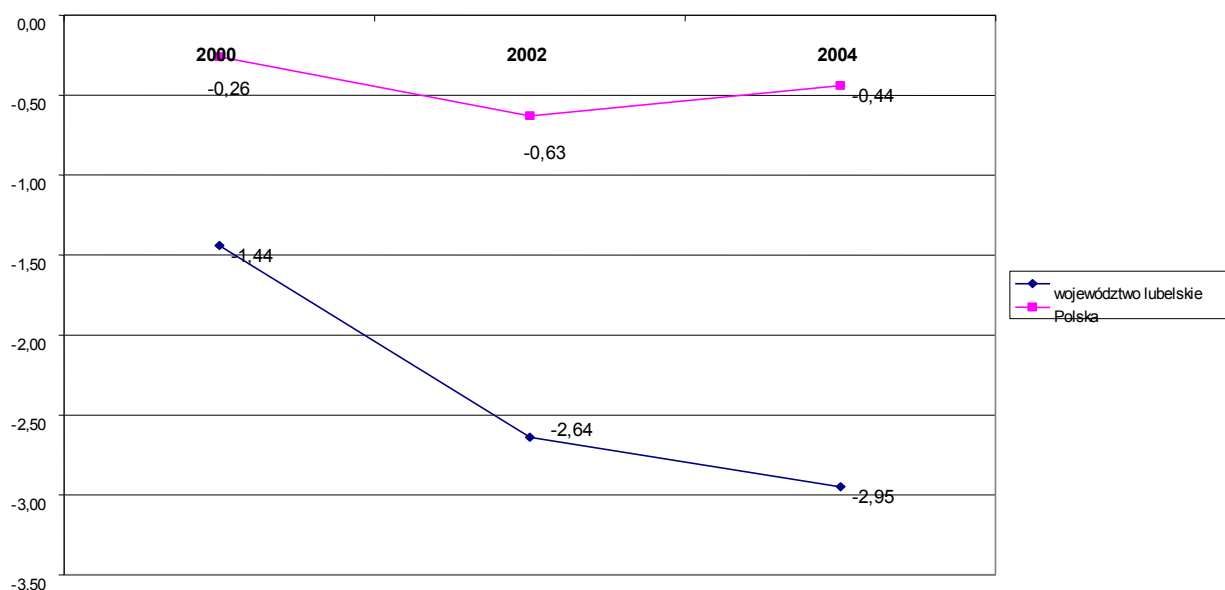
1.1.2. Społeczeństwo i zasoby ludzkie regionu

Demografia

W końcu 2004 roku województwo lubelskie zamieszkiwało 2185,2 tys. osób co stanowiło 5,7% ludności kraju – 7 miejsce. Od 2000 r. liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 0,95%, przy średniorocznym tempie spadku wynoszącym 0,24%. Stan ludności w miastach zmniejszył się o 0,86%, a na wsi o 1,03% (średniorocznie o 0,22% i o 0,26%). Według prognozy GUS na lata 2003-2030 tendencja spadkowa utrzyma się co najmniej do 2030r.

Region należy do słabo zaludnionych i zurbanizowanych. Średni wskaźnik zaludnienia dla województwa lubelskiego w 2004 roku wynosił 87 osób/1km² (Polska 122 osoby/1km²). Współczynnik urbanizacji osiągnął poziom 46,7% (w kraju 61,5%).

Rys.1 Przyrost rzeczywisty na 1000 ludności w województwie lubelskim i Polsce w latach 2000, 2002 i 2004

Źródło: Opracowanie własne na podstawie : *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001, 2003 i 2005; Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2004, 2005.*

Na terenie województwa lubelskiego w latach 1998-2004 liczba urodzeń zmalała o 14,8%, przy czym na obszarach wiejskich spadek ten był dużo wyższy – o 19%. W 2004 roku przyrost naturalny kształtował się na poziomie – 0,91‰ i był dużo niższy od współczynnika krajowego (-0,2‰).

Wykazujący stałą tendencję malejącą przyrost rzeczywisty w województwie jest znacznie niższy niż w kraju i wynika głównie z wysokiej emigracji, natomiast w mniejszym stopniu z ujemnego przyrostu naturalnego. Głównymi przyczynami ruchu wędrownego ludności są czynniki ekonomiczne dlatego też ubogie województwo lubelskie należy do obszarów o największej emigracji w kraju. Saldo migracji na 1000 ludności w województwie w 2004 roku wynosiło (-2,03‰) natomiast na wsi w tym samym okresie wskaźnik ten kształtował się na

poziomie (0,12%). Dodatni wskaźnik dla obszarów wiejskich spowodowany jest coraz częstszym osiedlaniem się ludności miejskiej we wsiach okalających miasta. Według prognozy GUS w najbliższych latach województwo nadal będzie się zaliczało do obszarów odpływu ludności.

Ludność Lubelszczyzny jest nadal młoda (podobnie jak w kraju), jednakże mediana wieku zwiększa się z roku na rok; w 2000 r. wynosiła 37 lat dla kobiet i 33 dla mężczyzn; w 2004 r. – odpowiednio 39 i 34 lata. Wiek ludności miejskiej i wiejskiej jest zbliżony (36 lat), natomiast w kraju ludność miejska była starsza od wiejskiej (odpowiednio 38 i 33 lata). W 2020 roku mniej więcej co piąty mieszkaniec województwa lubelskiego będzie miał 60 i więcej lat. Dalsze utrzymywanie się obecnych kierunków zmian zagraża pojawieniem się w niedalekiej przyszłości niekorzystnych dla rynku pracy deformacji struktury wieku ludności oraz zmniejszeniem się podaży siły roboczej. Narastać mogą również problemy społeczne związane z przyrostem ludności w wieku poprodukcyjnym.

Tab. 3. Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w latach 2000-2004

Wyszczególnienie	2000 w %	2002 w %	2004 w %	Różnica 2000-2004 w pkt.
<i>w wieku przedprodukcyjnym</i>	25,6	23,8	22,2	- 3,4
<i>w wieku produkcyjnym</i>	58,3	60,0	61,4	+ 3,1
<i>w wieku poprodukcyjnym</i>	16,1	16,2	16,4	+ 0,3
<i>Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym</i>	71	67	63	- 8

Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2005, Rynek pracy w województwie lubelskim w 2004 r.

W latach 2000-2004 następował wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym przy jednoczesnym zmniejszaniu się udziału grupy ludności w wieku przedprodukcyjnym. Jest to związane z wchodzeniem w wiek produkcyjny roczników wyżu demograficznego i ma wpływ na spadek współczynnika obciążenia demograficznego. Jego wielkość w 2004 r. jest jednak nadal wyższa niż w kraju – o 6 pkt proc.

Edukacja i sport

W ciągu lat 1999-2003 liczba placówek przedszkolnych w województwie zmniejszyła się o 11,5% (w kraju o 8,4%). Spadek ten spowodowany jest zarówno sytuacją demograficzną jak i wzrostem opłat za chesne oraz mniejszym zapotrzebowaniem na opiekę nad dziećmi w związku z bezrobociem rodziców. Szczególnie niekorzystnym zjawiskiem jest niski poziom uczestnictwa w edukacji przedszkolnej dzieci w wieku 3-5 lat. Sytuacja w Lubelskiem nie odbiega od sytuacji w całym kraju, gdzie wychowaniem przedszkolnym objętych jest jedynie ok. 30% dzieci w tym wieku. Tymczasem w krajach Europy Zachodniej wskaźnik ten waha się między 70% a 100%. Niekorzystna sytuacja w województwie lubelskim spowodowana jest

między innymi faktem, iż na terenach wiejskich brakuje pełnych przedszkoli, a istnieją tylko tzw. oddziały zerowe dla sześciolatków.

Z powodu ujemnego przyrostu naturalnego spada również liczba uczniów szkół podstawowych. W roku 2004/2005 liczba ta zmalała o 31,7% w stosunku do roku szkolnego 1999/2000. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest sukcesywne zmniejszanie się liczby szkół podstawowych - na przestrzeni lat 1999-2005 o 16,4% (kraj 16,9%). Struktura organizacyjna szkolnictwa podstawowego jest zbliżona do średniej krajowej. Na jeden oddział nauczania przypada 19 uczniów (w kraju 21) z czego w miastach 24 (tak jak w kraju), a na wsi 16 (w kraju 18). Najgorsza sytuacja jest w dużych miastach, gdzie w wielu szkołach liczba uczniów w oddziale znacznie przewyższa średnią dla województwa. Obniża to komfort, a co za tym idzie, poziom nauczania, wymusza także system zmianowy, co nie sprzyja rozwojowi osobowościowemu i intelektualnemu uczniów. Problemem jeśli chodzi o infrastrukturę edukacyjną jest poziom wyposażenia w pomoce naukowe, a także dostęp do obiektów sportowych.

O 15% w stosunku do roku 1999 wzrosła natomiast liczba szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych. Obserwuje się zmniejszenie liczby uczniów szkół zasadniczych zawodowych na rzecz wzrostu liczby uczniów w szkołach średnich kończących się maturą (wzrost w stosunku do roku 1999/2000 o 13,7%). Trend ten z jednej strony powoduje korzystne zmiany strukturalne w szkolnictwie ponadpodstawowym, z drugiej jednak może doprowadzić do pojawienia się luki na rynku pracy. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się zwłaszcza licea ogólnokształcące, które nie dają określonego zawodu przygotowując do kontynuowania nauki na studiach. Daje to szansę na podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców Lubelszczyzny, który choć od kilku lat stale rośnie, wciąż jest niższy od przeciętnego w kraju. Region oferuje bogatą ofertę kształcenia wyższego a jego stolica jest największym ośrodkiem akademickim we wschodniej Polsce. W roku 2004/2005 w województwie lubelskim kształcenie na poziomie wyższym zapewniało 20 (8 miejsce w kraju) szkół wyższych (wzrost od 2000 r. o 7) a także 10 filii i oddziałów zamiejscowych. Wśród województw Lubelszczyzna zajmuje wysoką 7 pozycję pod względem ilości studentów szkół wyższych przypadających na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten dla województwa wynosi 256 studentów (dla Polski 278; dla krajów UE – średnio 324).

Obecnie najchętniej wybieranymi kierunkami są: administracja (10,4 %), pedagogika (8,1%), prawo (7,4%) oraz ekonomia (3,4%). Paradoksalnie są to kierunki, charakteryzujące się najwyższym poziomem bezrobocia wśród absolwentów. Świadczy to o nieprzystawalności edukacji do realiów rynkowych mimo, iż szkoły wyższe systematycznie poszerzają swoją ofertę edukacyjną tworząc nowe kierunki studiów i dostosowując je do potrzeb regionalnego rynku pracy.

Istotne znaczenie odgrywa także kształcenie ustawiczne. Pojawia się konieczność budowania bardziej przyjaznego człowiekowi systemu dostępu do różnych poziomów, form i metod pozyskiwania wiedzy i kształtowania umiejętności, by zapewnić odpowiednie możliwości wszystkim – osobom dorosłym, pracującym i bezrobotnym - na przekwalifikowanie się lub podniesienie swoich kwalifikacji.

Prognoza demograficzna przewiduje, że w latach 2004-2020 nastąpi 34% spadek liczby dzieci w wieku 0-6 lat, 35% spadek dzieci w wieku 7-12 lat i 47% w przedziale 13-18 lat. Oznacza to konkretne konsekwencje dla sytuacji na rynku pracy zawodów pedagogicznych oraz wyzwania dla polityki edukacyjnej związane z wykorzystaniem potencjału edukacyjnego, podniesieniem

jakości edukacji oraz redukcją sieci szkół. Zwłaszcza ta ostatnia niesie za sobą konkretne niebezpieczeństwa zmniejszenia, i tak już niekorzystnych w stosunku do miast, szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej. Dlatego szczególnie ważne jest podejmowanie starań o zachowanie dotychczasowych szkół w ośrodkach wiejskich.

W nowoczesnych społeczeństwach sport jest jedną z ważnych wartości kulturowych wpływających na zdrowie, rozwój człowieka, jakość życia. Stanowi także istotny bodziec rozwoju wielu gałęzi gospodarki tworząc szeroki rynek pracy. Dlatego bardzo niepokojącym jest fakt, iż na przestrzeni ostatnich lat w regionie słabnie zainteresowanie uprawianiem sportu. Niewątpliwie na taki stan rzeczy zasadniczy wpływ ma niedostateczna infrastruktura sportowa, na rozwój której brak środków finansowych. Mimo podejmowanych, przez samorządy terytorialne, w ostatnich latach działań mających na celu jej poprawę, m.in. poprzez budowę i modernizację otwartych obiektów sportowych (w tym pływalni), przedsięwzięcia te nie wpłynęły w znaczący sposób na zwiększenie ilości obiektów sportowych.

Rynek pracy

W województwie lubelskim w końcu 2004 r. pracowało 725,0 tys. osób, które stanowiły 54,05% ludności województwa w wieku produkcyjnym, a więc tylko nieco więcej niż połowa ludności w wieku zdolności do pracy. Sektor prywatny zatrudniał 73,8% ogółu pracujących. Wskaźnik zatrudnienia wg. BAEL wyniósł w 2004 r. jedynie 47,7% i w stosunku do roku 2000 spadł o 3,8 pkt proc.

Tab. 4 Wskaźnik zatrudnienia według wieku.

Grupy wiekowe	15-24 lata	25-34 lata	35-44 lata	45-54 lata	55 lat i więcej
Wskaźnik zatrudnienia w %	23,8	69,8	77,9	69,0	20,8

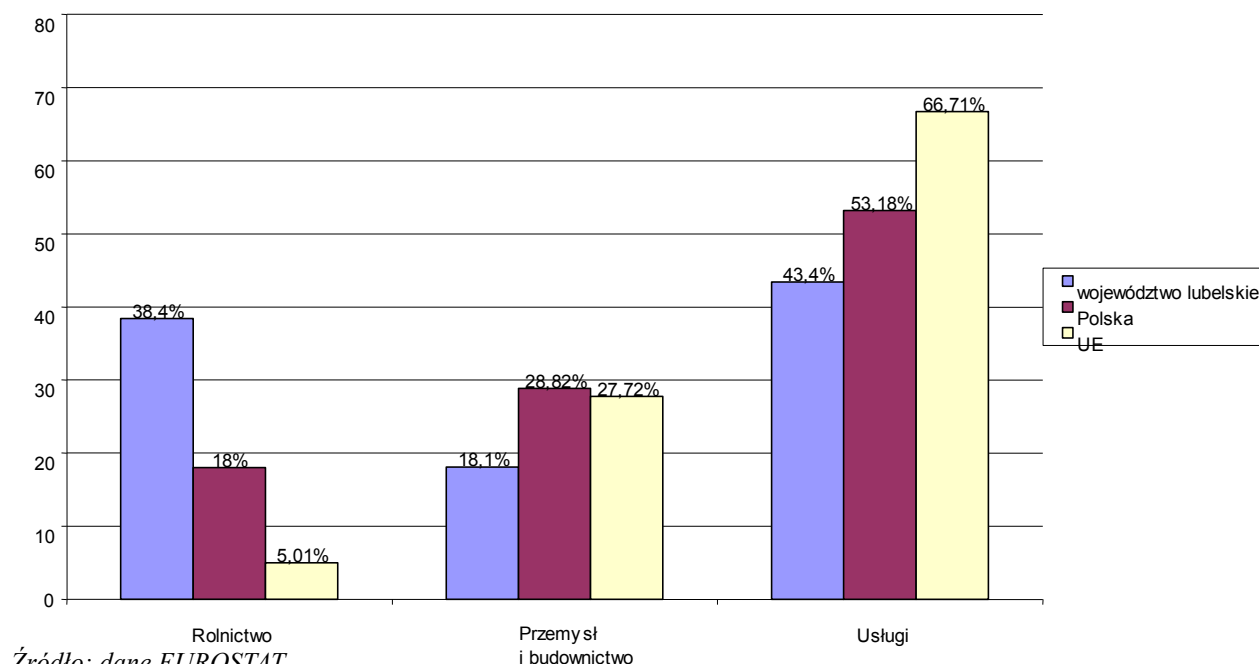
Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2005.

Współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn jest znacznie wyższy (63,9%) niż kobiet (50,9%).

W krajach UE proporcje te wynoszą odpowiednio, 55,5% aktywnych zawodowo mężczyzn i 44,5% kobiet.

Struktura sektorowa zatrudnienia jest w województwie lubelskim wyjątkowo niekorzystna. Przerost zatrudnienia w rolnictwie i niskie, w porównaniu do kraju i UE, zatrudnienie w usługach świadczy o zacofaniu regionalnej gospodarki.

Rys. 2. Struktura sektorowa pracujących w województwie lubelskim, Polsce i UE w 2004 r.

Uwzględniając lata 1999-2003 zauważalne jest zmniejszanie się liczby pracujących ogółem o prawie 50 tys. Największe ubytki wystąpiły w przemyśle (18,3 tys.), ochronie zdrowia (14,5 tys.) oraz budownictwie (11,6 tys.). Bezwzględna liczba pracujących wzrosła w obsłudze nieruchomości i firm (9,5 tys.), administracji publicznej (5,4 tys.), pozostałej działalności usługowej komunalnej (2,3 tys.) oraz edukacji (1,6 tys.). Zmiany te zasadniczo były analogiczne do zachodzących w gospodarce całego kraju. Likwidacja miejsc pracy w województwie lubelskim była jednak stosunkowo bardziej dotkliwa w pośrednictwie finansowym (zlikwidowano ponad jedną trzecią miejsc pracy), w budownictwie (prawie jedną trzecią) i w ochronie zdrowia (jedną czwartą). Natomiast przyrost miejsc pracy był relatywnie wyższy niż w kraju w dziedzinie obsługi nieruchomości i firm (utworzono prawie połowę nowych miejsc pracy w porównaniu do roku 1999).

Omawiane zjawiska wskazują na wysoką korelację zmian na regionalnym i ogólnokrajowym rynku pracy. Jednocześnie wyraźnie zauważalny jest niedostatecznie rozwinięty segment usługowy tego rynku pracy, a właśnie dynamicznie rozwijający się i zwiększający swój udział w PKB sektor usług winien absorbować zasoby pracy dopiero wchodzące na rynek (absolwenci), jak i odpływające z innych sektorów. Wśród ogółu pracujących w województwie lubelskim dominowali pracownicy najemni (56,6%). Zdecydowana większość z nich (90,3%) posiadała status pełnego zatrudnienia. Pracujący na własny rachunek stanowili 28,2% ogółu pracujących, przy czym zdecydowana większość z nich nie zatrudniała żadnych pracowników. Stosunkowo wiele osób (14,0% ogółu pracujących) nie wykonuje żadnej pracy najemnej, ani nie pracuje na własny rachunek, ale jako członkowie rodzin pomaga innym w pracy na własny rachunek. Taka struktura zatrudnienia w województwie lubelskim wynika w oczywisty sposób ze struktury gospodarki województwa ze stosunkowo dużym udziałem sektora rolnictwa indywidualnego. Ten sektor, właśnie w postaci „pomagających członków rodzin” absorbuje tych mieszkańców wsi,

którzy nie mają szans na uzyskanie pracy w innych działach gospodarki. Zjawisko to zmniejsza zatem skalę bezrobocia rejestrowanego.

W końcu 2004 r. w województwie lubelskim w powiatowych urzędach pracy zarejestrowanych było 164,8 tys. osób poszukujących pracy. Stopa bezrobocia rejestrowanego wynosiła 17,8% i była niższa od stopy obliczonej dla całego kraju, która wyniosła 19,0% (UE 9,2 %). Pod względem stopy bezrobocia województwo lubelskie znajduje się na 11 miejscu wśród wszystkich województw Polski.

Biorąc pod uwagę tzw. II stopę bezrobocia (mierzoną jako stosunek liczby bezrobotnych do liczby pracujących poza rolnictwem indywidualnym) stwierdzamy, że poziom bezrobocia w województwie lubelskim znacznie przekracza poziom ogólnokrajowy (w końcu grudnia 2004 r. – o 7,3%, przeciętnie w okresie 1999-2004 – o 8,5%). W 2004 r. II stopa bezrobocia wyniosła 36,2%.

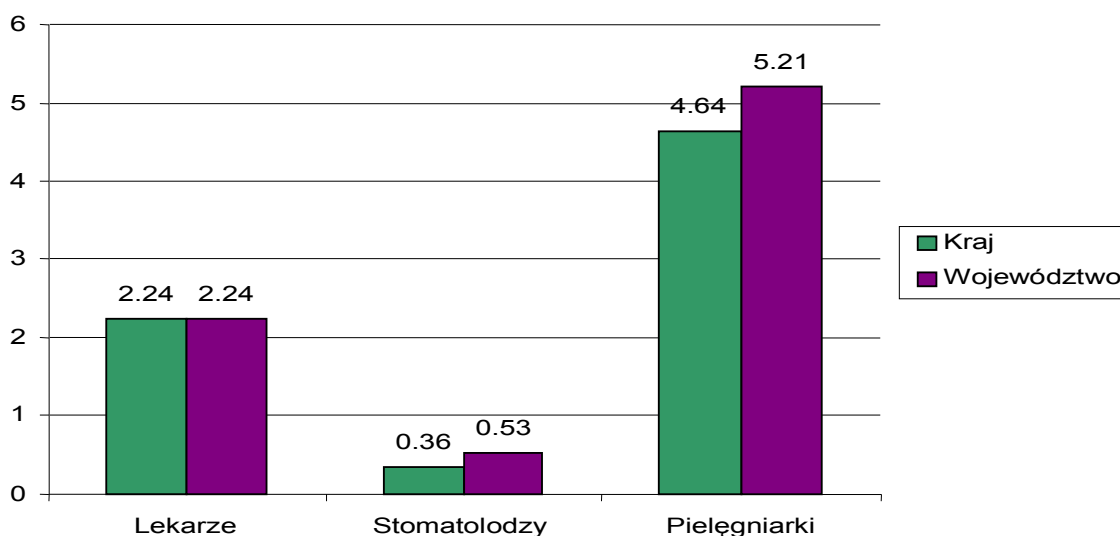
Wśród bezrobotnych dużą grupę stanowią osoby długotrwale bezrobotne 38,2%. Szczególnie niekorzystnym i niepokojącym jest fakt, iż 31,7% bezrobotnych to ludzie młodzi (w wieku 25-34 lata), a 7,35% to osoby z wyższym wykształceniem.

Ochrona zdrowia

Na przestrzeni ostatnich lat zarówno w województwie jak i w kraju nastąpiło wydłużenie przeciętnego trwania życia. W 2004 r. średnie trwanie życia mężczyzn wynosiło 70,0 lat (kraj 70,7) a kobiet 79,8 lat (kraj 79,2). W porównaniu do roku 1999 wzrost wynosił odpowiednio o 1,4 roku dla mężczyzn i 1,3 roku dla kobiet. W ciągu najbliższych lat zapotrzebowanie na świadczenia opieki zdrowotnej będzie szybko wzrastało w związku ze starzeniem się ludności.

W 2003 r. główną przyczyną zgonów mieszkańców województwa i kraju były choroby układu krążenia i nowotwory. Lubelszczyzna znacznie przewyższa również średnią dla kraju pod względem zachorowalności na gruźlicę.

Rys. 3. Dostęp do służby zdrowia w 2004 r. (na 1 tys. mieszkańców)

Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2005.

Potencjalny dostęp do opieki medycznej zobrazowany liczbą lekarzy i pielęgniarek wykazuje, iż w 2004 r. wskaźniki dla województwa odpowiadają a nawet przekraczają wskaźniki dla kraju. Należy jednak pamiętać, że choć dobre na tle Polski są one niższe niż w innych krajach UE.

W 2004 r. sieć placówek podstawowej opieki zdrowotnej tworzyło 745 zakładów opieki zdrowotnej, w tym 461 w miastach (60,9%) i 284 (39,1%) na wsi (ich liczba od 1999 r. wzrosła o 34%), a także 40 szpitali ogólnych w tym 4 niepubliczne (od 1999 r. wzrost liczby szpitali o 6-17,6%). Sieć obiektów lecznictwa w województwie jest prawidłowo rozmieszczona i zabezpiecza potrzeby mieszkańców regionu dotyczące stacjonarnej, podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej. Wskaźniki opisujące infrastrukturę jak i obciążenie służb medycznych są w województwie lubelskim zbliżone do średnich w kraju. Największym problemem jest niska jakość świadczonych usług. Dlatego też niezbędne jest wsparcie służby zdrowia skierowane na ich podniesienie, przede wszystkim, poprzez doposażenie w nowoczesny, specjalistyczny sprzęt medyczny.

Kultura

Działalność kulturalna i środowisko kulturowe stanowią ważny czynnik konkurencyjności regionów. Upowszechnianie różnych form życia kulturalnego odbywa się przede wszystkim w Lublinie – jako centrum kulturalnym Polski Wschodniej. Działa tu kilka scen teatralnych: Teatr im Juliusza Osterwy, Teatr im H. C. Andersena, Teatr Muzyczny i Filharmonia. Poza Lublinem znaczącymi ośrodkami życia kulturalnego są: Zamość, Kazimierz Dolny, Biała Podlaska, Chełm, Puławy, Włodawa (miasto leżące na styku trzech kultur), Łuków i Biłgoraj. W województwie odbywają się liczne imprezy kulturalne o znaczeniu międzynarodowym, tj. Festiwal Trzech Kultur we Włodawie, Międzynarodowe Spotkania Wokalistów Jazzowych w Zamościu, Międzynarodowy Konkurs Młodych Skrzypków im H. Wieniawskiego, Międzynarodowe Spotkania Folklorystyczne, Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Konfrontacje Teatralne” w Lublinie, Zamojskie Lato Teatralne, Lubelskie Forum Sztuki Współczesnej im. W. Lutosławskiego.

Podstawowe znaczenie w zakresie dostępu obywateli do kultury i jej szerokiego upowszechniania mają biblioteki publiczne. W województwie lubelskim w latach 2000-2004 odnotowano spadek ilości bibliotek i ich filii o 25 placówek (3,9%), w kraju spadek wyniósł 2,9%.

W porównaniu do 1999 roku sukcesywnemu zmniejszaniu ulega liczba kin zarówno w kraju jak i w regionie (odpowiednio o: 20,2% i 27,9%).

Oprócz omawianych form życia kulturalnego w województwie działa 39 muzeów (łącznie z oddziałami), w tym mające międzynarodowe znaczenie muzeum martyrologiczne na Majdanku, Muzeum Lubelskie (na Zamku) oraz Muzeum Zamojskich w Kozłowie (jedno z nielicznych w kraju muzeów rezydencjonalnych).

Na przełomie ostatnich kilku lat liczba osób zwiedzających wystawy muzealne zarówno w kraju jak i w województwie uległa znacznemu powiększeniu. Liczba zwiedzających wystawy i muzea na 1000 ludności wzrosła z 361 osób w 2000 r. do 445 w roku 2004.

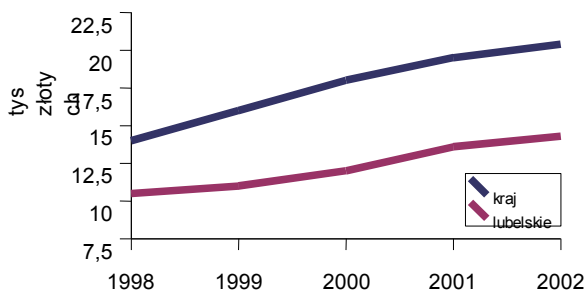
1.1.3. Gospodarka

Produkt Krajowy Brutto

W roku 2003 wartość PKB na 1 mieszkańca województwa lubelskiego wynosiła 15,0 tys. zł, co stanowiło 70,3% średniego poziomu dla całej Polski i 33% średniej unijnej. Spadek wskaźnika o 2,5% w stosunku do roku 1998 świadczy o powiększającej się rozpiętości pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego regionu a średnią krajową. Udział województwa w tworzeniu krajowego PKB wyniósł w 2003 roku 4,0% i w porównaniu do 1999 roku zmniejszył się o 0,31pkt proc.

Województwo lubelskie cechuje się dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym wskaźnika PKB na 1 mieszkańca oraz udziału poszczególnych podregionów w wartości PKB. W 2003 r. najmniejszym udziałem wynoszącym 12,24% wartości PKB województwa charakteryzował się podregion białkopodlaski podczas gdy podregion lubelski wytwarzał 61,89% regionalnego PKB.

Rys. 4. PKB na 1 mieszkańca w kraju i województwie

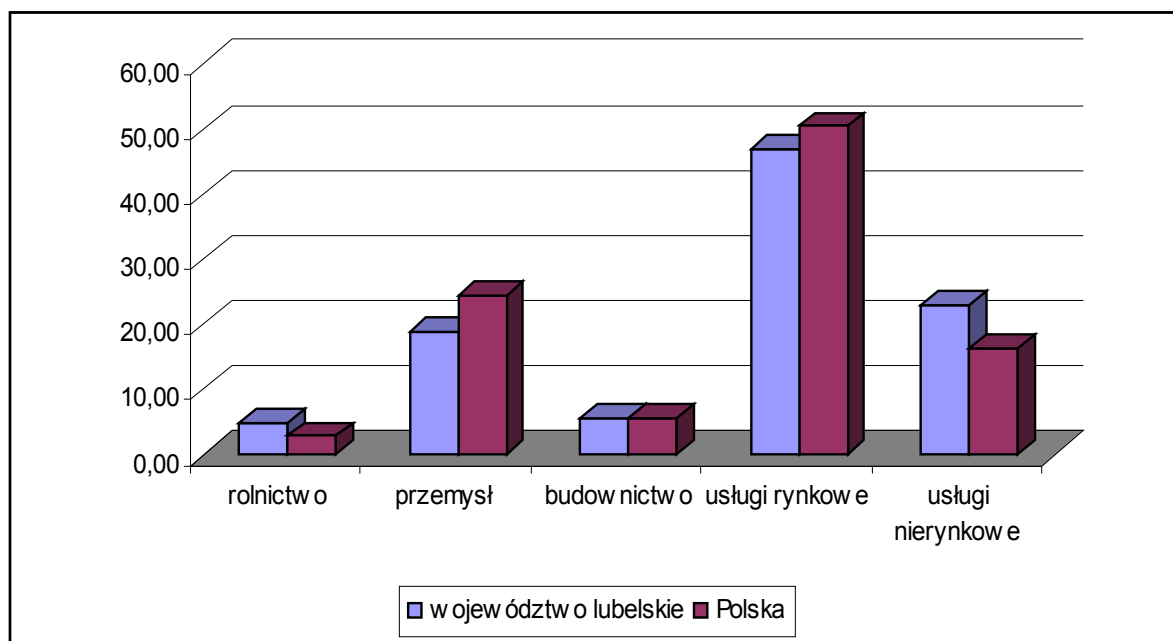

Źródło

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Produkt krajowy brutto – rachunki regionalne, US w Katowicach

Struktura regionalnej gospodarki, wydajność pracy

Rys. 5. Struktura Wartości Dodanej Brutto wg sektorów ekonomicznych w 2003 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Produkt krajowy brutto – rachunki regionalne, US w Katowicach

W roku 2003 wartość dodana brutto w regionie kształtowała się na poziomie 28,6 mld zł, co stanowiło 4% udziału krajowego. Udział ten zmniejszył się o 0,3 pkt proc. w porównaniu do roku 1999. Nastąpiło także spowolnienie dynamiki wzrostu WDB w porównaniu do całego kraju. Niekorzystna struktura wartości dodanej brutto w województwie przejawia się przede wszystkim w znacznie niższym, niż średnia kraju, udziale przemysłu w tworzeniu WDB oraz jego znacznym zmniejszeniu w latach 1998-2003 z 21,3% do 18,9% (w kraju z 27,9% do 24,5%). Wpłynęło to jednocześnie na spadek udziału województwa w krajowej produkcji przemysłowej, który wyniósł w 2004 r. 2,5%. Pod względem wartości produkcji przemysłowej województwo uplasowało się na 11 pozycji w kraju. W latach 2000-2004 w województwie lubelskim nastąpił spadek (o 13%) produkcji budowlano-montażowej, szczególnie niepokojący w porównaniu z 9% wzrostem odnotowanym w skali kraju.

Podobną jak w kraju dynamiką rozwoju charakteryzowały się usługi rynkowe. W latach 1998-2003 ich udział w tworzeniu WDB wzrósł z 42,4% do 47%. W kraju w analogicznym okresie wzrósł on z 45,6% do 50,5%. Sektor usług nierynkowych skupiał 18,7% liczby zatrudnionych w województwie (kraj 20,0%), generując 23,1% regionalnego WDB (w kraju 16,4%).

Udział rolnictwa w tworzeniu WDB województwa zmniejsza się, lecz jest nadal większy niż w kraju. W latach 1998-2003 zmniejszył się z 10,7% do 5,3%, w kraju z 9,0% do 2,9%.

Wydajność pracy, mierzona wartością dodaną brutto (WDB) przypadającą na jednego pracującego, wyniosła na koniec 2003 roku 38,78 tys. zł, co stanowiło 70,8% średniej krajowej.

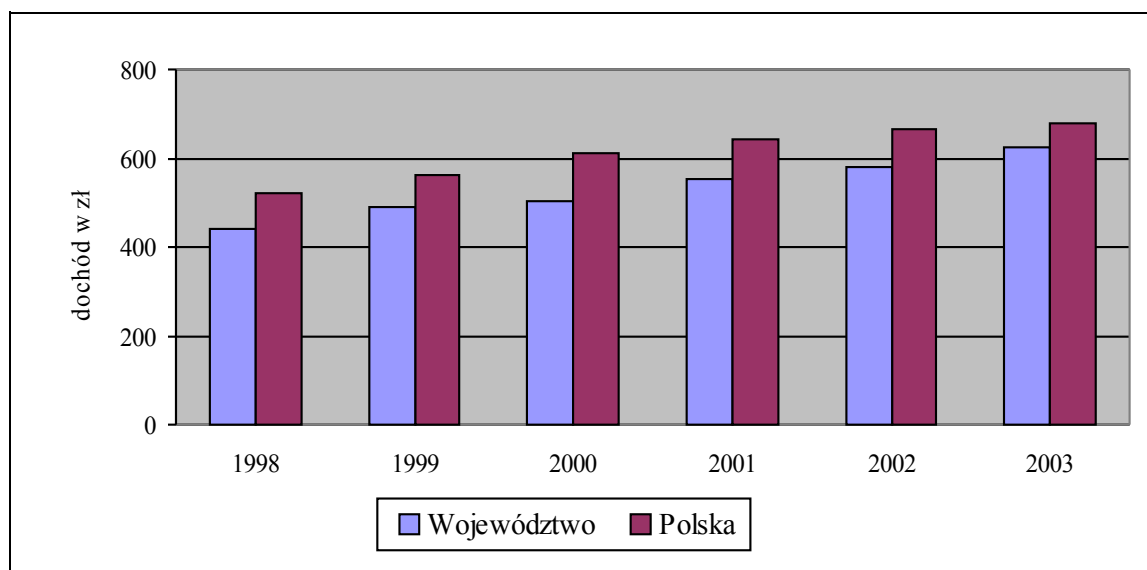

Wskaźniki wydajności pracy w poszczególnych sektorach gospodarki były w 2003 roku niższe od średnich dla kraju. Największe różnice wystąpiły w rolnictwie i przemyśle gdzie wydajność pracy w regionie stanowiła odpowiednio 53,9% i 80,4% średniej krajowej. Jedynie w budownictwie WDB na jednego pracującego była wyższa o 0,6% od średniej krajowej. Niskie wartości WDB na jednego pracującego w poszczególnych sektorach potwierdzają niekorzystną strukturę gospodarki województwa oraz wskazują na jej mało konkurencyjny i innowacyjny charakter.

Dochody gospodarstw domowych

Województwo lubelskie charakteryzuje się generalnie niskim poziomem jakości życia, co potwierdzają wskaźniki i porównania odnoszące się do kraju. Decyduje o tym w głównej mierze trudna sytuacja materialna gospodarstw domowych wynikająca z niekorzystnych warunków na rynku pracy i braku możliwości uzyskania dochodów. Poziom dochodów jest niższy od przeciętnego w kraju o 12% a przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2004 roku wyniósł 676,70 zł, stanowiąc 92,0% średniej krajowej.

Rys. 6. Miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych

Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2005.

Również struktura dochodów wskazuje na socjalny charakter regionu. Dominują tu dochody ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej – 36,4% (kraj – 29,4%) oraz z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie – 9,7%, (kraj 4,1%). Dochody z pracy najemnej stanowią w regionie 37,9%, odbiegając od średniej krajowej wynoszącej 45,5%. Skutkuje to niższą niż w kraju konsumpcją i poziomem życia oraz dużą skalą ubóstwa.

Turystyka

Lubelszczyzna jest obszarem atrakcyjnym turystycznie, posiada bogatą i różnorodną spuściznę kulturową, walory krajobrazowe, uzdrowiskowe, należy do regionów najczystszych ekologicznie. Wszystko to stwarza możliwość rozwoju turystyki tak, by stała się istotnym czynnikiem aktywizacji i źródła dochodów mieszkańców regionu.

Na obszarze województwa znajdują się miejscowości turystyczne o znaczeniu międzynarodowym lub pierwszorzędym w kraju, do których zaliczono Lublin, Zamość, Kazimierz Dolny, Nałęczów, Puławy, Kozłówkę, Janów Podlaski. W granicach województwa znajdują się obszary o walorach wypoczynkowych znaczących w skali kraju – II i III kategorii atrakcyjności turystycznej, są to: Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie, Roztocze oraz rozległe kompleksy lasów Puszczy Solskiej i Lasy Janowskie. Lubelskie jest regionem, w którym ponad 22% powierzchni zajmują obszary prawnie chronione, posiada doskonałe warunki do rozwoju turystyki wiejskiej tj. agroturystyki i ekoturystyki.

Tab. 5. Liczba gospodarstw agroturystycznych w województwie lubelskim w latach 1999-2003.

	1999 r.	2003 r.
liczba gospodarstw agroturystycznych	196	304
w tym: gospodarstw ekologicznych	7	13
liczba miejsc noclegowych	1088	2154
liczba udzielonych osobonoclegów	4730	7575
przeciętna liczba miejsc noclegowych w gospodarstwie	5,5	7
Średnia liczba noclegów w gospodarstwie	24,1	24,7

Źródło: Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego

Na obszarze województwa lubelskiego w 2004 r. funkcjonowały 352 obiekty noclegowe różnego typu i w porównaniu z rokiem 1998 ich liczba wyraźnie spadła (o 187 obiektów tj. o 36% - kraj 47%). Spadek ten związany był głównie z procesem prywatyzowania zakładowej bazy wczasowej. Z powodu niskiej rentowności domów wczasowych oraz ich postępującej dekapitalizacji liczba miejsc noclegowych zmalała o 27,2% (kraj 24,7%).

W roku 2004 liczba turystów korzystających z turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania wyniosła 546631 osób (3,5% turystów w kraju) i była wyższa w stosunku do roku 2000 o 7%. Turyści zagraniczni stanowili 16,5% tej liczby (2,3% turystów zagranicznych odwiedzających kraj). O 13% zmalała natomiast liczba udzielonych noclegów (w kraju o 4,4%) w tym dla turystów zza granicy spadek wynosił 27,3% (w kraju wzrost o 35 %). Świadczy to o dużo niższej niż w innych regionach atrakcyjności obszaru województwa dla turystów zagranicznych, na co wpływ ma przede wszystkim; niski standard i braki w infrastrukturze turystycznej, słaba dostępność komunikacyjna i brak profesjonalnego marketingu na szeroką skalę.

Atrakcyjność inwestycyjna

W rankingu atrakcyjności inwestycyjnej sporządzonym przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową województwo lubelskie jest oceniane jako jedno z najmniej atrakcyjnych regionów (w 2005 roku 15 miejsce w kraju). Niedostateczna dostępność komunikacyjna regionu, niska chłonność rynków, zły stan infrastruktury technicznej oraz słabo rozwinięta sieć usług powoduje, iż województwo lubelskie w łącznej ocenie atrakcyjności inwestycyjnej plasuje się w ostatniej klasie E.¹ Raport wytyka również niedostateczne zaangażowanie przedstawicieli samorządów lokalnych w proces pozyskiwania inwestorów oraz niewielką liczbę właściwie przygotowanych terenów pod inwestycje – w bazie PAIiIZ znajduje się mniej niż 10 ofert kategorii A (praktycznie gotowych do rozpoczęcia inwestycji). Również Lubelskie Centrum Obsługi Inwestora (utworzone w Urzędzie Marszałkowskim na mocy umowy podpisanej z PAIiIZ) prowadząc projekty inwestycyjne napotyka na problemy związane z brakiem wymaganej przez inwestorów infrastruktury technicznej na dostępnych w ofercie terenach typu „greenfield” oraz „brownfield”. Z doświadczenia Lubelskiego COI wynika również, iż przedstawiciele gmin nastawionych na pozyskanie inwestorów podejmują działania mające na celu podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej posiadanych terenów, jednak z uwagi na ograniczone możliwości finansowe jest to proces powolny i prowadzony etapami.

Niska atrakcyjność inwestycyjna regionu połączona jest z niewielkim zaangażowaniem bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). W porównaniu z innymi regionami, zaangażowanie BIZ w województwie lubelskim jest stosunkowo niewielkie. Pod względem wartości zainwestowanego kapitału zagranicznego województwo zajmuje 15 miejsce w kraju. Na koniec 2003 roku na region przypadało 2,2% z ogólnej wartości bezpośrednich inwestycji zagranicznych zaangażowanych w Polsce. Udział regionu w ogólnej wartości BIZ w Polsce jest prawie pięciokrotnie niższy niż udział w ogólnopolskiej liczbie ludności (5,8%). Stosunkowo niewielkie zaangażowanie inwestycyjne firm z kapitałem zagranicznym, a także ich niska aktywność eksportowa, świadczy o niewielkim wpływie kapitału zagranicznego na proces modernizacji gospodarki regionalnej i wzrost jej konkurencyjności.

Przedsiębiorczość

Według stanu na koniec 2004 roku w województwie lubelskim, w rejestrze REGON zarejestrowanych było 149 478 podmiotów. Nasycenie przedsiębiorczością w regionie, mierzone ilością zarejestrowanych firm na 1000 mieszkańców jest aż o ponad 24% niższe niż średnia w kraju i na koniec 2003 roku kształtowało się na poziomie 71 podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców (wobec 98 przedsiębiorstw w kraju). Poziom nasycenia przedsiębiorczością jest zróżnicowany w poszczególnych obszarach regionu. Zauważalna jest koncentracja przedsiębiorczości w stolicy województwa, na terenie której znajduje się 27% wszystkich podmiotów gospodarczych.

Wśród zarejestrowanych w województwie lubelskim na koniec 2004 podmiotów gospodarczych aż 95,3% (142 400 podmiotów) stanowiły firmy mikro (zatrudniające 1-9 osób), firm małych zatrudniających od 10 do 49 osób było 3,8% (5 757 podmiotów), natomiast firm średnich (zatrudniających od 50-249 osób) funkcjonowało w regionie zaledwie 0,77% (1 148 podmiotów). Udział przedsiębiorstw dużych, zatrudniających powyżej 250 osób, pozostaje od kilku lat na bardzo niskim poziomie i na koniec 2004 roku wynosił 0,12% (173 podmioty).

¹ Według: Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2005

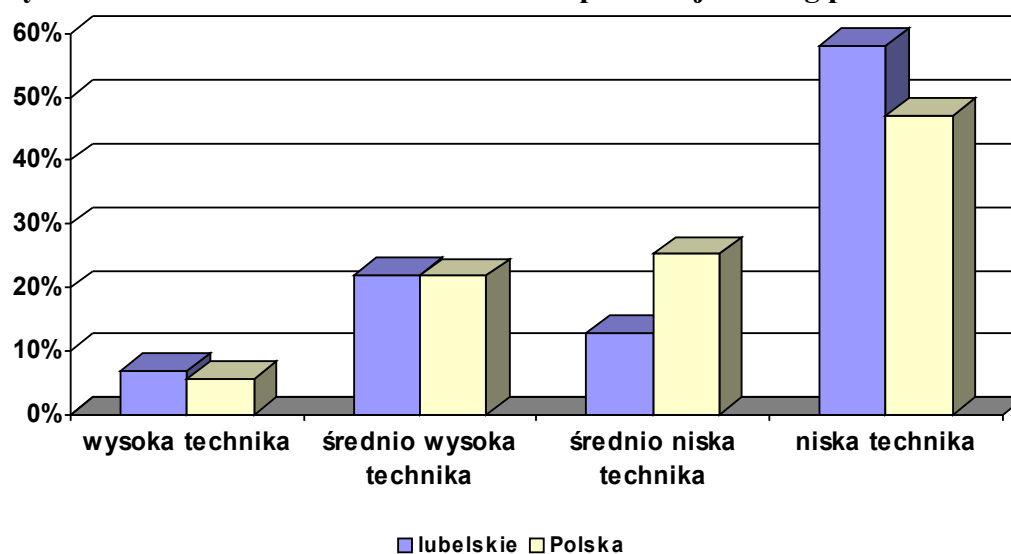
W strukturze przedsiębiorstw województwa w 2004 r. dominują osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą stanowiące 83,6% (116,8 tys.) oraz spółki cywilne 7,6% (10,6 tys.). Dużo mniejsze jest nasycenie bardziej złożonymi formami przedsiębiorczości, takimi jak spółki prawa handlowego 6 813 podmiotów (4,9%).

Wskaźnik narodzin nowych firm (birth rate), wynosi średnio dla województwa lubelskiego 11,6%, natomiast wskaźnik umieralności (death rate), wynosi 8%. Wysoki poziom wskaźnika narodzin firm świadczy z jednej strony o dużej przedsiębiorczości mieszkańców Lubelszczyzny, zaś wysoka wartość wskaźnika umieralności wskazuje na trudne warunki zakładania i funkcjonowania przedsiębiorstw w regionie.

W latach 2000-2004 dynamika przyrostu liczby przedsiębiorstw wynosiła 11,6%. W latach 2000-2003 obserwujemy stały wzrost liczby przedsiębiorstw natomiast w 2004 roku nastąpił ich spadek o 3,4 pkt proc. w stosunku do roku 2003.

Przedsiębiorstwa z terenu województwa lubelskiego charakteryzują się w większości regionalnym poziomem konkurencyjności (ok. 50% firm). Za przyczyny słabości firm Lubelszczyzny uznaje się w głównej mierze ich niską innowacyjność, niespełnienie norm unijnych w zakresie ochrony środowiska, jakość produkcji, brak kapitału na rozwój oraz niską stabilność otoczenia prawnego.

Rys. 7. Struktura zatrudnienia w sektorze produkcji według poziomów techniki

Źródło: Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego, Lublin 2004.

W województwie lubelskim tylko 4,6% produkcji przemysłowej (474 mln zł) jest wytwarzane w działach wysokiej techniki (w kraju 4,8%), natomiast aż 59,7% w działach niskiej techniki (wobec 41,9% w kraju. W działach niskiej techniki dominującą pozycję zajmuje produkcja artykułów spożywczych (63% wartości produkcji oraz 50% ogółu zatrudnionych w przemyśle niskiej techniki).

Innowacyjność lubelskiego przemysłu na tle innych regionów jest raczej niska, co obrazuje wielkość wskaźnika udziału wyrobów nowych i zmodernizowanych w produkcji przemysłu

ogółem. Dla regionu lubelskiego w 2003 roku wyniosła 15,1% dla produkcji przemysłowej ogółem i około 18,6% dla przetwórstwa przemysłowego.

Wielkość nakładów inwestycyjnych poniesionych w gospodarce narodowej w województwie lubelskim w 2004 roku wynosiła 4042,5 mln zł, co stanowiło 3,4% nakładów w kraju (11 pozycja). Od 1998 do 2003 roku we wszystkich sektorach gospodarki Lubelszczyzny następował spadek nakładów inwestycyjnych. W 2004 r. odnotowano wzrost - z 3604,9 mln zł w roku 2003 do 4042,5 mln zł. Niewielkie zaangażowanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w województwie lubelskim (2,2% ogólnej wartości BIZ w Polsce w 2003 r.) sprawia, że kapitał zagraniczny nie jest istotnym źródłem finansowania inwestycji w regionie - poziom średniorocznych nakładów inwestycyjnych firm z kapitałem zagranicznym stanowi niecałe 7% ogółu inwestycji dokonywanych w województwie.

Pomimo zdominowania lubelskiego rynku przez firmy o zasięgu lokalnym, w regionie funkcjonują także przedsiębiorstwa o znanych markach krajowych, działających głównie w branży przemysłowej i budowlanej, które wykazują duży potencjał w zakresie tworzenia i absorbowania innowacji.

Instytucje otoczenia biznesu

Kluczowym segmentem otoczenia biznesu jest sektor bankowy. Na terenie województwa działa około 280 oddziałów i placówek bankowych. W większych miastach działają filie komercyjnych banków oferujące kompleksowe pakiety usług finansowych łącznie z ofertą biur maklerskich i punktami obsługi klienta. Ponadto istnieje około 500 ekspozytur i agencji bankowych oraz punktów kasowych. W mniejszych ośrodkach miejskich i na obszarach wiejskich działalność prowadzą banki spółdzielcze, które oferują ograniczony zestaw świadczeń bankowych. Analiza dostępnych instrumentów finansowych pozwala stwierdzić, że potrzeby finansowe województwa znacznie przekraczają dostępne na rynku środki finansowe. Wysokie koszty i zbyt skomplikowane warunki pozyskania kredytu powodują konieczność zapewnienia przedsiębiorstwom możliwości korzystania z zewnętrznych, pozabankowych źródeł finansowania inwestycji. Szczególne znaczenie ma tu wsparcie finansowe na rozbudowę systemu poręczeń kredytowych i funduszy mikro-pożyczkowych, a także funduszy *seed-capital*. Odczuwalny jest także brak preferencyjnych źródeł finansowania inwestycji infrastrukturalnych prowadzonych przez samorządy.

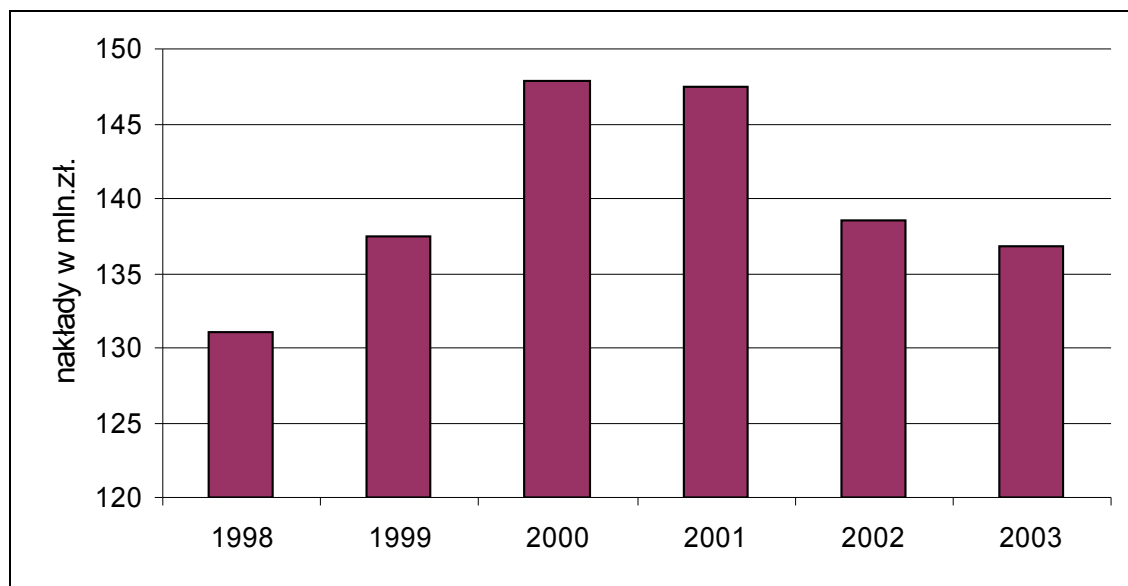
Kompleksową obsługą firm, działalnością szkoleniowo-doradczą i informacyjną zajmują się: agencje rozwoju regionalnego, izby gospodarcze, izby przemysłowo-handlowe, stowarzyszenia i instytuty, a także firmy doradcze – w sumie ok. 20 podmiotów. Przedmiotem ich działalności jest także organizacja konferencji, targów, misji i innych imprez o charakterze promocyjnym związanym z potrzebami środowisk gospodarczych regionu. Działalność instytucji otoczenia biznesu należy ocenić pozytywnie, jednakże większość z nich skoncentrowanych jest w Lublinie i najbliższych okolicach. Zbyt mała ilość izb i stowarzyszeń w terenie powoduje, że dostęp do ich usług jest ograniczony a promocja przedsiębiorczości - niewystarczająca. Wyniki przeprowadzonych na potrzeby Regionalnej Strategii Innowacji badań pokazują, że instytucje wsparcia mają niewielkie doświadczenie w funkcjonowaniu na Jednolitym Rynku Europejskim. Nie oferują usług pośrednictwa w zakresie nawiązywania współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami regionalnymi a firmami globalnymi. Brak jest ofert dotyczących projektowania produktu, badań rynku, ekspertyz i usług laboratoryjnych, które mogłyby stanowić źródło przewagi konkurencyjnej firm lokalnych na rynku europejskim.

Bardzo duży wkład w rozwój przedsiębiorczości wnoszą instytucje promocyjno-handlowe i imprezy targowe. W tym kontekście szczególnie niepokojącym zjawiskiem jest spadek ilości wystaw i ekspozycji. W stosunku do roku 1999 liczba wystaw uległa zmniejszeniu o 24 (o 4%), a ekspozycji o 40 (o 21%).

Potencjał badawczo – rozwojowy

Funkcjonujące w regionie szkoły wyższe prowadzą obok działalności dydaktycznej także działalność naukowo-badawczą i wdrożeniową. Odgrywają one ważną rolę w sieci transferu innowacji i tworzenia infrastruktury wspomagającej przedsiębiorczość wdrażającą innowacje technologiczne. Poza szkołami wyższymi w regionie funkcjonuje 7 instytutów naukowych o wysokiej renomie i znacznym potencjale naukowo-badawczym. Głównymi problemami sfery B+R są: niski poziom finansowania działalności badawczo-rozwojowej, niekorzystna struktura wydatkowania środków na B+R (przewaga finansowania publicznego), niedostateczne wyposażenie jednostek w aparaturę naukowo-badawczą oraz wysoki stopień zużycia tej aparatury, a także brak podstawowej infrastruktury transferu wiedzy i komercjalizacji badań. Tym negatywnym zjawiskom towarzyszą również liczne problemy związane z restrukturyzacją finansowania polskiej nauki i trudnościami wielu naukowców z dostosowaniem się do nowych wyzwań gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach.

Rys. 8. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w województwie lubelskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSI Województwa Lubelskiego.

O konkurencyjności regionalnej gospodarki świadczy także poziom nakładów na działalność innowacyjną. W przemyśle województwa lubelskiego nakłady na działalność innowacyjną w 2003 roku kształtowały się na poziomie 279,9 mln zł. Od roku 1999 nastąpił spadek wielkości nakładów o 81,1% (w Polsce spadek o 2,5%) oraz zmniejszenie udziału województwa w nakładach Polski z 9,1% w 1999 roku do 1,5% w roku 2003. W przeliczeniu na jednego mieszkańca nakłady na działalność badawczo-rozwojową w województwie wyniosły w 2002 roku jedynie 62,2 zł, przy średniej krajowej wynoszącej 119,9 zł.

Nieco ponad 65% nakładów na działalność innowacyjną pochodzi ze środków własnych przedsiębiorstw, wobec 72% w kraju. Niewielki jest udział w finansowaniu innowacji ze źródeł zewnętrznych, takich jak kredyty bankowe (7%), czy też środki publiczne państwa (1,7%) oraz instytucje zagraniczne (0,3%).

Analiza obecnej sytuacji gospodarczej województwa lubelskiego, poziom wdrożeń innowacji wskazuje, że podstawowym problemem Lubelszczyzny jest niska efektywność wykorzystania posiadanych zasobów naturalnych, rzeczowych oraz kapitału ludzkiego. Bez rozwoju działalności innowacyjnej województwo nie ma szans na poprawę konkurencyjności. Dlatego jednym z kluczowych przedsięwzięć województwa lubelskiego jest utworzenie Lubelskiego Parku Naukowo-Technologicznego (LPNT) z planowanym w jego strukturze Centrum Transferu Technologii i Innowacji.

1.1.4. Infrastruktura

Infrastruktura ochrony środowiska

Główne źródła emisji zanieczyszczeń powietrza z terenu województwa lubelskiego emitują ok. 2,32% ogólnej emisji gazów i pyłów w kraju², co klasyfikuje nasz region na 13 pozycji w Polsce. Koncentracja źródeł emisji substancji do powietrza występuje na obszarach uprzemysłowionych i w największych ośrodkach miejskich.

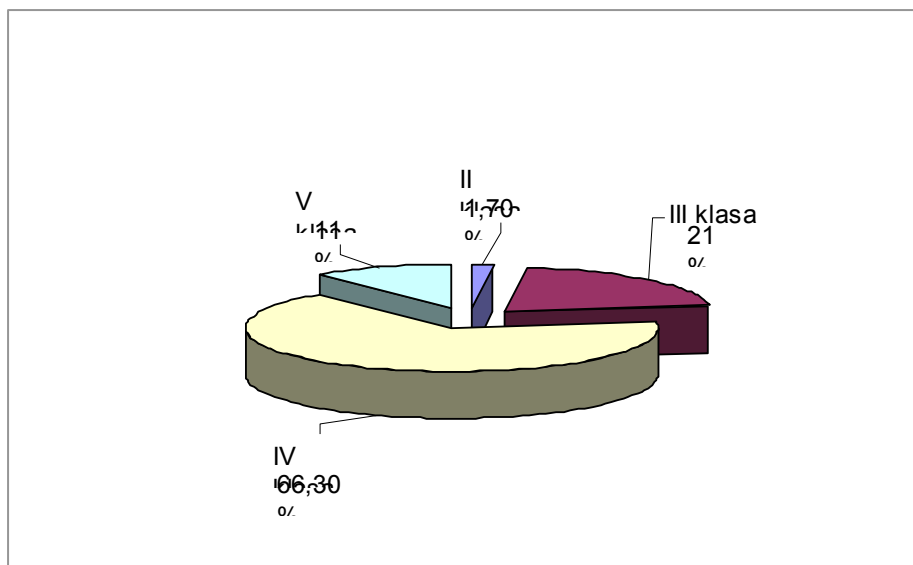
Ocena jakości powietrza dla województwa lubelskiego za 2004 rok, z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych dla ochrony zdrowia oraz ochrony roślin, pozwala na stwierdzenie, że w żadnej z badanych stref województwa dla wszystkich zanieczyszczeń nie występują przekroczenia wartości dopuszczalnych. W latach 1998-2004 nastąpiła znaczna poprawa jakości powietrza pod względem zanieczyszczenia dwutlenkiem siarki, natomiast poziom zanieczyszczenia środowiska pozostałymi pierwiastkami oscyluje wokół podobnych, znacznie niższych od poziomu dopuszczalnego, jednostek. Dalsze działania w tym względzie powinny mieć na celu poprawę jakości powietrza aby dostosować parametry do zaostrzających się norm unijnych.

Wraz z dynamicznym rozwojem komunikacji, głównie drogowej wzrosło zanieczyszczenie akustyczne środowiska, szczególnie na terenach miejskich oraz w rejonach tras komunikacyjnych. Badania poziomu hałasu nie wykazały przekroczeń poziomu progowego określonego dla zabudowy mieszkaniowej, jednak zgodnie z subiektywnymi kryteriami oceny hałasu, w otoczeniu analizowanych punktów pomiarowych występowała średnia i duża uciążliwość.

Przeprowadzona według rozporządzenia MŚ z dnia 11 lutego 2004 r.³ najnowsza ocena stanu czystości wód wykazała, iż nastąpiła poprawa stanu czystości rzek województwa, zarówno pod względem wskaźników fizykochemicznych jak również wskaźników bakteriologicznych. Mimo to nadal brak wód I klasy czystości.

² wg. danych GUS za rok 2003

³ rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 11 lutego 2004r. w sprawie klasyfikacji dla prezentowania stanu wód powierzchniowych i podziemnych, sposobu prowadzenia monitoringu oraz sposobu interpretacji i prezentacji stanu tych wód (D.U. Nr 32 poz. 284)

Rys. 9. Stan czystości rzek województwa lubelskiego w 2004 r.

Klasa I – wody bardzo dobrej jakości

Klasa II – wody dobrej jakości

Klasa III – wody zadowalającej jakości

Klasa IV – wody niezadowalającej jakości

Klasa V – wody złej jakości

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego w 2004 r., WIOŚ Lublin.

Zanieczyszczenie wód powierzchniowych zależy w dużej mierze od stanu gospodarki wodno-ściekowej. Problem stanowi znacząca dysproporcja między długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, a także dysproporcje w stopniu skanalizowania między miastami a obszarami wiejskimi, gdzie rozproszona zabudowa nie zapewnia ekonomicznego uzasadnienia inwestycji liniowych.

Tab. 6. Sieć wodociągowa i kanalizacyjna województwa w 2004 r.

	Sieć wodociągowa			Sieć kanalizacyjna		
	Długość sieci w km	Ilość przyłączy do budynków mieszkalnych w tys.	Procent ludności korzystającej z sieci	Długość sieci w km	Ilość przyłączy do budynków mieszkalnych w tys.	Procent ludności korzystającej z sieci
Miasta	2356,5	78,2	93	1877,4	48,6	84,4
Obszary wiejskie	14795,1	229,0	65,6	1305,7	23,3	9,3
Ogółem	17151,6	307,2	-	3183,1	71,9	-

Źródło: US w Lublinie, Rocznik Statystyczny Województwa Lubelskiego 2005

Zagadnieniem o szczególnym znaczeniu dla jakości środowiska jest odpowiednie wyposażenie jednostek osadniczych w oczyszczalnie ścieków. W 2004 roku oczyszczaniu ścieków służyły 222 oczyszczalnie komunalne i 145 przemysłowych.

Odprowadzone w sposób zorganizowany (poprzez zbiorcze systemy kanalizacyjne) ścieki komunalne oraz przemysłowe w 100% poddawane są oczyszczaniu na urządzeniach ochrony wód o różnym stopniu redukcji zanieczyszczeń.

W województwie lubelskim, podobnie jak w większości województw, gospodarka odpadami sprowadza się do ich składowania na składowiskach często nie spełniających wymagań stawianych tego typu obiektom, a tym samym stwarzających zagrożenie dla środowiska. Na terenie województwa istnieją 133 składowiska komunalne. Ocena warunków lokalizacyjnych i wyposażenia technicznego wykazała, że do eksploatacji, zgodnie z wymogami UE, nadaje się jedynie 17 z nich. Aktualnie na terenie województwa działa jeden w pełni wyposażony zakład utylizacji odpadów. W 2003 roku zostały oddane do eksploatacji cztery linie do segregacji odpadów w tym dwie w Lublinie. Instalacje te przystosowane zostały do segregacji odpadów zmieszanych oraz do doczyszczania odpadów z selektywnej zbiórki. Obiekty nowopowstające są w pełni nowoczesne i dostosowane do standardów europejskich.

Zabezpieczenie przeciwpowodziowe stopniowo się poprawia, jednak większość urządzeń przeciwpowodziowych wciąż nie odpowiada obowiązującym normom technicznym. Zły stan tych urządzeń może doprowadzić do uszkodzeń korpusów wałów i ich podłoża podczas kolejnych powodzi, a w konsekwencji do ogromnych strat gospodarczych. Określone w tym zakresie potrzeby dotyczą: modernizacji 84,9% urządzeń przeciwpowodziowych w zakresie wałów z budowlami oraz 5 pompowni, budowy nowych wałów z budowlami na długości 52,180 km, regulacji oraz modernizacji koryt rzecznych na długości 181,984 km.⁴

Komunikacja i transport

Drogi krajowe stanowiące powiązania zewnętrzne województwa to drogi nr 2 - E 30, nr 12 – E 373, nr 17 – E 372 i nr 19. Poważnym problemem jest niewystarczająca ilość mostów na Wiśle, co ogranicza dostępność województwa. Pod względem konstrukcji nawierzchni niewiele, bo tylko około 7,5 % dróg krajowych jest dostosowanych do przenoszenia ruchu o nacisku 11,5 t/oś, a pozostałe przenoszą nacisk do 8t/oś. Stan techniczny dróg ulega systematycznemu pogorszeniu. Według danych systemu SOSN na koniec 2005 roku stan techniczny nawierzchni 46,2% dróg krajowych był dobry, 29,8% niezadowolający, 23,9% zły⁵. Na przestrzeni ostatnich 5 lat na drogach krajowych i wojewódzkich zrealizowano niewiele dużych inwestycji drogowych - dominowały prace remontowo – modernizacyjne. Brak dostosowania stanu dróg do wzrastającej liczby przewozów powoduje obniżanie płynności ruchu i przepustowości dróg. Jednocześnie pogarsza się dostępność części obszarów w regionie.

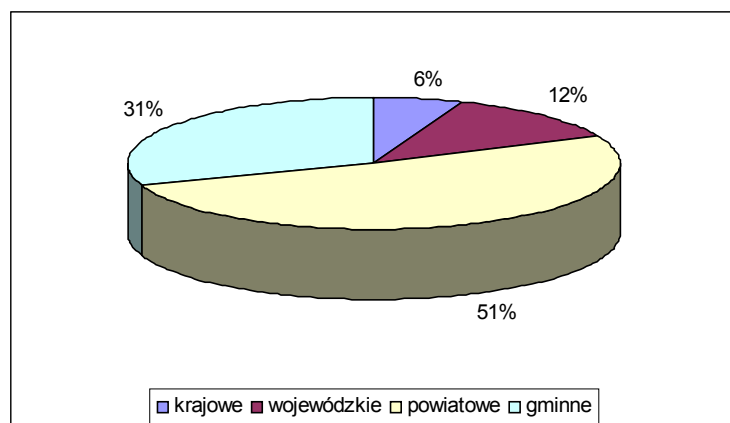
Stan nawierzchni dróg rzutuje na wskaźniki bezpieczeństwa ruchu drogowego. W województwie lubelskim w 2004 r. wydarzyło się 2587 wypadków drogowych. Co prawda notowany jest spadek liczba wypadków (w porównaniu z rokiem 2000 o 17%), ale nadal wskaźnik jest wysoki.

---

⁴ Na podstawie: Programu Zrównoważonego Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Województwa Lubelskiego, tom II str. 18.

⁵ Na podstawie: Informacja, Sieć dróg krajowych województwa lubelskiego, GDDKiA oddział w Lublinie.

Rys. 10. Drogi twarde w województwie lubelskim

Źródło: US w Lublinie, Rocznik Statystyczny Województwa Lubelskiego 2005

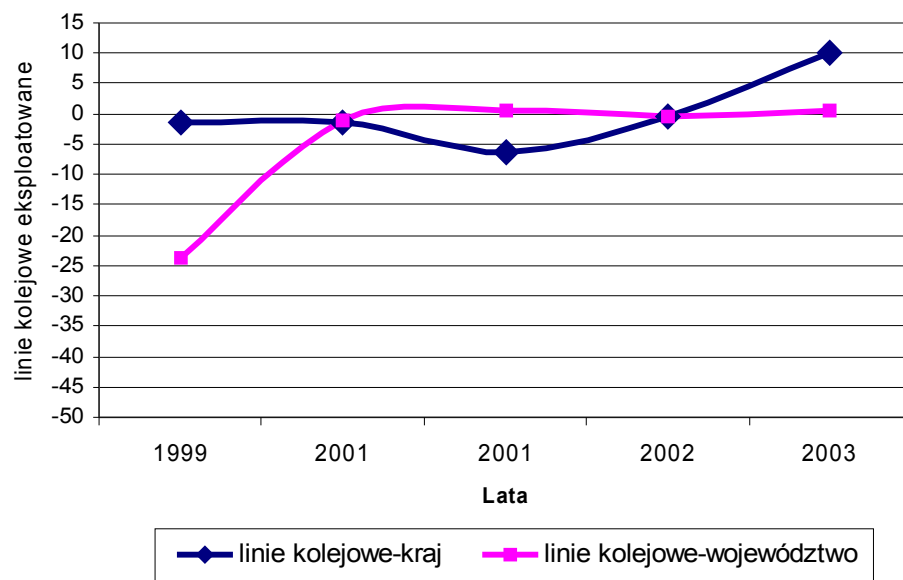
Kolej i transport kolejowy

Na obszarze województwa lubelskiego przebiega ogółem 1072 km (stan na koniec 2004 r.) linii kolejowych co stanowi 5,3% w skali kraju. Gęstość linii kolejowych ogółem w województwie jest niższa niż w kraju i wynosi 4,38 km/km² (kraj 6,61 km/km²). W stosunku do roku 2000 nastąpił niewielki spadek długości linii, o 2,02%, w kraju spadek jest znaczny, bo 10,23 %.

W ogólnej liczbie kolei występują linie normalnotorowe 1049 km i wąskotorowe o niezmienniej od 5 lat długości – 51 km. Udział linii zelektryfikowanych w stosunku do linii normalnotorowych wynosi w województwie 37% (kraj 60,4%).

Pod względem zagospodarowania w infrastrukturę transportową województwo należy do grupy najsłabiej rozwiniętych regionów. Państwowe znaczenie ma 375 km linii kolejowych z czego 80% stanowi sieć TINA. Bardzo słabo rozwinięte są linie o znaczeniu regionalnym. Obecna infrastruktura kolejowa wymaga pilnych inwestycji modernizacyjnych i dostosowania do standardów europejskich. Główne problemy dotyczą: stanu technicznego torów, przestarzałego systemu łączności, wyeksploatowanego i przestarzałego taboru, zbyt małej liczby miejsc oraz klasy obsługi podróżnych.

Rys. 11. Dynamika wzrostu linii kolejowych eksploatowanych w Lubelskiem i Polsce w latach 1999 – 2003.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie.

Komunikacja lotnicza

W regionie zlokalizowane są lotniska o charakterze wojskowym, sportowym, sanitarnym lub fabrycznym, żadne z nich jednak nie pełni funkcji lotniska transportowo - komunikacyjnego. Są to w większości (oprócz ważniejszych wojskowych) lotniska o nawierzchni trawiastej, niektóre wykorzystywane są głównie w charakterze obiektów sportowo-rekreacyjnych. Miejsca lokalizacji lotnisk to: Dęblin, Zamość, Biała Podlaska, Radawiec, Świdnik.

Województwo ma aspiracje budowy portu lotniczego o zasięgu międzynarodowym, zlokalizowanego na terenie gmin Niedźwiada i Ostrówek, w odległości 36 km od Lublina. Budowa tego lotniska zapisana jest jako inwestycja celu publicznego w planie zagospodarowania przestrzennego województwa. Obecnie prowadzone są działania, których efektem będzie realizacja portu lotniczego Lublin – Niedźwiada.

Energetyka

Stan techniczny elektroenergetycznej sieci przesyłowej o łącznej długości 280,5 km (tj. 2,2% udziału krajowego) nie stanowi zagrożenia dla bezpieczeństwa dostaw energii elektrycznej do odbiorców. Wymaga jednak sukcesywnej modernizacji i przebudowy. Stan sieci i stacji najwyższych napięć oraz wysokich napięć jest dobry i zapewnia pełne pokrycie obecnego zapotrzebowania na energię elektryczną. Konieczna jest natomiast rozbudowa elektroenergetycznego systemu o napięciu 110kV dla zapewnienia wszystkim stacjom transformatorowym dwustronnego zasilania, gwarantującego niezawodność zasilania odbiorców, szczególnie na obszarach wiejskich.

Tab. 7. Długość linii oraz udział procentowy w 2003 roku na tle kraju

Rodzaj linii	Długość linii w km		%
	Polska	woj. lubelskie	
Linie 400 kV	4660	61,12	1,31
Linie 220 kV	8112	219,38	2,70

Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2004.

Zapotrzebowanie na energię cieplną na terenie województwa lubelskiego pokrywane jest przez źródła energetyki zawodowej, ciepłownie komunalne, elektrociepłownie przemysłowe i kotłownie zakładowe oraz indywidualne źródła ciepła. Na obszarach występowania zagęszczonej zabudowy istnieją centralne źródła ciepła i systemy dystrybucji, zaopatrujące w ciepło z miejskich systemów ciepłowniczych od 60 do 65 % mieszkańców miast. Systemy ciepłownicze pochodzą z lat 70-tych. Rozwijane były wraz z rozwojem urbanistycznym miast i przystosowane do warunków ochrony cieplnej budynków na przełomie ostatnich 30 lat. W związku z wprowadzaniem przyspieszonego procesu termomodernizacji obiektów i doprowadzenia do energetycznych standardów europejskich zachodzi konieczność dostosowania parametrów technicznych i eksploatacyjnych do zmieniających się potrzeb odbiorców. To wymaga zwiększonych nakładów w celu ograniczenia strat ciepła i ciągłego poprawiania efektywności energetycznej

Województwo zaopatrywane jest w gaz ziemny z krajowego systemu gazociągów wysokiego ciśnienia. Ponadto eksploatowane są lokalne kopalnie gazu w rejonie Tarnobrogu, Lublina i Stężycy. W stosunku do średniej krajowej województwo lubelskie odznacza się niskim poziomem gazyfikacji. Pod względem liczby odbiorców gazu z sieci (bez korzystających z gazomierzy zbiorczych) w 2004 r. województwo lubelskie uplasowało się na 11 miejscu. Z sieci gazowej korzystało 36,4% ludności.

Prowadzona w ostatnich latach polityka państwa dająca pewne preferencje energii pochodzącej z odnawialnych źródeł spowodowała wzrost zainteresowania rozwojem takich źródeł także na obszarze województwa lubelskiego. Obecnie zmianie ulega struktura nośników energii: spada udział węgla, wzrasta – produktów naftowych, gazu oraz odnawialnych źródeł energii wykorzystujących w procesie przetwarzania energię wiatru, promieniowania słonecznego, geotermalną, spadku rzek, a także energię pozyskiwaną z biomasy, biogazu wysypiskowego lub powstałego w procesach odprowadzania i oczyszczania ścieków albo rozkładu składowych szczątków roślinnych i zwierzęcych. Ze względu na mały obecnie stopień stosowania alternatywnych źródeł energii na terenie województwa należy promować rozwój tego rodzaju źródeł w stopniu właściwym dla zasobów i warunków lokalnych.

Największy potencjał energii odnawialnej w województwie wiązany jest z produkcją biomasy. W województwie lubelskim głównym dostawcą biomasy jest rolnictwo, które dotychczas postrzegane jedynie jako producent żywności, może stać się w przyszłości również producentem zasobów energetycznych.

Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego⁶

Na terenie województwa lubelskiego nie funkcjonują ogólnodostępne szerokopasmowe rozwiązania infrastrukturalne spełniające wymogi strategii e-Polska. Brak również towarzyszących tego rodzaju infrastrukturze rozwiązań dostępowych pozwalających na swobodny jej rozwój.

Region lubelski jest również dość opóźniony względem innych regionów Polski w powszechnym stosowaniu rozwiązań z dziedziny IT. Pomimo słabości infrastrukturalnej przed regionem rysują się szanse zmiany dotychczasowego zapóźnienia. Wdrożenie kompleksowych rozwiązań z tego zakresu może spowodować zastosowanie najnowszych i najdoskonalszych rozwiązań, gdyż nie istnieje konieczność dostosowywania ich do wcześniej funkcjonujących wdrożeń. Braki w infrastrukturze mogą bardzo łatwo stać się atutem rozwoju wszelkiego rodzaju powszechnych zastosowań nowych technologii. Ma to szczególne znaczenie na etapach wdrożeniowych poszczególnych projektów.

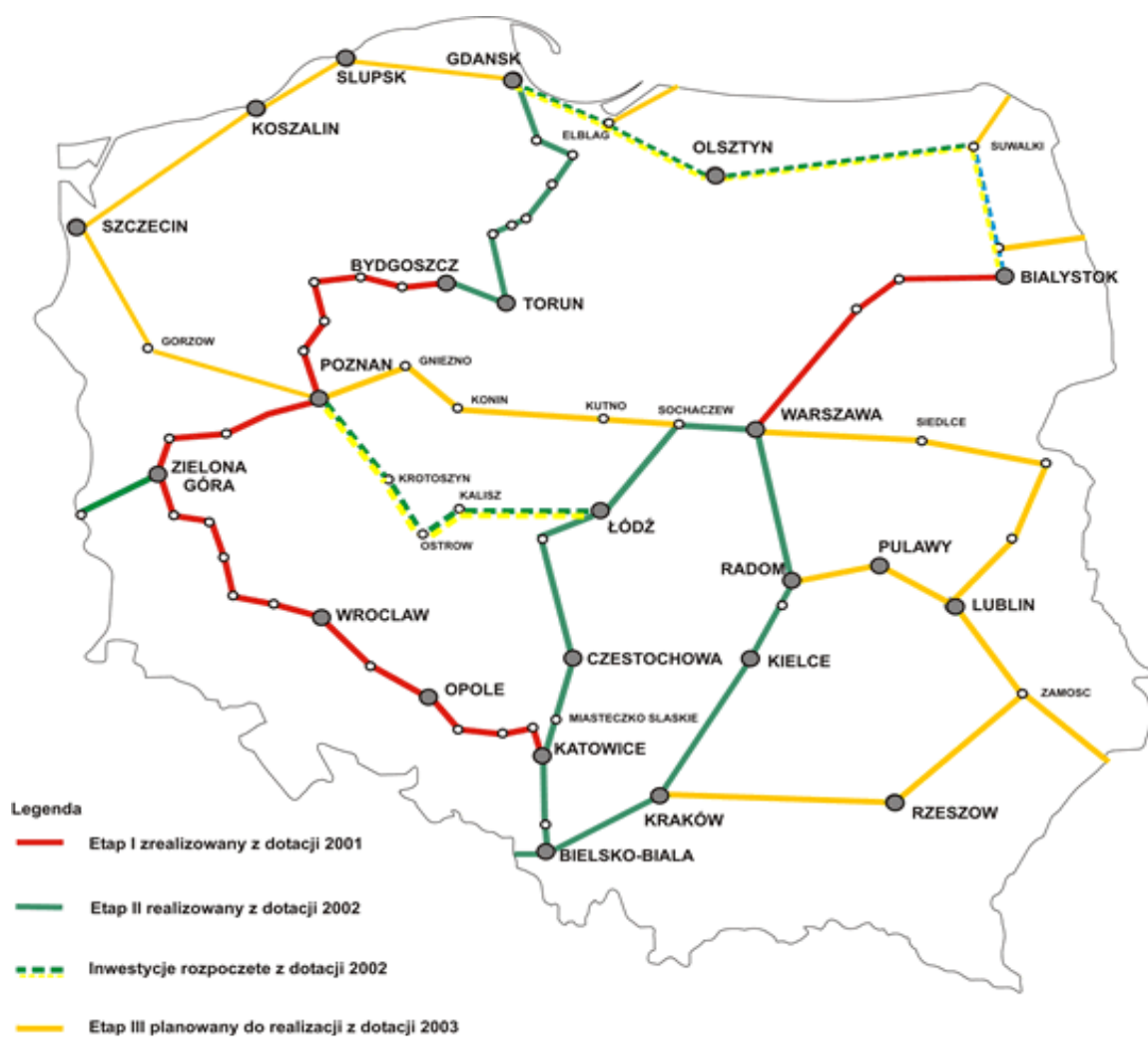
Przyszłość infrastruktury informacyjnej w województwie związana jest z realizacją Programu PIONIER. Został on uruchomiony przez Komitet Badań Naukowych 21 września 2000 roku i obecnie jest realizowany jego 2 etap. PIONIER obejmuje stworzenie nowoczesnej, kompleksowej infrastruktury przeznaczonej dla różnorodnych zaawansowanych aplikacji, które mają powstać dla potrzeb społeczeństwa informacyjnego. Infrastruktura ta obejmuje sieć optyczną nowej generacji wraz z mechanizmami transportowymi oraz specjalistyczne usługi wytwarzane przez sieć na potrzeby aplikacji.

Projekt „Pionier” obejmie swym zasięgiem znaczne części województwa lubelskiego. Wyzwaniem dla rozwoju sieci jest rozbudowa powstałej w wyniku realizacji przedsięwzięcia infrastruktury na poziomie powiatów.

---

⁶Na podstawie „Wojewódzkiego Programu Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego”

Rys. 12. Ogólnopolska sieć optyczna PIONIER

1.2. Analiza SWOT

Terytorium, ekologia obszary problemowe

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ zwarta przestrzeń regionu, korzystnie ukształtowana struktura osadnicza i brak wewnętrznych naturalnych barier rozwoju; ▪ położenie regionu na międzynarodowych szlakach komunikacyjnych wchodzących w skład Paneuropejskich Korytarzy Transportowych ▪ jakość i bioróżnorodność środowiska naturalnego w regionie; ▪ bogate i zróżnicowane środowisko kulturowe; ▪ potencjał aglomeracji lubelskiej zdolnej spełniać funkcje metropolitalne 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ubogie zasoby wód powierzchniowych oraz ich znaczne zanieczyszczenie; ▪ duże zróżnicowania wewnątrzregionalne (mierzone wielkością PKB na głowę mieszkańca, poziomem rozwoju przedsiębiorczości i wskaźnikami zatrudnienia); ▪ niski potencjał ekonomiczny i usługowy miast; ▪ znaczna ilość zdegradowanych i niezagospodarowanych terenów przemysłowych i dzielnic miejskich; ▪ monofunkcyjność gospodarcza wsi i brak dostępu do pozarolniczych miejsc pracy dla ludności wiejskiej

<i>Szanse rozwoju</i>	<i>Zagrożenia rozwoju</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ perspektywa wysokich nakładów na zmiany strukturalne w gospodarce rolnej i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich; ▪ wzrastająca świadomość władz i mieszkańców regionu w zakresie ochrony środowiska naturalnego; ▪ rozwój współpracy międzynarodowej w zakresie ochrony środowiska i turystyki w ramach Euroregionu BUG oraz innych struktur transgranicznych; ▪ wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych regionu do rozwoju różnych form turystyki; ▪ kształtowanie rozwoju aglomeracji lubelskiej w oparciu o najbliższe i promieniście rozłożone ośrodki miejskie; ▪ rozwój funkcji metropolitalnych Lublina jako silnego ośrodka dyfuzji procesów rozwojowych w regionie; ▪ rozszerzenie Unii o nowe kraje z Europy Środkowej i Wschodniej; ▪ rozwój pozyskiwania energii głównie na obszarach wiejskich z odnawialnych źródeł (szczególnie z biomasy) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ postępująca peryferyzacja regionu ▪ postępujące ubożenie miast i terenów wiejskich; ▪ zwiększanie się roli metropolii przy tendencji do peryferyzacji obszarów położonych blisko metropolii; ▪ nasilające się konflikty społeczne i ekologiczne związane z lokalizacją kluczowych inwestycji transportowych; ▪ wzrost zagrożeń środowiska naturalnego; ▪ postępujące ubożenie mieszkańców wsi, połączone z procesami wyludniania się obszarów wiejskich oddalonych od centrów gospodarczych

Społeczeństwo i zasoby ludzkie regionu

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ korzystna struktura demograficzna (stosunkowo młode społeczeństwo); ▪ stosunkowo dobry poziom ogólnego wykształcenia ludności; ▪ wyższe od średnich w kraju wskaźniki skolaryzacji na poziomie szkół średnich i wyższych; ▪ rozwinięte zaplecze edukacyjne w zakresie kształcenia kadr na poziomie wyższym ▪ wysoki poziom specjalizacji i kwalifikacji kadr pracujących w sferze usług publicznych; ▪ niskie koszty pozyskania dobrze wykształconych kadr związane z wysokim bezrobociem i niskim poziomem wynagrodzeń; ▪ różnorodna i bogata oferta kulturalna oraz duża liczba działających instytucji i promotorów kultury; ▪ intensywnie rozwijana współpraca międzyregionalna województwa w układzie międzynarodowym 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niskie dochody ludności; ▪ trudne warunki mieszkaniowe ludności; ▪ niski poziom zdrowotności mieszkańców regionu ▪ niska sprawność funkcjonowania systemu ochrony zdrowia; ▪ niedostateczny rozwój bazy i usług związanych ze sportem i rekreacją; ▪ niska świadomość ludności w zakresie ekologii, zdrowego sposobu życia i odżywiania się; ▪ niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej; ▪ wadliwa struktura kwalifikacji zawodowych; ▪ małe zaangażowanie ludności w proces kształcenia ustawicznego i odnawiania swoich kwalifikacji; ▪ przestarzała baza szkolno-edukacyjna; ▪ niskie wskaźniki zatrudnienia i aktywności zawodowej ludności w regionie; ▪ wysoki poziom bezrobocia ukrytego na wsi ▪ słabo rozwinięta sieć niepublicznych służb zatrudnienia; ▪ niski poziom kapitału społecznego (małe zaufanie do władz publicznych, niewielka liczba liderów lokalnych); ▪ wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego; ▪ niezadowalający poziom usług społecznych wynikający z niedoinwestowania tej sfery; ▪ niskie nakłady na działalność kulturalną w regionie połączone z niedoinwestowaniem bazy materialnej służącej upowszechnianiu i promowaniu kultury; ▪ niezadowalający stopień pokrycia obszaru województwa zintegrowanym systemem ratownictwa medycznego ▪ słabość instytucjonalna struktury transgranicznej Euroregionu BUG

<i>Szanse rozwoju</i>	<i>Zagrożenia rozwoju</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ rosnący poziom ogólnego wykształcenia ludności dający podstawę do budowy gospodarki opartej na wiedzy; ▪ szybko rozwijający się sektor kształcenia na poziomie wyższym oraz postępująca integracja tego sektora z europejskim systemem kształcenia (w ramach Europejskiej Przestrzeni Edukacyjnej); ▪ duże zainteresowanie kształceniem w Lublinie obywateli z krajów Europy Zachodniej i Wschodniej, umożliwiające tworzenie wyspecjalizowanych placówek edukacyjnych (Uniwersytet Wschodni) oraz kierunków studiów (nauki medyczne); ▪ dostosowanie kształcenia zawodowego na uczelniach do nowych wyzwań i wymagań rynku pracy; ▪ rozwój kształcenia ustawicznego; ▪ intensywne powstawanie nowych zawodów; ▪ coraz lepszy dostęp do europejskich instrumentów rynku pracy i zwiększania zatrudnienia; ▪ prowadzenie aktywnej polityki rynku pracy na poziomie lokalnym i regionalnym; ▪ rosnąca rola ekonomii społecznej; ▪ rozwój infrastruktury i usług społeczeństwa informacyjnego ▪ zwiększająca się aktywność, potencjał i kompetencje organizacji pozarządowych oraz wzrost ich znaczenia w kontaktach międzynarodowych. ▪ postępujący proces rozszerzenia UE na Wschód; ▪ możliwość skorzystania z coraz większych środków finansowych na rozwój współpracy międzynarodowej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niekorzystne trendy demograficzne; ▪ wzrastający drenaż kadr ▪ utrzymujące się niekorzystne tendencje demograficzne; ▪ postępujące procesy dezintegracji rodziny i ograniczania jej funkcji w społeczeństwie; ▪ przedłużające się procesy restrukturyzacji regionalnej gospodarki i zmniejszająca się podaż nowych miejsc pracy; ▪ trudności w zagospodarowaniu dużych zasobów siły roboczej uwolnionych w wyniku restrukturyzacji sektora rolnego; ▪ zwiększający się odsetek osób zaprzestających edukacji na poziomie ponadgimnazjalnym z powodów ekonomicznych; ▪ utrzymujący się niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej; ▪ pogarszanie się warunków edukacyjnych na terenach wiejskich; ▪ utrwalenie się niekorzystnego stanu wysokiego udziału osób nieaktywnych zawodowo; ▪ utrata kwalifikacji zawodowych w wyniku utrzymywania się długotrwałego bezrobocia; ▪ zmniejszanie się ogólnego popytu na pracę ▪ przyspieszona dezaktualizacja dotychczasowej wiedzy; ▪ nierówny dostęp do edukacji i rynku pracy źródłem dalszego ubożenia i marginalizacji społeczeństwa; ▪ pauperyzacja społeczeństwa wpływająca na niski stopień korzystania z dóbr kultury ; ▪ wzrost zagrożenia patologiami społecznymi; ▪ wzrost zagrożenia związanego z funkcjonowaniem zewnętrznej granicy UE. ▪ brak właściwej polityki państwa w zakresie wyrównywania szans regionów najbardziej zapóźnionych; ▪ niedostateczny postęp w reformowaniu finansów publicznych i zwiększaniu dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego

Gospodarka

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ zasobność województwa w surowce rolne, energetyczne (węgiel) oraz mineralne; ▪ istnienie w regionie kilku dużych „flagowych” firm, wykazujących dużą aktywność eksportową i innowacyjną; ▪ rozwinięty sektor przetwórstwa rolno-spożywczego; ▪ wysoka przydatność środowiska przyrodniczego dla rozwoju turystyki, lecznictwa uzdrowiskowego i produkcji ekologicznej żywności; ▪ stosunkowo dobrze rozwinięty sektor agroturystyczny w regionie; ▪ względnie tania siła robocza w regionie oraz duże zasoby wykwalifikowanych kadr; ▪ rozwinięta sieć kontaktów gospodarczych firm z Lubelszczyzny z partnerami z Europy Wschodniej (głównie Ukrainy i Białorusi); ▪ istnienie załączków instytucjonalnego systemu transferu wiedzy i wspierania rozwiązań innowacyjnych w przedsiębiorstwach; ▪ zaczątki nowoczesnej bazy do rozwoju handlu i kontaktów międzynarodowych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niski poziom PKB na mieszkańca; ▪ niekorzystna struktura zatrudnienia i tworzenia wartości dodanej brutto (WDB) ▪ niska wydajność pracy, szczególnie w rolnictwie; ▪ niskie nakłady inwestycyjne w gospodarce połączone z wysokim stopniem zużycia środków trwałych; ▪ niska atrakcyjność inwestycyjna regionu; ▪ dominacja w gospodarce sektorów tradycyjnych i niewielki udział w produkcji i usługach działów wysokiej i średnio-wysokiej techniki; ▪ niska konkurencyjność produktowa i technologiczna firm; ▪ słabe wyposażenie obszarów atrakcyjnych turystycznie w infrastrukturę turystyczną; ▪ niska konkurencyjność sektora rolnego; ▪ niewielkie zaangażowanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ); ▪ niewielki stopień powiązań kooperacyjnych przedsiębiorstw (w tym z partnerami z zagranicy); ▪ niska wartość i niekorzystna struktura eksportu województwa; ▪ słabo rozwinięty sektor przedsiębiorczości; ▪ niedostatek kapitałów własnych przedsiębiorstw połączony z trudnym dostępem do finansowania zewnętrznego; ▪ niska sprawność samorządu gospodarczego i instytucji otoczenia biznesu we wspieraniu przedsiębiorstw; ▪ słaba współpraca przedsiębiorstw z instytucjami sfery B+R; ▪ słaba kondycja finansowa sektora B+R; ▪ niedostateczny rozwój infrastruktury transferu wiedzy i komercjalizacji wyników B+R; ▪ słabo rozwinięta infrastruktura telekomunikacyjna; ▪ słabe wyposażenie województwa w gaz przewodowy

Szanse rozwoju	Zagrożenia rozwoju
<ul style="list-style-type: none"> ▪ udział regionu w globalnych procesach rozwojowych Unii Europejskiej; ▪ wzrost atrakcyjności regionu jako dogodnego miejsca w Europie do ekspansji gospodarczej na rynki wschodnie; ▪ zaawansowanie procesów restrukturyzacyjnych w gospodarce; ▪ potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych umożliwiający rozwój praktycznie wszystkich kierunków upraw i hodowli; ▪ skłonność przedsiębiorstw do wprowadzania innowacji; ▪ rozwinięty i zróżnicowany potencjał badawczo-rozwojowy w regionie; ▪ rozwój sektora usług rynkowych połączony ze wzrostem zamożności społeczeństwa w regionie ; ▪ specjalizacja regionu w niszowych sektorach produkcji i usług; ▪ rozwój kontaktów międzynarodowych firm z regionu i wzrost ich świadomości w zakresie konkurencyjności w oparciu o wiedzę i nowe technologie; ▪ rozwój klastrów i parków przemysłowych w oparciu o duże firmy z regionu i zaplecze badawczo-rozwojowe; ▪ wzmocnienie sektora badawczo-rozwojowego w regionie w ramach tworzenia Europejskiej Przestrzeni Badań i Innowacji oraz rozwoju krajowego i regionalnego systemu innowacji; ▪ wykorzystanie potencjału B+R do zwiększania konkurencyjności regionalnej gospodarki i budowania makroregionów gospodarki opartej na wiedzy; ▪ wykorzystanie przygranicznego położenia regionu do rozwoju wysoko specjalistycznych usług w powiązaniu z rozwojem kontaktów gospodarczych ze Wschodem; ▪ koncentracja środków pomocowych na inwestycjach i działaniach sprzyjających wzrostowi konkurencyjności i tworzeniu miejsc pracy; ▪ napływ kapitału zagranicznego, wzrost udziału nowych inwestycji typu <i>greenfield</i> ; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niestabilność polityczna i gospodarcza w Polsce i na świecie; ▪ utrzymująca się niska atrakcyjność inwestycyjna regionu połączona z niskim napływem do gospodarki inwestycji krajowych i zagranicznych; ▪ niewykorzystanie szans restrukturyzacji gospodarki regionu w ramach polityki strukturalnej Unii Europejskiej; ▪ rosnąca zależność gospodarki polskiej i regionalnej od światowych rynków finansowych; ▪ niskie dochody ludności kształtujące niski popyt wewnętrzny w regionie na dobra i usługi komercyjne; ▪ postępująca marginalizacja gospodarki regionalnej ▪ słabnące tempo restrukturyzacji gospodarki (szczególnie sektora rolnego), połączone z niekorzystnymi dla regionu decyzjami prywatyzacyjnymi przedsiębiorstw państwowych ▪ utrzymujący się niski stopień nakładów inwestycyjnych w gospodarce regionu ▪ brak dostatecznego zabezpieczenia potrzeb energetycznych regionu; ▪ trudności przedsiębiorstw w pozyskaniu środków na rozwój; ▪ nasilająca się konkurencja ze strony Jednolitego Rynku Europejskiego; ▪ stopniowe obniżanie się rangi ośrodka naukowego w regionie i jego dalsza marginalizacja na arenie krajowej i międzynarodowej; ▪ odpływ z regionu kapitału i zasobów ludzkich o wysokich kwalifikacjach

<ul style="list-style-type: none"> ▪ korzystne trendy i zmiany struktury wymiany handlowej z zagranicą; ▪ rozwój gospodarki elektronicznej i innych dziedzin społeczeństwa informacyjnego. 	
--	--

Infrastruktura

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozwinięta sieć drogowa (szczególnie dróg powiatowych i gminnych); ▪ brak przekroczeń dopuszczalnych norm zanieczyszczeń powietrza 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ słaba dostępność komunikacyjna regionu; ▪ brak lotniska o zasięgu regionalnym i międzynarodowym; ▪ niska drożność komunikacyjna wewnątrz regionu (słaby stan techniczny dróg); ▪ niski poziom bezpieczeństwa ruchu drogowego; ▪ słabo rozwinięta infrastruktura gospodarki wodno-ściekowej; ▪ słabo rozwinięta infrastruktura gospodarki odpadami; ▪ słaby stan technicznej infrastruktury przeciwpowodziowej; ▪ niski stan techniczny lokalnych sieci i urządzeń energetycznych

<i>Szanse rozwoju</i>	<i>Zagrożenia rozwoju</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozwój infrastruktury związanej z obsługą ruchu granicznego ▪ rozbudowa i modernizacja infrastruktury komunikacyjnej, ochrony środowiska i ekonomicznej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyłączenie województwa z krajowych planów budowy autostrad i dróg ekspresowych; ▪ marginalizacja transportu kolejowego; ▪ trudności regionu w osiąganiu norm i standardów unijnych związanych z ochroną środowiska naturalnego

1.3. Pomoc publiczna dla województwa lubelskiego w latach 1999-2005

1.3.1. Wsparcie krajowe

Kontrakt wojewódzki

Podstawowym i najważniejszym instrumentem wspierania inwestycji województwa lubelskiego był w pierwszej edycji swojego funkcjonowania Kontrakt Wojewódzki (lata 2001 – 2003). Druga edycja kontraktu wojewódzkiego była jednoroczna i obowiązywała w 2004 r. W związku z uruchomieniem w 2004 r. Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR), który dysponował wielokrotnie większymi środkami, kontrakt wojewódzki przestał pełnić rolę najważniejszego instrumentu rozwoju w regionie, stanowił jednak cenne uzupełnienie ZPORRu. W ramach drugiej edycji kontraktu udostępniono województwu **71 126 tys. zł**, z czego na zadania własne i inwestycje wieloletnie **56 566 tys. zł**, współfinansowanie ZPORR i INTERREG **14 560 tys. zł**, środki trwałe z zakresu krajowych przewozów pasażerskich **12 500 tys. zł**.

Na realizację zadań wynikających z Programu Wojewódzkiego w ramach obydwu edycji kontraktu przeznaczono w latach 2001 – 2004 łącznie **411 981,9 tys. zł**, z czego **229 706,0 tys. zł** stanowiła dotacja z budżetu państwa. Region otrzymał około 7,3% środków przeznaczonych na kontrakty wojewódzkie zapisane w kolejnych ustawach budżetowych w latach 2001 – 2004.

Ze środków udostępnionych dla województwa lubelskiego na wspieranie zadań wynikających w Programu Wojewódzkiego⁷ wykorzystano następujące kwoty (wg podziału kwot projektowanych na poszczególne lata):

2001	dotacja z budżetu państwa	środki JST	inne środki (np. MENiS, UKFiS, Phare 2000)
środki zaplanowane	49 980 000 ⁸	32 104 000	1 286 729
środki wykorzystane	49 052 078	33 678 609	1 176 729
%	98,14%	104,9%	91,45%
2002	dotacja z budżetu państwa	środki JST	inne środki (np. MENiS, UKFiS, Phare 2000)
środki zaplanowane	61 580 000	68 805 000	179 000
środki wykorzystane	58 315 864	82 819 681	347 841
%	94,7%	120,37%	194,32%
2003	dotacja z budżetu państwa	środki JST	inne środki (np. MENiS, UKFiS, Phare 2000)
środki zaplanowane	61 580 000	30 383 960	5 923 520
środki wykorzystane	54 623 256	32 575 585	5 965 804
%	88,7%	107,2%	101%
2004	dotacja z budżetu państwa	środki JST	<i>Inwestycje w środki trwałe w zakresie regionalnych pasażerskich przewozów</i>

⁷ Tabela finansowa do Programu wsparcia – załącznik 1 do rozporządzenia RM z dnia 28 maja 2002 r. (Dz.U. 73 poz. 666)

⁸ w dotacji z budżetu państwa uwzględniono również kwotę 17,449 mln (kol. 4 Pw) tzw. środki w dyspozycji wojewodów oraz środki ministrów właściwych, które nie wspierały zadań wynikających z Programu wojewódzkiego.

			<i>kolejowych</i>
środki zaplanowane	56 566 000	31 093 748	12 500 000
środki wykorzystane	43 837 439	26 953 482	0 ⁹
%	77,5%	86,7	0%
<i>razem 2001-2004</i>	<i>dotacja z budżetu państwa</i>	<i>środki JST</i>	<i>środki inne</i>
środki zaplanowane	229 706 000	162 386 708	19 889 249
środki wykorzystane na dzień 30.12.2004	205 828 637	176 027 357	7 490 374
%	89,61%	108,4%	37,66%

Realizacja Kontraktu wojewódzkiego cechowała się wysokim poziomem absorpcji środków, ogólnie wyższym niż średnia absorpcja w kraju (jedynie w 2002 r. poziom ten był zbliżony do krajowego; w 2003 r. wskaźnik był wyższy), który w minionym okresie osiągał: w 2001 r. – ponad 88%; w 2002 r. – ponad 95% i w 2003 r. (dane szacunkowe) – ok. 90-92%¹⁰.

Większość zadań realizowanych w ramach środków Kontraktu wojewódzkiego koncentrowało się na rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej. Pierwsza i druga edycja Kontraktu wojewódzkiego zaowocowała wymiernymi efektami rzeczowymi w zakresie:

- infrastruktury transportowej – przebudowę dróg wojewódzkich, budowę, modernizację dróg powiatowych i gminnych, budowę chodników, odbudowę i modernizację mostów;
- infrastruktury ochrony środowiska – budowę sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej, budowę i modernizację 2 oczyszczalni ścieków, budowę 2 zakładów sortowania i recyklingu odpadów komunalnych i 1 składowiska odpadów;
- infrastruktury oświatowej – rozbudowa, nadbudowa i modernizacja obiektów szkolnych (334 szkoły), ośrodki wychowawcze, ośrodek kultury;
- ochrony zdrowia – etapowa realizacja inwestycji wieloletnich – budowa 3 szpitali (Chełm, Biłgoraj, Łęczna), utworzenie oddziałów ratunkowych, modernizacja i przebudowa oddziałów szpitalnych, zakupy aparatury i sprzętu medycznego.

Ponadto w omawianym okresie zakończono realizację 2 dużych inwestycji o strategicznym znaczeniu dla regionu – przebudowę drogi wojewódzkiej Nr 698 i Regionalne Centrum Targowo Wystawiennicze w Lublinie. Kontynuowana jest budowa Lubelskiego Parku Naukowo Technologicznego.

1.3.2. Wsparcie zagraniczne¹¹

Przedakcesyjne programy pomocowe:

PHARE SSG

Począwszy od roku 2000 jednym z komponentów PHARE jest Program Spójności Społecznej

⁹ Na podstawie rozporządzenia o środkach niewygasających, środki te będą rozliczane do 30.06.2006 r.

¹⁰ Dane opublikowane na oficjalnej stronie internetowej Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, adres: http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/_fundusze.php?dzial=1285&poddzial=1308&dokument=2668

¹¹ Zagraniczne środki pomocowe o charakterze regionalnym

i Gospodarczej (PHARE SSG). Wielkość alokacji w województwie lubelskim w ramach PHARE SSG dla poszczególnych edycji w ramach środków PHARE przedstawia poniższa tabela. PHARE SSG został utworzony w celu zmniejszania opóźnień i nierównomierności rozwoju regionów poprzez promowanie aktywności gospodarczej, rozwiązywanie problemów społecznych związanych z rynkiem pracy, restrukturyzacji oraz rozwoju infrastruktury. Program realizowano w czterech edycjach: 2000, 2001, 2002, 2003.

Lp.	Okres przedakcesyjny lata 1999-2003	Wielkość alokacji w zakresie środków Phare(w €)
1.	PHARE SSG 2000	25 718 142,55
2.	PHARE SSG 2001	17 996 275,40
3.	PHARE SSG 2002	9 400 630,66
4.	PHARE SSG 2003	13 886 000,00
5.	Razem wszystkie edycje PHARE SSG	67 001 030,61
6.	Razem PHARE SSG RZL	10 435 531,50
7.	Razem PHARE SSG MŚP	15 952 502,50
8.	Razem PHARE SSG INFRASTRUKTURA	40 612 996,61

W ramach programu PHARE SSG w województwie lubelskim uzyskano następujące efekty rzeczowe podjętych działań:

- budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków (4 obiekty),
- inwestycje w zakresie budowy i modernizacji kanalizacji sanitarnych (9 projektów),
- inwestycje w zakresie budowy i modernizacji sieci wodociągowych (8 projektów),
- udostępnienie terenów inwestycyjnych /zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej (ok. 1675 ha)
- budowa Zakładu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych
- budowa zbiornika wodnego „Zalew”
- modernizacja Starego Miasta w Lublinie
- budowa i modernizacja dróg – łącznie 81 km.
- budowa i modernizacja drogowych obiektów inżynierskich/mosty i przepusty/ (29 szt.)

PHARE CBC

W celu wspierania współpracy samorządów i społeczności lokalnych żyjących po dwóch stronach granicy w ramach programu PHARE wyodrębniony został Fundusz Małych Projektów. Wielkość alokacji w województwie lubelskim w ramach Phare CBC w zakresie środków PHARE przedstawia poniższa tabela.

Wielkość alokacji w ramach PHARE CBC w województwie lubelskim (w tys. €)

1999	2000	2001	2002	2003	2002/2003	1999-2003
120	250	500	500	950	1 900	4 220

Kwota dofinansowania w ramach PHARE CBC w województwie lubelskim (w tys. €)					
1999	2000	2001	2002	2002/2003	1999-2003
138,448	202,078	492,584	1 449,958	950,000	3 233,07

ISPA

Podstawowym celem funduszu ISPA jest wsparcie krajów kandydujących w zakresie społecznej i gospodarczej spójności poprzez współfinansowanie dużych projektów inwestycyjnych w sektorze środowiska i transportu. W ramach funduszu ISPA w województwie lubelskim zrealizowano jeden projekt w sektorze środowiska w zakresie oczyszczania ścieków w Lublinie (projekt o znaczeniu ponadregionalnym – oczyszczalnia ścieków HAJDÓW), o wartości 16 150 tys. €. Dofinansowanie z ISPA wyniosło **9 690 000 €**.¹²

SAPARD

Program SAPARD jest programem o charakterze strukturalnym. Wsparcie Wspólnoty jest realizowane w formie wieloletnich programów przygotowanych zgodnie z wytycznymi i zasadami programów operacyjnych stosowanych w ramach polityki strukturalnej. Cele ogólne dla Polski w Programie Operacyjnym SAPARD zostały sformułowane w oparciu o zidentyfikowane problemy sektora rolnego i obszarów wiejskich. Program ten realizowany w latach 2000 – 2004 współfinansował projekty służące obszarom wiejskim i społecznościom lokalnym. W ramach poszczególnych działań pomoc Unii Europejskiej kształtowała się na dzień 11.05.2005 następująco:

- Działanie 1. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych: 80 projektów inwestycyjnych - planowane dofinansowanie kwotą 115,9 mln zł, wypłaty zrealizowane w 34,4%.
- Działanie 2. Inwestycje w gospodarstwach rolnych: 1 512 projektów inwestycyjnych - planowane dofinansowanie 65,2 mln zł, wypłaty zrealizowane w 88,8%.
- Działanie 3. Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich: 373 projekty infrastrukturalne - planowane dofinansowane 164,3 mln zł, wypłaty zrealizowane w 87,7%.
- Działanie 4. Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich: 331 projektów - planowane dofinansowanie 28,5 mln zł, wypłaty zrealizowane w 45,2%.

W ramach Działania 1 na dzień 9 grudnia 2005 r. możliwa jest analiza efektów rzeczowych jedynie w zestawieniu z danymi w skali kraju:

¹² na podstawie danych MGIP (<http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/ISPA/Projekty+ISPA/>)

dostępny limit finansowy kraj	zawarte umowy		złożone wnioski o płatność		zrealizowane płatności	
	liczba	Kwota (w zł)	liczba	Kwota (w zł)	liczba	Kwota (w zł)
1 675 582 343,65 zł	1 342	1 680 770 331,79	1 214	1 277 527 664,29	1 114	1 105 708 728,01

Pokazane powyżej liczby świadczą o znacznym stopniu wykorzystania środków z Działania 1 programu SAPARD, co na pewno należy uznać za sukces w skali kraju. Mały jednak jest udział przedsiębiorstw z Lubelszczyzny (około 6% wniosków i wnioskowanych dotacji), regionu który tradycyjnie uchodzi za rolniczy.

Fundusze Strukturalne:

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR)

Na wdrażanie ZPORR przeznaczonych jest blisko 40% wszystkich środków Funduszy Strukturalnych przeznaczonych dla Polski w latach 2004-2006. Program ten określa cele i kierunki oraz wysokość wykorzystywania środków na realizację polityki regionalnej państwa na lata 2004–2006 z udziałem dwóch funduszy strukturalnych: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego. W województwie lubelskim instytucją odpowiedzialną za wdrażanie wszystkich działań w ramach pierwszego priorytetu, jak również działania 2.2. oraz 2.6. w ramach drugiego priorytetu, oraz działań 3.1, 3.2, 3.3, 3.5. odpowiedzialny jest Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, instytucją odpowiedzialną za wdrażanie działania 2.1., 2.3. oraz 2.4. jest Wojewódzki Urząd Pracy, natomiast instytucją odpowiedzialną za działania 2.5. oraz 3.4. jest Lubelska Fundacja Rozwoju. Według opisanego układu instytucjonalnego zestawiono poniższe tabele wykorzystania środków w ramach ZPORR¹³ (edycje 2004 i 2005), różnicując jednocześnie działania za które odpowiedzialny jest Urząd Marszałkowski na finansowane z EFRR i EFS.

¹³ bez pomocy technicznej

Wykorzystanie środków w ramach ZPORR 2004 i 2005 na dzień 3.08.2005
Działania ZPORR realizowane w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Lubelskiego
finansowane z EFRR

	Ilość wniosków złożonych	Ilość proj. zaakceptowanych do dofinansowania	Kwota dofinansowania z ERDF w zł	Kwota całkowita projektu	Środki publiczne
			75%	100%	25%
2004					
Priorytet I	135	44	162 211 200,82	216 281 601,09	54 070 400,27
Priorytet II	234	32	49 737 783,48	66 317 044,64	16 579 261,16
Razem 2004	369	76	211 948 984,30	282 598 645,73	70 649 661,43
2005					
Priorytet I	190	40	159 266 351,64	212 355 135,52	53 088 783,88
Priorytet III	585	3	7 519 980,62	10 026 640,83	2 506 660,21
Razem 2005	775	43	166 786 332,26	222 381 776,35	55 595 444,09
Razem 2004-2005	1144	119	378 735 316,56	504 980 422,08	126 245 105,52

Wykorzystanie środków w ramach ZPORR 2004 i 2005 na dzień 3.08.2005
Działania ZPORR realizowane w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Lubelskiego
finansowane z EFS

	Ilość wniosków złożonych	Ilość proj. zaakceptowanych do dofinansowania	Kwota dofinansowania z EFS w zł	Kwota całkowita projektu	Wkład własny Beneficjentów
Działanie 2.2.			68,05%	100%	31,95%
Działanie 2.6.			75%	100%	25%
2004					
Działanie 2.2.	39	36	14722704,42	21326203,94	6603499,52
Działanie 2.6.	17	12	3 452 777,03	4 603 702,71	1 150 925,68
Razem 2004	56	48	18175481,45	25929906,65	7754425,2
2005					
Działanie 2.2.	40	36	14574243,43	21108039,36	6533795,93
Działanie 2.6.	15	7	1 555 314,00	2 073 752,00	518 435,00
Razem 2005	55	43	16129557,43	23181791,36	7052230,93
Razem 2004-2005	111	91	34305038,88	49111698,01	14806656,13

Wykorzystanie środków w ramach ZPORR 2004 i 2005 na dzień 31.08.2005					
Działania ZPORR realizowane w Wojewódzkim Urzędzie Pracy finansowane z EFS					
	Ilość wniosków złożonych	Ilość proj. zaakceptowanych do dofinansowania	Kwota dofinansowania z EFS w zł	Kwota całkowita projektu	Wkład własny Beneficjentów
			75%	100%	25%
2004					
Działanie 2.1.	52	20	5 975 709,67	7 967 612,90	1 991 903,22
Działania 2.3.	6	2	1 612 442,25	2 149 923,00	537 480,75
Działanie 2.4.	3	2	1 918 581,75	2 558 109,00	639 527,25
Razem 2004	61	24	9 506 733,67	12 675 644,90	3 168 911,23
2005					
Działanie 2.1.	75	21	10 544 204,78	14 058 939,71	3 514 734,92
Działanie 2.3.	49	7	4 244 391,68	5 659 188,91	1 414 797,22
Działanie 2.4.	42	2	1 217 764,36	1 623 685,82	405 921,45
Razem 2005	168	30	16 006 360,82	21 341 814,44	5 335 453,62
Razem 2004-2005	227	54	25 513 094,49	34 009 349,37	8 504 364,85

Wykorzystanie środków w ramach ZPORR 2004 i 2005 na dzień 31.08.2005 Działania ZPORR realizowane w Lubelskiej Fundacji Rozwoju finansowane z EFS i EFRR					
	Ilość wniosków złożonych	Ilość proj. zaakceptowanych do dofinansowania	Kwota dofinansowania z EFS/EFDF w zł	Kwota całkowita projektu	Wkład własny Beneficjentów
			75%	100%	25%
2004					
Działanie 2.5. (EFS) ¹⁴	5	0	0	0	0
Działania 3.4. (ERDF) ¹⁵	73	18	1 034 474,97	1 801 549,21	970 064,95
Razem 2004	78	18	1 034 474,97	1 801 549,21	970 064,95
2005					
Działanie 2.5. (EFS)	15	7	6 242 358,49	8 323 144,65	0
Działania 3.4. (ERDF)	261	69	4 682 354,58	7 700 954,83	4 146 667,98
Razem 2005	276	76	10 924 713,07	1 6024 099,48	4 146 667,98
Razem 2004-2005	354	94	11 959 188,04	17 825 648,69	5 116 732,93

¹⁴ W przypadku Działania 2.5 Całkowita wartość projektu została podana bez wkładu Beneficjentów Ostatecznych, jest to zatem wartość dofinansowania ze środków publicznych (EFS + Budżet Państwa) natomiast we wnioskach zaakceptowanych wkład własny Beneficjentów wynosi 0 PLN. W ramach konkursu II/2005 Komisja Oceny Projektów oceniła pozytywnie 5 wniosków złożonych przez Lubelską Fundację Rozwoju-Agencję Rozwoju Regionalnego złożonych jako projekty własne , obecnie oczekują one na akceptację Instytucji Zarządzającej Wartość projektów własnych-2 261 616,35 PLN. Dofinansowanie z EFS – 1 696 212,26 PLN. Wartości tych wniosków nie zostały uwzględnione w powyższej tabeli, ze względu na brak akceptacji.

¹⁵ W przypadku Działania 3.4 Całkowita wartość projektu została podana bez wkładu Beneficjentów ,jest to zatem wartość dofinansowania ze środków publicznych (EFRR i budżet państwa).Wkład EFRR na poziomie projektu nie powinien przekraczać 75% środków publicznych , z zastrzeżeniem , że nie można go przekroczyć 35% wydatków kwalifikowanych ogółem. Dla projektów , w których dofinansowanie ze środków publicznych nie przekracza 46,66% udział EFRR w stosunku do udziału budżetu państwa powinien kształtować się wg. proporcji 3:1. Powyżej 46,66 % wkład EFRR będzie wynosił 35% a wkład z budżetu państwa będzie zależny od intensywności pomocy i będzie wynosił maksymalnie 30% wydatków kwalifikowanych (przy maksymalnej intensywności pomocy, tj.65%). Dlatego wartość podana w tabeli nie jest równa 75% tylko nie może przekroczyć 75%. W przypadku wkładu własnego Beneficjentów ze względu na różny procent dofinansowania wartość podana w tabeli jest minimalna (przy maksymalnej intensywności pomocy).

Sektorowe Programy Operacyjne

Fundusze Strukturalne w latach 2004-2006 wdrażane są m.in. za pomocą Sektorowych Programów Operacyjnych. Są to:

- Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich (SPO RZL)
- Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (SPO WKP)
- Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich
- Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb
- Sektorowy Program Operacyjny Transport
- Sektorowy Program Operacyjny Pomoc Techniczna.

Proces naboru wniosków uruchomiony został w pierwszej połowie 2004 r. Do końca kwietnia 2005 r. łączna wartość złożonych wniosków, które zostały poddane formalnej ocenie w ramach sześciu programów operacyjnych oraz Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL i INTERREG przerosła dostępną pulę środków i wyniosła 105,53% alokacji na lata 2004-2006.

Aktualnie Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego jest na etapie przetwarzania kompleksowych danych na temat wielkości i oddziaływania środków alokowanych w województwie lubelskim

Inicjatywa Wspólnotowa INTERREG

W ramach INTERREG III A województwo lubelskie objęte jest w całości jednym z siedmiu programów współpracy transgranicznej realizowanych z udziałem Polski. Program ten nosi nazwę „Program Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina”. Wielkość alokacji w województwie lubelskim w ramach INTERREG III A w zakresie środków EFRR przedstawia poniższa tabela.

L.p.	Okres programowania 2004 - 2006	Alokacja EFRR w €
1.	INTERREG III A Program Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina - Priorytet 1 działanie 1.1	2 873 369,86
2.	INTERREG III A Program Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina - Priorytet 2 działanie 1.2	1 662 490,55
3.	INTERREG III A Program Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina - Priorytet 1 działanie 1.3	1 122 659,42
4.	INTERREG III A Program Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina - Priorytet 2 działanie 2.1	2 057 154,00
	Razem	7 715 673,83

Inicjatywa Wspólnotowa INTERREG IIIC jest instrumentem finansowym umożliwiającym realizację projektów międzyregionalnych o szerokim spektrum tematycznym. Województwo lubelskie przystąpiło do dwóch ramowych przedsięwzięć operacyjnych w ramach IW INTERREG IIIC Strefa Zachodnia: Programu Hanse Passage – do którego należy 15 regionów z 6 krajów UE, oraz Programu „Zmiany na Granicach” angażującego 25 regionów z 15 krajów UE. Wielkość alokacji EFRR w latach 2004-2007 kształtuje się na następującym poziomie: Program Hanse Passage – 240 000 €, Program „Zmiany na Granicach” – 300 000 €.

Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL

Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL jest jednym z instrumentów polityki strukturalnej Unii Europejskiej, realizującym założenia Europejskiej Strategii Zatrudnienia i Procesu Integracji Społecznej, finansowanym z Europejskiego Funduszu Społecznego. Ogólnym celem EFS, jest tworzenie nowych i lepszych miejsc pracy oraz zapewnienie, aby nikogo nie pozbawiano do nich dostępu. Druga runda Programu EQUAL objęła Polskę, jako nowy kraj członkowski, gdzie program ten wdrażany. Na obecnym etapie nie jest możliwe określenie wartości środków EQUAL które alokowano w województwie lubelskim. Wynika to m.in. ze specyfiku programu, polegającej na tym, że beneficjentami są tzw. „Partnerstwa na rzecz Rozwoju”, które mogą tworzyć także partnerzy spoza regionu.

Fundusz Spójności

Fundusz Spójności, będący instrumentem polityki strukturalnej Unii Europejskiej, lecz nie zaliczającym się do funduszy strukturalnych, ma na celu wzmacnianie spójności społecznej i gospodarczej Unii poprzez finansowanie dużych projektów tworzących spójną całość w zakresie ochrony środowiska i infrastruktury transportowej. Pomoc z Funduszu Spójności ma zasięg krajowy, a nie regionalny jak w przypadku funduszy strukturalnych. Projekt zgłoszony z terenu województwa lubelskiego czeka na akceptację Komisji Europejskiej.

Pozostałe programy i fundusze:

Fundusz Schengen

Fundusz Schengen (Instrument Finansowy Schengen), powołany w wyniku konieczności dokonania poważnych inwestycji na granicach zewnętrznych Unii Europejskiej, którego beneficjentami jest 7 nowych Państw Członkowskich Unii Europejskiej. W ramach środków Funduszu na terenie województwa lubelskiego zrealizowano inwestycje w zakresie infrastruktury przejść granicznych (Terespol, Krościenko) w kwocie 4 608851,2 €.

EOG oraz Norweski Instrument Finansowy

Nabór wniosków o dofinansowanie projektów ze środków w ramach Mechanizmu Finansowego EOG oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego rozpoczął się w dniu 5 września 2005 r. i trwał do 30 listopada. Dostępnych było ponad 175,6 mln €. Głównym celem utworzonego przez państwa-darczyńców Mechanizmu Finansowego EOG oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego jest realizacja przedsięwzięć prorozwojowych przyczyniających się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego. W Polsce wykorzystanie środków Mechanizmów Finansowych będzie pełniło funkcje uzupełniające w stosunku do działań wspieranych z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności UE oraz będzie służyło realizacji Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013.

Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich Banku Światowego

W ramach tego programu wspierane były inwestycje z zakresu infrastruktury technicznej oraz inwestycje w istniejącej infrastrukturze oświatowej. W latach 2001 – 2004 dofinansowano 48 zadań z zakresu infrastruktury technicznej (kanalizację, wodociągi, drogi powiatowe i gminne) na łączną kwotę **16,9 mln zł**. Jednocześnie wsparto prace modernizacyjno – remontowe w 252 szkołach dofinansowując te zadania kwotą 14,1 mln zł.

W ramach Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich **Podkomponentu B1 - Program reorientacji/przekwalifikowań** z różnego rodzaju szkoleń, przekwalifikowań, poradnictwa zawodowego, doradztwa indywidualnego oraz poradnictwa dla instytucji zaangażowanych w tworzenie nowych miejsc pracy skorzystało 9 102 osoby:

- centra wspierania przedsiębiorczości - 2 357 osób,
- usługi w zakresie okresowego zatrudnienia - 346 osób,
- usługi w zakresie szkoleń - 4 222 osoby,
- usługi związane z zatrudnieniem - 2 177 osób,
- planowanie rozwoju lokalnego - zrealizowano 22 umowy.

W wyniku realizacji Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich **Podkomponentu B2 – Edukacja** na terenie województwa lubelskiego uzyskano następujące efekty rzeczowe:

- zmodernizowano 176 szkół,
- wyremontowano 13 świetlic szkolnych,
- wyposażono 37 świetlic szkolnych,
- przeprowadzono szkolenia dydaktyczne 1 799 nauczycieli i dyrektorów,
- przeprowadzono szkolenia informatyczne 1 349 nauczycieli,
- zakupiono 4 510 pakietów pomocy dydaktycznych dla szkół,
- zakupiono 5 366 zestawów oprogramowania komputerowego dla szkół.

W wyniku realizacji Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich **Podkomponentu B3 – Budowanie potencjału instytucjonalnego administracji lokalnej** na terenie województwa lubelskiego przeszkolono 363 osoby pracujące w administracji lokalnej i regionalnej.

W wyniku realizacji Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich **Komponentu C - Infrastruktura wiejska** na terenie województwa lubelskiego uzyskano następujące efekty rzeczowe:

- zbudowano lub zmodernizowano 34 odcinki dróg powiatowych i gminnych o łącznej długości 43,021 km,
- zbudowano 2 oczyszczalnie ścieków,
- zbudowano 67,076 km sieci kanalizacyjnej wraz z przyłączami:
  - 3 654 przyłączy kanalizacyjnych dla gospodarstw domowych,
  - 260 przyłączy kanalizacyjnych dla pozostałych odbiorców,
- zbudowano 7,909 km sieci wodociągowej wraz z przyłączami:
  - 38 przyłączy dla gospodarstw domowych,
  - 5 przyłączy pozostałych odbiorców,
- zbudowano 1 wysypisko odpadów stałych,

- przeszkolono 239 pracowników administracji samorządowej (szkolenia dotyczyły pozyskiwania i efektywnego wykorzystania publicznych środków finansowych przeznaczonych na rozwój infrastruktury technicznej).

Inne programy

Oprócz środków zagranicznych pochodzących z Unii Europejskiej Polska korzysta z programów pomocy zagranicznej przyznawanych przez ambasady czy fundacje. Wspierają one różnorodne inicjatywy i działania ukierunkowane na przekazywanie wiedzy i doświadczeń. Istotnym programem grantowym jest **Inicjatywa Współpracy Polsko - Amerykańsko - Ukraińskiej (PAUCI)**. Program ten finansowany jest przez Amerykańską Agencję do Spraw Rozwoju Międzynarodowego – USAID. Został utworzony dla rozwijania związków pomiędzy Polską a Ukrainą poprzez wspólną realizację projektów. Istotne działania realizowane są także przez **Polsko – Amerykańską Fundację Wolności**. Wspólnie z Fundacją Edukacji dla Demokracji przydziela ona dotacje dla polskich organizacji pozarządowych oraz instytucji edukacyjnych za pośrednictwem stworzonego przez siebie programu RITA, który wspiera i inicjuje działania polskich organizacji wspólnie z partnerami z regionu Europy środkowo – wschodniej.

Rozdział 2. STRATEGIA ROZWOJU REGIONU

2.1. Cel główny

Realizacja *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013* będzie przyczyniać się do osiągnięcia założeń odnowionej Strategii Lizbońskiej, a także realizacji priorytetów polityki regionalnej UE ustanowionych dla celu „Konwergencja”. Dlatego też **celem głównym *Regionalnego Programu Operacyjnego* jest**

podniesienie konkurencyjności regionu prowadzące do szybszego wzrostu gospodarczego, zwiększenia zatrudnienia oraz poprawy spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej województwa

Osiąganie celu generalnego należy rozumieć jako podnoszenie atrakcyjności i rangi województwa w kraju i poza jego granicami oraz uzyskanie wzrostu poziomu Produktu Krajowego Brutto na mieszkańca w stosunku do średniej Wspólnoty Europejskiej, a także uzyskanie poprawy wartości podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych mierzonych na poziomie województwa.

Cel główny *Regionalnego Programu Operacyjnego* wynika bezpośrednio z celu nadrzędnego *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020* i jest dostosowany do odpowiednio krótszego okresu realizacji RPO. Skierowany jest na przełamanie występujących barier rozwojowych, a także stanowi podstawę modernizacji struktury gospodarczej oraz wzmocnienia spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej regionu.

Cel główny jest spójny z celem strategicznym *Narodowej Strategii Spójności 2007-2013*. Ze względu na finansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, RPO w sposób bezpośredni będzie realizował większość celów horyzontalnych NSS. W sposób pośredni będzie się przyczyniał do realizacji celu horyzontalnego *Wzrost zatrudnienia poprzez rozwój kapitału ludzkiego oraz społecznego*. Jednocześnie RPO będzie komplementarny w stosunku do programów krajowych.

Rodzaj wskaźnika	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru
1. PKB/cap 2. dynamika PKB 3. poziom dochodów 4. WDB/zatrudnionego 5. długość życia 6. wskaźnik urbanizacji 7. wskaźnik zatrudnienia			

2.2. Cele szczegółowe

▪ Restrukturyzacja oraz zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności regionalnej gospodarki

Poziom rozwoju regionu związany jest bezpośrednio z kondycją gospodarki województwa. Niski stopień jej konkurencyjności wynika zarówno z niedorozwoju odpowiedniej infrastruktury jak i wadliwej struktury gospodarczej. Zbyt wiele osób zatrudnionych jest w mało wydajnym rolnictwie, a zbyt mało w przedsiębiorstwach. Trzon bazy ekonomicznej regionu powinny stanowić małe i średnie przedsiębiorstwa, które są jednocześnie kreatorami miejsc pracy. Dlatego ważne jest tworzenie warunków do rozpoczynania i prowadzenia działalności gospodarczej. W warunkach ostrej konkurencji przedsiębiorstwa aby przetrwać muszą oferować usługi i produkty odpowiadające, a nawet wyprzedzające potrzeby klientów. Tylko oparcie gospodarki o przedsiębiorstwa konkurencyjne daje szansę na długotrwały rozwój regionu oraz zapewnienie wzrostu zatrudnienia. Szczególnie należy wspierać sektor usług, którego potencjał nie jest w wystarczającym stopniu wykorzystywany. Będzie to miało decydujące znaczenie dla procesów restrukturyzacyjnych w gospodarce województwa, które mają stopniowo doprowadzać do zmniejszania zatrudnienia w rolnictwie.

Stopień zaawansowania technologicznego oraz w sferze zarządzania firm zachodnich dystansuje przedsiębiorstwa z terenu województwa lubelskiego. Dlatego też konieczne jest tworzenie przyjaznego otoczenia przedsiębiorstw i wspieranie ich rozwoju aby były zdolne do konkurencji w ramach Jednolitego Rynku Europejskiego. Podniesienie konkurencyjności firm w największym stopniu zależy od ich zdolności do tworzenia i absorbowania innowacji. Chodzi tu nie tylko o zachęcanie do zwiększania wydatków na projekty badawczo-rozwojowe, ale również o ułatwienia transferu technologii pomiędzy sferą badawczą a przedsiębiorstwami.

Poprawa struktury gospodarki regionalnej w dużej mierze uwarunkowana jest zwiększeniem atrakcyjności inwestycyjnej województwa w zakresie podstawowej infrastruktury. Bez zwiększenia dostępności komunikacyjnej oraz poprawy infrastruktury środowiska rozwijanie przedsiębiorczości, a zatem zmiana struktury gospodarki, będzie zachodziło wolniej. Poprawa sytuacji gospodarczej będzie stanowiła z pewnością istotny hamulec dla emigracji, a także zachętę do osiedlania na terenie Lubelszczyzny.

Rodzaj wskaźnika	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru
1. zatrudnienie wg sektorów ekonomicznych			
2. WDB wg sektorów ekonomicznych			
3. poziom innowacyjności przedsiębiorstw			
4. poziom nakładów na sferę B+R w odniesieniu do PKB			
5. liczba nowych przedsiębiorstw			
6. zwiększenie obrotów firm			

▪ Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i spójności terytorialnej województwa

Niskie wskaźniki PKB oraz PKB per capita w województwie lubelskim wynikają głównie z niedostatków w bazie ekonomicznej. Rolniczy charakter regionu oraz peryferyjne położenie nie sprzyjały kumulacji kapitału i rozwojowi przedsiębiorczości. W tej sytuacji alternatywą jest zachęcenie inwestorów, w tym zewnętrznych, do lokowania inwestycji na terenie województwa. Przyciągnięcie kapitału przełoży się na zwiększoną liczbę miejsc pracy oraz spowoduje zmiany w strukturze gospodarki.

Ze względu na peryferyjne położenie oraz niedostatki infrastrukturalne (jakość dróg, niewielka ilość dobrze zagospodarowanych terenów inwestycyjnych) region nie jest postrzegany jako korzystne miejsce do lokowania inwestycji. Za podstawową barierę uważana jest słaba dostępność komunikacyjna. Związane z nią stosunkowo wysokie koszty funkcjonowania firm, wynikające z wysokich kosztów transportu, nie zachęcają do inwestowania. Zła jakość połączeń powoduje też niską mobilność ludności i niechęć do podejmowania pracy poza miejscem stałego zamieszkania. Słabe powiązania komunikacyjne pomiędzy ośrodkami nie pozwalają na pełne wykorzystanie korzystnego, policentrycznego układu miast – ośrodków rozwoju.

Elementem wzmacniającym atrakcyjność inwestycyjną obszaru jest odpowiedniej jakości infrastruktura techniczna (m.in. ochrony środowiska, energetyczna), która z jednej strony stanowi zachętę dla przedsiębiorców, z drugiej przyczynia się do podniesienia jakości życia mieszkańców. Obecnie na decyzję o osiedleniu się nie wpływa już jedynie praca, ale też dostęp do infrastruktury wyższego rzędu i możliwość zaspokojenia swoich aspiracji, jakość środowiska, poczucie bezpieczeństwa. Możliwie równomierne wyposażenie regionu w infrastrukturę przyczynia się do zapobiegania wyludnianiu się niektórych obszarów i jednoczesnemu nadmiernemu zagęszczaniu ludności i działalności gospodarczej na innych obszarach. Takie przemiany w dłuższym okresie czasu powodować mogą zagrożenia zarówno dla środowiska, jak i zagrożenia społeczne. Z tego względu ważne jest dążenie do w miarę spójnego rozwoju obszaru całego województwa.

Rodzaj wskaźnika	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru
1. liczba przedsiębiorstw			
2. liczba przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego			
3. wskaźnik zatrudnienia			
4. nakłady inwestycyjne			
5. zróżnicowanie wewnątrzregionalne wskaźnika PKB/cap			

▪ Poprawa atrakcyjności regionu jako miejsca do zamieszkania

Rozwój regionu uzależniony jest od wyposażenia infrastrukturalnego oraz stopnia rozwoju bazy ekonomicznej. Jednakże gospodarka nie może się rozwijać bez świadomego, dobrze wykształconego, a także zdrowego społeczeństwa. Dlatego ważne jest, aby poza wspomaganiami sfery gospodarczej kierować wysiłki na rozwój wybranych sfer infrastruktury społecznej. Szczególnie dotyczy to kształcenia mieszkańców zdolnych do funkcjonowania w gospodarce opartej na wiedzy, a także sprostania wyzwaniom wynikającym z występujących trendów demograficznych. Konieczne jest zatem umożliwienie w maksymalnym stopniu łatwego dostępu do szkół oferujących kształcenie na odpowiednim poziomie. Muszą to zatem być szkoły wyposażone w odpowiedni sprzęt dydaktyczny, pracownie komputerowe, itd.

W zagadnieniach rozwoju gospodarczego coraz częściej dostrzega się kwestię zdrowotności mieszkańców. Szeroki dostęp do usług medycznych sprzyja szybkiej wykrywalności i leczeniu chorób, a przez to zmniejsza koszty z tytułu długotrwałego leczenia. Problemem placówek służby zdrowia jest szczególnie jakość aparatury będącej na jej wyposażeniu.

Na atrakcyjność miejsca zamieszkania powinny mieć wpływ społeczności lokalne. Często niewielkie kosztowo inicjatywy pozwalają realizować wspólne przedsięwzięcia i budować w ten sposób lokalną tożsamość i kapitał społeczny. Dlatego wszelkie przejawy aktywności mieszkańców, prowadzące do podnoszenia jakości życia, tworzenia usług i miejsc pracy powinny być wspierane.

Rodzaj wskaźnika	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru
1. stopa bezrobocia 2. poziom wykształcenia 3. poziom zapadalności na choroby krążenia, nowotwory			

2.3. Spójność z politykami UE oraz krajowymi dokumentami programowymi

Założenia programu operacyjnego określono w pełnej spójności ze *Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020*, z założeniami polityki regionalnej kraju oraz priorytetami funduszy strukturalnych.

Cel „Konwergencja” prowadzonej przez Wspólnotę Europejską polityki spójności kierunkuje działania na przyspieszenie przemian gospodarczych i społecznych w najsłabiej rozwiniętych regionach. Strategiczne Wytyczne Wspólnoty szczególnie nacisk kładą na rozwój wiedzy, innowacyjności i przedsiębiorczości, infrastruktury przyczyniającej się do poprawy atrakcyjności regionów do inwestowania i zamieszkania, a także inwestycji w edukację i zapewnienie wysokiej zdrowotności siły roboczej. Zagadnienia te znajdują swoje odbicie zarówno w celu strategicznym, jak i celach szczegółowych programu.

Cele RPO są również spójne z założeniami strategicznymi polskich dokumentów programowych. Projekt „*Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015*”¹⁶ za priorytetowe uznają obszary: konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, podstawowej infrastruktury technicznej

¹⁶ Wersja z dnia 28 kwietnia 2006 r.

i społecznej, zatrudnienia, budowania zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa oraz rozwoju regionalnego i spójności terytorialnej. Również cel strategiczny *Narodowej Strategii Spójności* odwołuje się do większej konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy, zatrudnienia, a także zwiększenia spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.

Rys. 13. Relacja celów szczegółowych RPO z celami i priorytetami NSS, SWW oraz Strategią Lizbońską

Strategia Lizbońska	SWW	NSS	RPO
Europa jako bardziej atrakcyjne miejsce do lokowania inwestycji	Uczynienie z Europy i jej regionów miejsca bardziej atrakcyjnego dla inwestowania i pracy	Tworzenie warunków dla utrzymania trwałego i wysokiego tempa wzrostu gospodarczego	Restrukturyzacja oraz zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności regionalnej gospodarki
Tworzenie większej ilości i lepszych miejsc pracy	Większa liczba lepszych miejsc pracy	Wzrost zatrudnienia poprzez rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i spójności terytorialnej województwa
Wiedza i innowacyjność na rzecz wzrostu	Rozwój wiedzy i innowacyjności na rzecz wzrostu gospodarczego	Podniesienie konkurencyjności polskich przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora usług	Poprawa atrakcyjności regionu jako miejsca do zamieszkania
	Wymiar terytorialny polityki spójności	Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej, mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów	
		Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej, i przestrzennej	
		Rozwój obszarów wiejskich	

2.4. Strategia realizacji celów

Uwzględniając kierunki rozwojowe województwa zawarte w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020*, a także kształt polityki spójności UE, cele i priorytety Strategii Rozwoju Kraju oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia proponuje się koncentrację środków na realizacji następujących priorytetów:

1. Przedsiębiorczość i innowacyjność
2. Transport i komunikacja
3. Atrakcyjność inwestycyjna
4. Środowisko energetyka
5. Kultura i turystyka
6. Infrastruktura społeczna
7. Pomoc techniczna

Priorytety te (poza ostatnim) wynikają z priorytetów funduszy strukturalnych zawartych w art. 4 projektu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR).

Proponowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego priorytety wynikają z analizy potrzeb i możliwości instytucjonalnych i finansowych województwa oraz wstępnej oceny efektywności pomocy publicznej (ze środków krajowych i UE), podejmowanych w latach 1999 – 2005. Są jednocześnie spójne z założeniami odnowionej Strategii Lizbońskiej, a także z wytycznymi dotyczącymi polityki spójności zawartymi w *Strategicznych Wytycznych Wspólnoty na lata 2007-2013*.

W ramach poszczególnych priorytetów szczególna uwaga będzie zwrócona na promowanie równości szans, w tym równości między kobietami i mężczyznami.

Działania RPO będą uzupełniane przez inicjatywy podejmowane w ramach programów europejskiej współpracy terytorialnej oraz programów operacyjnych zarządzanych centralnie.

Realizacja celu generalnego, przyjętego w programie operacyjnym, zapewni kontynuację założeń polityki rozwoju województwa wpisanych w kolejnych Kontraktach Wojewódzkich, umożliwi koncentrację środków rozwojowych i wzmocnienie efektów rozwoju społeczno-gospodarczego, w wyniku realizacji działań w ramach programów przedakcesyjnych. W najbliższym okresie najważniejszą kwestią jest rozwój dziedzin bezpośrednio wspomagających innowacje oraz bazę ekonomiczną regionu.

2.5. Informacja na temat komplementarności RPO z Europejskim Funduszem Rolnym Rozwoju Obszarów Wiejskich

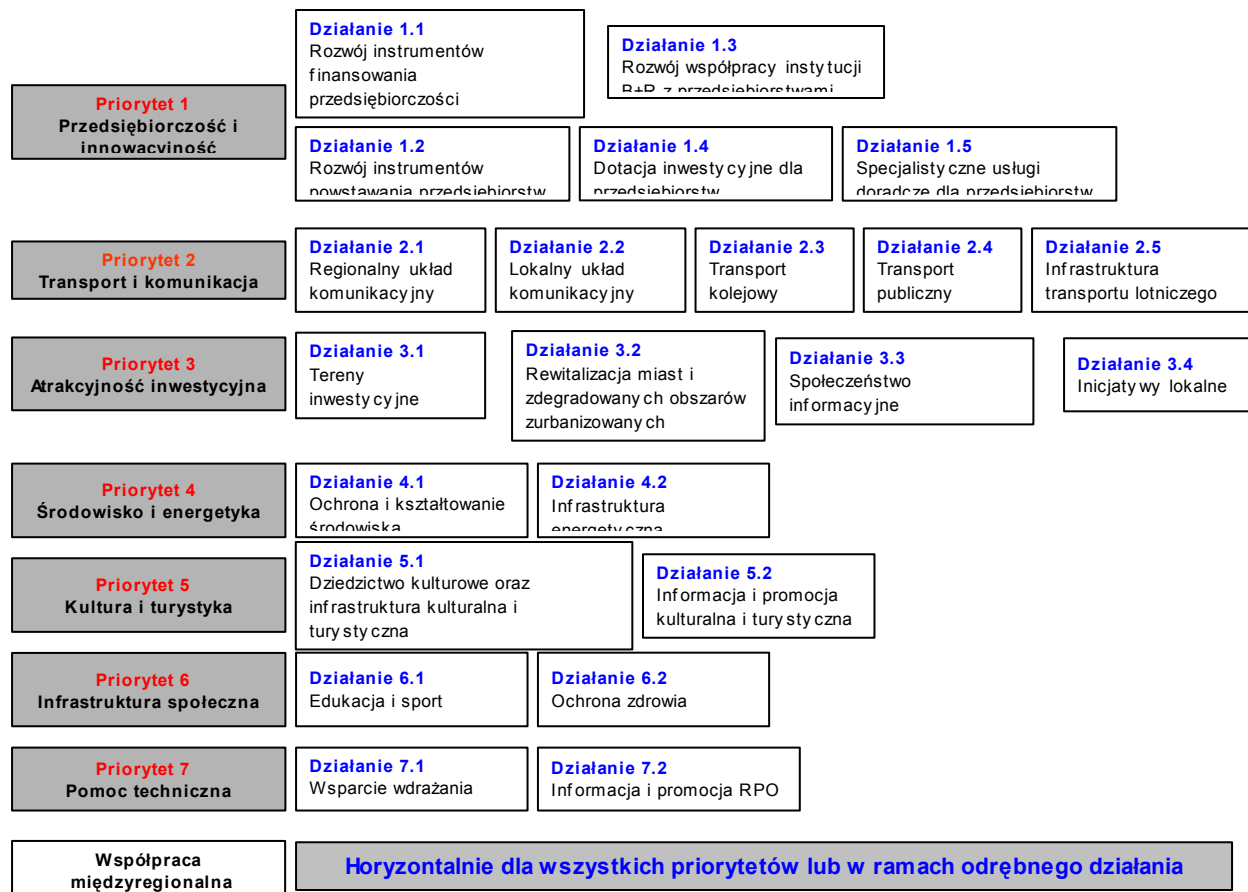
W ramach RPO kwestia rozwoju obszarów wiejskich¹⁷ traktowana jest horyzontalnie. Oznacza to, iż nie ma wyznaczonego konkretnego priorytetu czy działania skierowanego wyłącznie dla obszarów wiejskich. Ze względu na rolniczy charakter województwa większość inwestycji takich jak drogi powiatowe i gminne, infrastruktura ochrony środowiska, energetyczna, dziedzictwa kulturowego, infrastruktury społecznej, itd. będzie realizowana na obszarach wiejskich.

---

¹⁷ Dla zapewnienia komplementarności z Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich definicja obszarów wiejskich zostanie zawarta w RPO po jej uzgodnieniu z Ministerstwem Rolnictwa

Rozdział 3. PRIORYTETY REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2007-2013

Rys. 14. Schemat priorytetów i działań

Priorytet I : PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ

Cel:

Podnoszenie konkurencyjności przedsiębiorstw działających w regionie poprzez wsparcie czynników ułatwiających ich powstawanie i rozwój technologiczny.

Uzasadnienie i opis:

Z przeprowadzonej analizy gospodarki województwa wynika, że na niski poziom jej konkurencyjności ma wpływ wiele czynników o charakterze strukturalnym. Do najpoważniejszych z nich należy niewątpliwie zaliczyć niekorzystną strukturę zatrudnienia w gospodarce, ze zdecydowaną dominacją mało efektywnego sektora rolnego i słabo rozwiniętym sektorem usług rynkowych. Złej strukturze zatrudnienia towarzyszy niedorozwój sektora produkcyjnego, z dominacją branż tradycyjnych, wytwarzających towary o niewielkim stopniu przetwarzania i chłonności prac badawczo-rozwojowych. O niskim stopniu nowoczesności regionalnego przemysłu świadczy również wysoki stopień dekapitalizacji majątku produkcyjnego oraz malejące nakłady inwestycyjne na odtworzenie i unowocześnienie bazy produkcyjnej.

Instytucje otoczenia biznesu, ich ilość i jakość świadczonych przez nie usług, należy do istotnych dziedzin wsparcia przedsiębiorczości. W województwie lubelskim niezbędne jest wzmocnienie tego sektora nie tylko w zakresie ilości firm ale także rozszerzenia spektrum ich działalności, np. w zakresie: badań rynkowych, ekspertyz, projektowania produktu, promocji, zwiększenia podaży funduszy finansujących innowacje, transferu technologii. Istnieje konieczność zapewnienia przedsiębiorcom profesjonalnej obsługi przez podmioty nie nastawione na zysk i świadczące firmom usługi informacyjne, doradcze, finansowe i szkoleniowe. Sieć w/w podmiotów jest w województwie stosunkowo słabo rozwinięta, a oddziaływanie na przedsiębiorców istniejących instytucji otoczenia biznesu często jest ograniczone.

Realizacja priorytetu jest niezbędna, aby przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą na terenie województwa lubelskiego mogły skutecznie konkurować na rynku krajowym i europejskim. Wielkość nakładów inwestycyjnych poniesionych w gospodarce narodowej w województwie lubelskim w 2003 roku wynosiła 3604,9 mln zł, co stanowiło 3,3% nakładów w kraju (11 pozycja). Nakłady inwestycyjne ogółem w regionie zmalały od 1998 roku o 1,5%. Wartość nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2003 roku wynosiła 1643 zł i była o 43,4% niższa niż w kraju. Przed wszystkimi przedsiębiorstwami regionu w mniejszym lub większym stopniu stoją zadania mające na celu dostosowanie swojej infrastruktury do wymogów ochrony środowiska, wynikających z dyrektyw UE.

Priorytet I będzie realizować priorytet 1. EFRR – *Badania i rozwój technologiczny*

Dla realizacji celów Regionalnego Programu Operacyjnego w dziedzinie wsparcia innowacyjności i przedsiębiorczości będą wspierane działania dotyczące:

- wsparcia finansowego funduszy poręczeń kredytowych i mikro-pożyczkowych, mające na celu podniesienie zasobów kapitałowych i zwiększenia liczby działających na terenie województwa funduszy mikro-pożyczkowych i funduszy poręczeń kredytowych,
- dotacji inwestycyjnych zapewniających niezbędny zasób finansowy nowopowstającym przedsiębiorstwom; szczególnym wsparciem objęte zostaną przedsiębiorstwa innowacyjne i rozpoczynające działalność w sferze wysokiej techniki,

- dotacji na tworzenie i rozwój inkubatorów przedsiębiorczości w dziedzinach wysokich technologii, parków przemysłowych, technologicznych, naukowych, naukowo-technologicznych – skierowane na infrastrukturę, wyposażenie, szkolenia dla kadry i usługi doradcze,
- dofinansowania kosztów badań stosowanych i prac rozwojowych (koszty personelu, materiałów badawczych, instalacji prototypowych) realizowane przez przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwa w kooperacji z innymi podmiotami,
- rozwój infrastruktury badawczej specjalistycznych laboratoriów badawczych jednostek naukowych, Centrów Doskonałości i Centrów Zaawansowanych Technologii, pod warunkiem wykorzystania bazy laboratoryjnej do badań prowadzonych na rzecz przedsiębiorstw zainteresowanych pozyskaniem nowych rozwiązań technologicznych oraz do świadczenia usług specjalistycznych o udokumentowanym popycie rynkowym,
- dotacji na realizację nowych inwestycji przez przedsiębiorstwa,
- specjalistycznych usług szkoleniowych, doradczych oraz pomocy eksperckiej dla przedsiębiorstw
- współpracy międzyregionalnej w zakresie promocji przedsiębiorczości, rozwoju innowacyjności, itd.

Zmiana struktury gospodarczej regionu będzie musiała ściśle się wiązać z budowaniem podstaw gospodarki opartej na wiedzy. Udział dziedzin produkcji wysokiej techniki i usług opartych na wiedzy w tworzeniu wartości dodanej i w eksporcie będzie jednym z podstawowych mierników konkurencyjności gospodarki. Wsparciem dla rozwoju tych dziedzin powinna być wysoka intensywność nakładów na badania i rozwój, szerokie zastosowanie nowych technologii oraz podnoszenie kwalifikacji zatrudnionych pracowników. Należy oczekiwać, że struktura gospodarcza Lubelszczyzny będzie się stopniowo upodabniać do struktury w innych regionach UE, co znajdzie wyraz w zmniejszaniu się udziału rolnictwa i sektorów tradycyjnych w tworzeniu wartości dodanej i zatrudnieniu, przy jednoczesnym wzroście udziału dziedzin związanych z zaawansowanymi technologiami, ochroną środowiska naturalnego i zdrowia, a także rekreacją i spędzaniem wolnego czasu.

Wsparcie przedsiębiorczości poprzez ułatwienie zakładania i rozwoju przedsiębiorstw wpłynie na zwiększenie udziału sektora przemysłowego i usług rynkowych w strukturze gospodarczej regionu, a także na zwiększenie wartości dodanej produkcji w przeliczeniu na zatrudnionego.

Unowocześnianie i przebudowa regionalnej gospodarki będzie iść w parze z rozwojem jej specjalizacji w określonych niszach produkcyjnych i usługowych. Biorąc pod uwagę wewnętrzne potencjały rozwoju Lubelszczyzny, istnieją realne szanse specjalizacji gospodarczej województwa w obszarze produkcji wysokiej jakości żywności oraz rozwoju odnawialnych źródeł energii. Z kolei przygraniczne położenie regionu oraz zasoby dobrze wykształconych kadr stwarzają możliwości do rozwoju kompleksowego systemu usług specjalistycznych we współpracy z firmami globalnymi i regionalnymi ośrodkami badawczo-naukowymi.

Spodziewane rezultaty:

- Zwiększenie ilości przedsiębiorstw w regionie, w tym małych i średnich - powyżej 9 zatrudnionych (liczba firm)
- Zwiększenie udziału produktów wysokiej techniki w produkcji ogółem (poziom innowacyjności przedsiębiorstw)
- Wzrost liczby wdrażanych innowacji, patentów i wyników badań
- Poprawa sytuacji na rynku pracy (wskaźnik zatrudnienia*, stopa bezrobocia)
- Zmiana struktury produkcji i zatrudnienia na korzyść sfery B+R, usług rynkowych i produkcji dóbr wysokoprzetworzonych (WDB według sektorów ekonomicznych, zatrudnienie według sektorów ekonomicznych)
- Wskaźnik przeżycia firm

Kategorie interwencji: 01,02,03,04,05,07,08,09

Główne grupy beneficjentów:

- instytucje otoczenia biznesu
- samorząd gospodarczy
- instytucje zarządzające funduszami pożyczkowymi, gwarancji, parkami technologicznymi, parkami przemysłowymi, inkubatorami przedsiębiorczości, itp.
- przedsiębiorcy i osoby pragnące założyć działalność gospodarczą (start-up)
- instytucje naukowo-badawcze i badawczo-rozwojowe
- instytucje szkoleniowe i doradcze

Zasada *cross-financing*:

W ramach priorytetu I, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są zarówno niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem.

---

* gwiazdką oznaczono wskaźniki strukturalne

Komplementarność z innymi programami:

- projekty z zakresu wspierania innowacji na kwotę powyżej 5 mln € wspierane będą w ramach *PO Rozwój Polski Wschodniej* (tworzenie i udostępnianie przedsiębiorcom infrastruktury do prowadzenia innowacyjnej działalności gospodarczej w ramach parków przemysłowych, parków naukowo-technologicznych oraz inkubatorów technologicznych wraz z wyposażeniem znajdujących się w nich laboratoriów; projekty przyczyniające się do wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez innowację produktową lub procesową; centra doskonałości, centra transferu technologii, a także tworzenie infrastruktury zaplecza badawczo-rozwojowego w przedsiębiorstwach; wspieranie sieci współpracy zorientowanej na prowadzenie innowacyjnej działalności gospodarczej na przykład poprzez rozwój klastrów). Działania w ramach RPO będą stanowiły uzupełnienie działań realizowanych w ramach *PO Konkurencyjna Gospodarka*, a także w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich*, gdzie wsparcie uzyskają przedsiębiorcy zajmujący się przetwórstwem artykułów ujętych w Załączniku 1 do TWE.

Priorytet II: TRANSPORT I KOMUNIKACJA

Cel:

Poprawa dostępności komunikacyjnej regionu

Uzasadnienie i opis:

Kreowanie konkurencyjnej i zróżnicowanej gospodarki regionu wymaga podjęcia działań poprawiających stan i wyposażenie infrastrukturalne województwa. Zapóźnienia rozwoju Lubelszczyzny przejawiają się najbardziej dotkliwie w niedorozwoju infrastruktury technicznej, ekonomicznej i społecznej.

Mimo korzystnego położenia na styku dwóch korytarzy transportowych wschód-zachód województwo lubelskie charakteryzuje się słabą dostępnością komunikacyjną. Brak wysokostandardowych powiązań komunikacyjnych (drogowych, kolejowych, lotniczych) z resztą kraju, a także niska jakość sieci komunikacyjnej wewnątrz regionu nie zapewniają właściwej jakości obsługi przewozów pasażerskich i towarowych. Niskie standardy powiązań komunikacyjnych pomiędzy miastami oraz miastami a otaczającymi je obszarami skutkują słabą obsługą terenów wiejskich. Większość dróg nie spełnia parametrów technicznych bądź wymaga natychmiastowych remontów. Występujące w związku z tym utrudnienia nie zachęcają inwestorów do lokowania inwestycji na terenie województwa, a nawet mogą być przyczyną przenoszenia produkcji (zakładów) poza region. Niski komfort podróżowania oraz niedostosowanie połączeń komunikacyjnych do potrzeb mieszkańców powoduje ograniczanie korzystania z usług transportu zbiorowego (kolejowego, miejskiego) na rzecz indywidualnego. Na rozwój regionu niekorzystnie wpływa także brak dostępu do komunikacji lotniczej.

Na decyzje lokalizacyjne podstawowy wpływ ma dostępność komunikacyjna i informacyjna obszaru. Dlatego priorytet II koresponduje z priorytetem EFRR 8. *Inwestycje transportowe*.

W ramach priorytetu realizowane będą zadania o charakterze regionalnym, ponadlokalnym i lokalnym.

Jednym z głównych celów „*Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020*” jest poprawa dostępności województwa. Dlatego w ramach priorytetu będą realizowane projekty z zakresu poprawy stanu technicznego wewnątrzregionalnych dróg i tras kolejowych, poprawy komfortu podróżowania (w tym zakup taboru dla potrzeb kolei) oraz bezpieczeństwa ruchu. Realizowane projekty będą przyczyniać się do usprawnienia głównych powiązań komunikacyjnych, w szczególności połączeń z krajowym i międzynarodowym systemem transportowym. Planowany jest także rozwój transportu lotniczego obejmujący m.in. budowę, rozbudowę i modernizację infrastruktury portów lotniczych, a także usprawnienie funkcjonowania transportu publicznego w dużych miastach.

Poprawa standardów technicznych dróg i linii kolejowych wpłynie korzystnie na szybkość przemieszczania się po województwie, ułatwi tym samym zewnętrzną dostępność komunikacyjną regionu i wpłynie na ożywienie współpracy społecznej i gospodarczej w skali kraju i zagranicy. Sprawniejsze połączenia komunikacyjne oraz lepsze wyposażenie województwa w podstawową infrastrukturę (w tym tereny inwestycyjne, infrastruktura telekomunikacyjna) będą stanowiły zachętę dla inwestorów zewnętrznych. Jednocześnie zmniejszenie kosztów transportu spowoduje zatrzymanie na terenie województwa przedsiębiorców już funkcjonujących. Odpowiedniej

jakości infrastruktura w powiązaniu z wykształconą kadrami będą tworzyły zachętę do lokowania inwestycji.

Spodziewane rezultaty:

- Zwiększenie przepustowości dróg dla ruchu towarowego i osobowego (skrócenie czasu podróży, przewozy towarowe w stos. do PKB*)
- Zwiększenie bezpieczeństwa drogowego (liczba wypadków, liczba ofiar śmiertelnych)
- Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej (liczba przedsiębiorstw, w tym z udziałem kapitału zagranicznego, wielkość nakładów inwestycyjnych)
- Poprawa sytuacji na rynku pracy (wskaźnik zatrudnienia*, stopa bezrobocia)

Kategorie interwencji: 16, 18, 23, 24, 25, 28, 29

Główne grupy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego i ich związki
- podmioty zarządzające lotniskami
- jednostki sektora finansów publicznych, które w swej działalności statutowej mają działania z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego
- wojewódzkie ośrodki ruchu drogowego

Zasada cross-financing

W ramach priorytetu II, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są zarówno niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem.

Komplementarność z innymi programami:

Priorytet II jest komplementarny z:

- *PO Infrastruktura i środowisko*, w ramach którego realizowane będą inwestycje na drogach krajowych
- *PO Rozwój Polski Wschodniej*, w ramach którego realizowane będą projekty z zakresu systemów miejskiego transportu zbiorowego na kwotę powyżej 20 mln € oraz projekty dotyczące infrastruktury wspierającej funkcje metropolitalne na kwotę powyżej 5 mln euro we wskazanych przez Zarządy Województw miastach, również tych, które nie są wojewódzkimi.

Priorytet III: ATRAKCYJNOŚĆ INWESTYCYJNA

Cel:

Poprawa warunków inwestowania w regionie

Uzasadnienie i opis:

Zachętą dla inwestorów, oprócz instrumentów finansowych, jest stopień wyposażenia w infrastrukturę podstawową, a także obecność dobrze przygotowanych terenów inwestycyjnych. Te dwa słabe punkty województwa stanowią znaczącą barierę w pozyskiwaniu inwestorów. Na obszarze województwa jest niewiele dobrze przygotowanych stref inwestycyjnych, które zachęcałyby do inwestowania. Specyficznymi obszarami, które można przekształcić i wykorzystać do celów gospodarczych, kulturalnych czy turystycznych są zdegradowane obszary miejskie. Obecnie są to obszary, na terenie których oprócz problemów infrastrukturalnych koncentrują się problemy społeczne. Brak interwencji będzie powodował dalszą dekapitalizację obiektów oraz pogłębianie się problemów wykluczenia społecznego. Uzupełnieniem działań związanych z rewitalizacją, ale również ze zwiększaniem atrakcyjności lokalnej, będą projekty inicjowane przez małe społeczności lokalne. Inicjatywy te będą się przyczyniać do zwiększania liczby miejsc pracy, poprawy wizerunku danej miejscowości, a także budowania kapitału społecznego.

Rozwój konkurencyjnej gospodarki jest ściśle związany z informacją i infrastrukturą umożliwiającą jej szybki przekaz i wykorzystanie. Niestety na terenie Lubelszczyzny jest niewiele nowoczesnych rozwiązań spełniających wymogi strategii e-Polska. Niska dostępność informacyjna powiązana jest z niskim wykorzystaniem technik ICT w usługach, w tym administracji.

Priorytet III koresponduje z priorytetami EFRR: 2. *Spółeczeństwo informacyjne* oraz 3. *Inicjatywy rozwoju lokalnego*. W ramach priorytetu realizowane będą zadania o charakterze regionalnym, ponadlokalnym i lokalnym. W inwestycjach infrastrukturalnych zagadnieniem horyzontalnym powinno być dostosowanie obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych.

W zakresie ułatwiania warunków inwestowania wspierane będą projekty kompleksowego urządzania terenów inwestycyjnych, które obejmować będą m.in. infrastrukturę drogową, wodną, kanalizacyjną, gazową, energetyczną, teleinformatyczną. Oprócz tego współfinansowane będą projekty polegające na budowie podstawowej infrastruktury teleinformatycznej. Chodzi tu przede wszystkim o budowę sieci szerokopasmowej umożliwiającej szybki transfer danych (uzupełniającą sieć szerokopasmową realizowaną w ramach *PO Konkurencyjna Gospodarka* oraz *PO Rozwój Polski Wschodniej*), ale również projekty z zakresu wyposażenia jednostek publicznych w sieć wewnętrzną oraz związane z tworzeniem oferty usług świadczonych drogą elektroniczną.

Na obszarach miejskich dotkniętych procesami marginalizacji będą podejmowane działania zmierzające do przekształcenia i wykorzystania tych terenów do celów gospodarczych, edukacyjnych kulturalnych czy turystycznych. Działania będą obejmowały modernizację infrastruktury podstawowej, drogowej, prace renowacyjne. Szczególnym polem będzie rehabilitacja zabudowy i przeznaczanie jej na działalność gospodarczą. Ze względu na fakt, iż wiele projektów rewitalizacji dotyczyć będzie dzielnic zabytkowych (historycznych) ważne będą zadania z zakresu infrastruktury turystycznej i kulturalnej.

W ramach działania dla społeczności lokalnych wsparcie będą mogły uzyskać projekty opracowane przez małe społeczności lokalne, które przyczyniać się będą do zapewnienia usług na rzecz tej społeczności (np. tworzenie i rozwijanie przedsiębiorstw działających na zasadzie „ekonomii społecznej”).

Rozwijanie infrastruktury społeczeństwa informacyjnego wpłynie korzystnie na popularyzację wykorzystania technik informacyjnych, zarówno przez użytkowników indywidualnych, jak i instytucje publiczne, zwiększając tym samym dostępność społeczeństwa do usług publicznych on-line. Odpowiedniej jakości infrastruktura w powiązaniu z wykształconą kadrą będą tworzyły zachętę do lokowania inwestycji.

Spodziewane rezultaty:

- Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej (liczba przedsiębiorstw, w tym z udziałem kapitału zagranicznego, wielkość nakładów inwestycyjnych)
- Poprawa sytuacji na rynku pracy (wskaźnik zatrudnienia*, stopa bezrobocia)

Kategorie interwencji: 10,11,13,15, 23, 24,33,35, 61

Główne grupy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego
- konsorcja podmiotów publicznych zarządzających sieciami informatycznymi
- jednostki sektora finansów publicznych, które w swej działalności statutowej mają: działania z zakresu społeczeństwa informacyjnego

Zasada cross-financing

W ramach priorytetu II, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są zarówno niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem.

Komplementarność z innymi programami:

W ramach *PO Rozwój Polski Wschodniej* realizowane będą:

- projekty infrastruktury społeczeństwa informacyjnego o zasięgu regionalnym i lokalnym na kwotę powyżej 10 mln € (inne niż wskazane w aneksie zawierającym imienną listę inwestycji)
- projekty kompleksowego przygotowania terenów pod inwestycje o wartości pow. 2 mln €

Działania stanowią uzupełnienie projektów realizowanych w ramach *PO Konkurencyjna Gospodarka* (społeczeństwo informacyjne).

Priorytet IV: ŚRODOWISKO I ENERGETYKA

Cel:

Poprawa stanu środowiska naturalnego oraz zapewnienie dostaw energii dla odbiorców

Uzasadnienie i opis:

Konkurencyjność i atrakcyjność regionu jest między innymi zależna od jakości środowiska. Słaby stan infrastruktury sanitarnej, gazowej, utylizacji odpadów powoduje, że wiele obszarów województwa, w tym atrakcyjnych turystycznie, jest zagrożonych lub nie wykorzystanych. Słabe wyposażenie w podstawową infrastrukturę nie zachęca do zakładania przedsiębiorstw, do prowadzenia działalności turystycznej, wpływa również negatywnie na jakość życia mieszkańców regionu.

Szczególnie ważnym jest problem dysproporcji istniejącej infrastruktury ochrony środowiska pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi. Duża różnica pomiędzy długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej (zwiększone zużycie wody i brak możliwości systemowego oczyszczenia ścieków komunalnych) niekorzystnie wpływa na stan środowiska, w tym stan wód powierzchniowych i gruntowych. Jest to tym bardziej ważne z uwagi na fakt, że zasoby wodne województwa nie należą do najbogatszych. Kwestią problematyczną jest również gospodarka odpadami, gdyż w większości odpady nie są poddawane przeróbce, a jedynie składowaniu. Z uwagi na fakt, iż jednym z kierunków rozwijania gospodarki województwa jest produkcja wysokiej jakości żywności, rozwiązanie problemów ochrony środowiska staje się pilną kwestią.

Ze względu na rolniczy charakter Lubelszczyzna posiada duży potencjał jeśli chodzi o produkcję biomasy. Stosunkowo niski poziom produkcji energii z alternatywnych źródeł (elektrownie wodne, instalacje wykorzystujące energię wiatru i słońca) zwraca uwagę na konieczność promowania i dofinansowania tego sektora. Wyprodukowana biomasa może być wykorzystywana m.in. do produkcji energii w układzie skojarzonym (kogeneracja). Zauważalny trend termomodernizacji budynków powoduje określone konsekwencje dla sektora ciepłowniczego, w tym konieczność osiągania przez sektor ciepłowniczy europejskich standardów energetycznych.

Kolejną barierą dla rozwoju gospodarki może stać się stan sieci energetycznej. Diagnoza sytuacji w tym zakresie wskazuje na konieczność rozbudowy i modernizacji tej sieci, szczególnie na terenach wiejskich.

Priorytet IV RPO koresponduje z priorytetami EFRR: 4. *Środowisko* i 9. *Inwestycje w energetykę*

W ramach działań z zakresu ochrony środowiska wspierane będą kompleksowe projekty rozwiązujące problem zaopatrzenia w wodę oraz gospodarki ściekowej na terenach skupisk ludności oraz miast liczących poniżej 15 000 RLM. Wsparcie uzyskają zadania z zakresu gospodarki odpadami, które są zgodne z przyjętym Wojewódzkim Programem Gospodarki Odpadami.

Ze względu na fakt, iż znaczny teren województwa położony jest na terenach zalewowych do wsparcia będą zakwalifikowane projekty budowy i modernizacji urządzeń przeciwpowodziowych oraz zbiorników retencyjnych, a także rewitalizacji dolin rzecznych. Projekty proekologiczne obejmować będą również: inwestycje służące zapobieganiu i zmniejszaniu negatywnych skutków zanieczyszczeń powietrza, promowaniu alternatywnych

źródeł pozyskiwania energii (projekty o wartości poniżej 5 mln €), projekty z zakresu rewitalizacji terenów zdegradowanych na cele środowiskowe (o wartości do 5 mln €), projekty infrastruktury turystycznej i edukacyjnej na terenach parków narodowych i obszarów Natura 2000.

Do realizacji przewidziane są także projekty z zakresu monitoringu i zarządzania ochroną środowiska o minimalnej wartości całkowitej 500 tys. €.

Z zakresu energetyki będą wspierane projekty modernizacji lokalnej sieci przesyłu energii, a także modernizacji źródeł ciepła w celu produkowania energii w skojarzeniu.

Realizacja projektów w ramach priorytetu wpłynie na poprawę stanu środowiska, w szczególności stanu wód. Zwiększy się również udział odpadów przetwarzanych (recycling) oraz zmniejszy emisja gazów cieplarnianych. Retencjonowanie wody będzie zapobiegało powodziom oraz przejściowym okresom suszy. Dodatkowo, zbiorniki retencyjne będą mogły pełnić funkcję turystyczną.

Czyste środowisko będzie stanowiło zachętę dla turystów, a także przyczyni się do wzrostu atrakcyjności regionu jako miejsca zamieszkania.

Wsparcie projektów z zakresu odnawialnych źródeł energii będzie sprzyjało zmniejszeniu zanieczyszczenia środowiska. Produkcja biomasy będzie również oznaczała dodatkowe miejsca pracy zarówno w sektorze rolnym (dostawa surowca) jak i przetwórczym.

Spodziewane rezultaty:

- Poprawa jakości wód powierzchniowych (udział wód I i II klasy czystości)
- Poprawa jakości powietrza (emisja gazów powodujących efekt cieplarniany*)
- Poprawa gospodarki odpadami (% odpadów poddanych recyklingowi)
- Poprawa gospodarki przeciwpowodziowej (km zmodernizowanych wałów przeciwpowodziowych, powierzchnia zbiorników retencyjnych)
- Produkcja energii z alternatywnych źródeł (% w energii zużywanej)
- Energochłonność gospodarki*

Kategorie interwencji: 33,39,40,41,42,43,44,45,46,47,49,50,54

Główne grupy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego
- jednostki organizacyjne JST
- jednostki publiczne, organizacje pożytku publicznego, których statutowa działalność obejmuje zagadnienia z zakresu odnawialnych źródeł energii, energetyki, edukacji ekologicznej

Zasada *cross-financing*

W ramach priorytetu III, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są niezbędne zarówno dla pomyślnej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem.

Komplementarność z innymi programami:

Działania stanowią uzupełnienie projektów realizowanych w ramach *PO Infrastruktura i środowisko*.

Priorytet V: KULTURA I TURYSTYKA

Cel:

Zwiększenie udziału sektorów kultury i turystyki w gospodarce oraz zwiększenie atrakcyjności regionu dla odwiedzających

Uzasadnienie i opis:

Przemysły kultury i turystyka odgrywają coraz większą rolę w gospodarce przyczyniając się do zmiany jej struktury. Wieloletnie zaniedbania tych sfer skutkują złym stanem technicznym zarówno obiektów turystycznych jak i kulturalnych. Uniemożliwia to pełne wykorzystanie tych sektorów gospodarki w tworzeniu miejsc pracy i generowaniu dochodu.

Na terenie województwa znajdują się cenne przyrodniczo obszary (część z nich włączona została do sieci Natura 2000), jednak słabe wyposażenie w infrastrukturę noclegową, gastronomiczną, a także słaby dostęp do informacji nie zachęcają turystów do odwiedzenia tych ciekawych miejsc. Zły stan techniczny wielu obiektów dziedzictwa kulturowego powoduje, że nie mogą być one udostępnione zwiedzającym.

Ze względu na fakt, iż sfery kultury i turystyki bardzo często przenikają się wzajemnie priorytet łączy w sobie dwa priorytety EFRR: 6. *Turystyka* oraz 7. *Kultura*

W inwestycjach infrastrukturalnych zagadnieniem horyzontalnym powinno być dostosowanie obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Priorytet zakłada wsparcie projektów przyczyniających się do wykorzystania potencjału naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego tak, by zarówno sektor turystyki jak i sektor kultury w większym stopniu przyczyniały się do tworzenia PKB w regionie. Jeśli chodzi o turystykę wsparcie uzyskają podmioty publiczne na projekty infrastrukturalne poprawiające dostępność do obiektów i miejsc atrakcyjnych turystycznie, projekty łączące funkcje turystyczne z rekreacyjnymi, edukacyjnymi i ekologicznymi, adaptacje obiektów zabytkowych do potrzeb turystyki, itp. Oprócz infrastruktury finansowane będą działania z zakresu tworzenia i rozwijania kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej. W zakresie kultury realizowane będą projekty o wartości całkowitej do 5 mln € związane z poprawą dostępności dóbr kultury, rewitalizacją, konserwacją, rewaloryzacją i zachowaniem zabytkowych obiektów, rozwijaniem obiektów kulturalnych o znaczeniu regionalnym (sale koncertowe, ośrodki kultury, itd.). Przewidywane do wsparcia są również projekty z zakresu tworzenia i rozwijania systemów informacji kulturalnej, promocji kultury poprzez imprezy, wydarzenia kulturalne, promocji regionalnych produktów kulturowych.

Poprawa infrastruktury turystycznej i kulturalnej, a przede wszystkim dostęp do informacji na temat zasobów naturalnych, atrakcji i dziedzictwa kulturowego będą zachęcały turystów do odwiedzenia regionu. Poprawi się dostępność do wielu obiektów, co wpłynie na zwiększenie dochodów jednostek – właścicieli, a także na zwiększenie liczby miejsc pracy.

Spodziewane rezultaty:

- Poprawa sytuacji na rynku pracy (liczba nowych miejsc pracy, stopa bezrobocia)
- Zwiększenie ruchu turystycznego (liczba turystów, liczba udzielonych noclegów)
- Poprawa kondycji finansowej jednostek publicznych sektora kultury

Kategorie interwencji: 55,56,57,58,59,60

Główne grupy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego
- jednostki sektora finansów publicznych, które w swej działalności statutowej mają: działania z zakresu kultury, turystyki, edukacyjną w zakresie kultury, turystyki i ekologii

Zasada cross-financing

W ramach priorytetu IV, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są zarówno niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem.

Komplementarność z innymi programami:

Działania priorytetu będą komplementarne do działań realizowanych w ramach *PO Infrastruktura i środowisko*, *PO Rozwój Województw Polski Wschodniej* a także *Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich* (w odniesieniu do obszarów wiejskich).

Priorytet VI: INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Cel:

Wyrównywanie poziomu cywilizacyjnego i budowanie kapitału ludzkiego poprzez poprawę jakości kształcenia i dostępu do wiedzy, poprawę jakości usług medycznych oraz większe zaangażowanie społeczności lokalnych.

Uzasadnienie i opis:

Na atrakcyjność regionu, poza stopniem rozwoju gospodarki, wpływa również dostępność do podstawowych usług społecznych związanych z wykształceniem i bezpieczeństwem zdrowotnym.

Jednym z kluczowych warunków budowania gospodarki opartej na wiedzy jest dobrze wykształcone społeczeństwo. Dlatego też niezwykle ważne jest zapewnienie szerokiego dostępu dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych do kształcenia na każdym poziomie.

Wysoka jakość kształcenia zależy nie tylko od ilości infrastruktury edukacyjnej, ale też poziomu kształcenia jaki mogą zapewnić poszczególne placówki, w tym również placówki przedszkolne. Problem jakości kształcenia jest szczególnie widoczny w szkolnictwie średnim oraz wyższym, gdzie dużej dynamice wzrostu liczby uczniów i studentów nie towarzyszą odpowiednie inwestycje w infrastrukturę naukowo-badawczą i dydaktyczną. Część placówek edukacyjnych nie jest wyposażona w sprzęt informatyczny, co prowadzić może do wykluczenia cyfrowego młodzieży, a z pewnością utrudni jej szybkie dostosowanie się do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym.

Dużym problemem jest również stan przyszkolnej infrastruktury sportowej. Tylko ok. 46% szkół podstawowych, gimnazjów i szkół średnich ma do swojej dyspozycji hale i sale sportowe, a w całym województwie lubelskim jest jedynie 17 przyszkolnych pływalni. Rosnące w ostatnich latach zainteresowanie uprawianiem sportu uwiadamia coraz większą potrzebę rozbudowy infrastruktury tego typu, również poza sektorem edukacyjnym. Jest to szczególnie ważne z punktu widzenia profilaktyki zdrowotnej.

Nie mniej ważny dla podniesienia poziomu życia mieszkańców jest dostęp do podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej, co dotyczy szczególnie małych miast i terenów wiejskich. Zarówno na poziomie regionalnym jak i lokalnym infrastruktura ochrony zdrowia wymaga znaczącej modernizacji - zamortyzowane budynki, wysoki stopień zużycia, wiek oraz jakość wykorzystywanej aparatury medycznej, a często w ogóle jej brak, powodują znaczne utrudnienia w dostępie do odpowiedniej jakości usług.

Społeczności lokalne, w szczególności na terenach wiejskich, nie zawsze w pełni mogą uczestniczyć w procesach rozwojowych województwa. Ich włączenie może nastąpić dzięki zwróceniu uwagi na specyficzne problemy. Wspólne działania małych społeczności, skupienie się wokół rozwiązania problemu, wpływa na budowanie wzajemnego zaufania. Jest to kluczowy punkt dla budowania kapitału społecznego.

Priorytet jest spójny z priorytetami EFRR: *10. Inwestycje w edukację* oraz *11. Inwestycje w ochronę zdrowia*

W ramach działań dotyczących edukacji i sportu przewiduje się realizację projektów z zakresu budowy, rozbudowy, modernizacji (w tym dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych) i unowocześnienia bazy dydaktycznej wszystkich szczebli nauczania (w tym nauczania i opieki nad dziećmi na poziomie przedszkolnym) wpływających na dostosowanie profilu kształcenia do potrzeb społeczno-gospodarczych regionu oraz rozwijania kształcenia ustawicznego (w tym wyposażenie szkół i uczelni w sprzęt informatyczny niezbędny do budowania społeczeństwa opartego na wiedzy).

Działania obejmą również budowę, rozbudowę oraz modernizację obiektów sportowych, bazy socjalno-noclegowej i kulturalnej dla studentów oraz młodzieży szkół średnich i podstawowych.

Projekty z zakresu ochrony zdrowia obejmować będą zadania wpływające na poprawę jakości i dostępności świadczeń medycznych na poziomie regionalnym i lokalnym oraz ograniczające przestrzenne dysproporcje w infrastrukturze ochrony zdrowia. Przedsięwzięcia w tym zakresie będą mogły dotyczyć przebudowy i modernizacji obiektów i pomieszczeń związanych z regionalną i lokalną infrastrukturą ochrony zdrowia (podniesienie jakości infrastruktury ochrony zdrowia nie zaś na zwiększanie tego sektora), budowy i wyposażenia Centrów Powiadamiania Ratunkowego i Ośrodków Ratownictwa Medycznego oraz modernizacji i zakupu nowych urządzeń medycznych (w tym systemy informatyczne, transport medyczny, wyposażenie sal operacyjnych) a także wdrażania systemów zarządzania jakością w jednostkach służby zdrowia.

W ramach działania dla społeczności lokalnych wsparcie będą mogły uzyskać projekty opracowane przez małe społeczności lokalne, które przyczyniać się będą do zapewnienia usług na rzecz tej społeczności.

Realizacja projektów w ramach działania zapewni zwiększenie dostępu mieszkańców regionu do edukacji i sportu oraz podniesienie poziomu i jakości kształcenia na wszystkich poziomach nauczania.

Spodziewane efekty realizacji priorytetu:

- Roczny wzrost współczynnika skolaryzacji brutto w szkolnictwie wyższym (%)
- Liczba uczniów i wychowanków korzystających z lokalnych obiektów edukacyjnych, sportowych i dydaktycznych (osoby)
- Średni wiek aparatury medycznej w zakładach opieki zdrowotnej (beneficjenci - lata)
- Zmiana w kosztach stałych szpitali/ośrodków zdrowia z uwzględnieniem wskaźnika inflacji (beneficjenci - %)
- Poprawa wykształcenia mieszkańców - osoby z wykształceniem średnim i wyższym (%)
- Liczba pracowników naukowych (beneficjenci - osoby)
- Wskaźnik hospitalizacji w poszczególnych chorobach (%):
  - choroby nowotworowe ogółem (%),
  - choroby układu krążenia ogółem (%)
- Bezrobocie wśród absolwentów szkół wyższych (%)
- Wzrost liczby użytkowników zmodernizowanych obiektów ochrony zdrowia, edukacji, obiektów dydaktycznych i sportowych (szt./%)

Kategorie interwencji: 74, 75, 76, 77, 78

Główne grupy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjne JST
- związki, porozumienia i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego
- jednostki organizacyjne, w tym spółki prawa handlowego (utworzone przez JST), prowadzące działalność w zakresie: ochrony zdrowia, edukacji, oświaty, wychowania oraz działalność o charakterze sportowym
- szkoły wyższe
- osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły lub placówki w świetle przepisów ustawy z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty
- zakłady opieki zdrowotnej (szpitale, ośrodki zdrowia, Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej)
- organizacje pozarządowe (w tym stowarzyszenia, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe) nie działające w celu osiągnięcia zysku, prowadzące statutową działalność o charakterze zgodnym ze specyfiką priorytetu

Zasada *cross-financing*

W ramach priorytetu V, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są zarówno niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem. Oznacza to, iż *cross-financing* odzwierciedla kontekst i zawartość konkretnego projektu, obszar interwencji każdego z funduszy oraz cele i priorytety danego programu.

Rozporządzenie ogólne KE (Art. 33, § 2) ogranicza *cross-financing* do 10% na poziomie priorytetu. Poziom 10% jest wartością maksymalną, co oznacza, iż wielkość *cross-financing* może się wahać od 0 do 10%.

Kwalifikowalność kosztów realizacji projektów Priorytetu IV wykorzystujących *cross-financing* następować będzie według zasad funduszu właściwego ze względu na kategorię interwencji. Jeżeli dany projekt realizowany w ramach Priorytetu IV finansowany z EFRR, zawierał będzie części lub fazy finansowane przez EFS (np. szkolenia), to ich koszty zostaną rozliczone według reguł kwalifikowalności kosztów EFS.

Komplementarność z innymi programami:

Projekty budowy, rozbudowy i modernizacji oraz wyposażenia obiektów infrastruktury edukacyjnej służącej do prowadzenia działalności dydaktycznej na poziomie wyższym oraz działalności rozwojowej, naukowo-badawczej powiązanej z dydaktyką na poziomie wyższym (kierunki kształcenia, rodzaj uczelni, która otrzyma wsparcie oraz rodzaj projektu wynikać będzie z zapisów Regionalnej Strategii Innowacji) finansowane będą z *Programu Operacyjnego Rozwoju Polski Wschodniej* (zgodnie z zawartą w PO RPW indykatywną listą). Priorytet jest również komplementarny do działań ramach *PO Infrastruktura i środowisko*

Priorytet VII: POMOC TECHNICZNA

Cel:

Zapewnienie efektywnego oraz zgodnego z prawem i politykami wspólnotowymi wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego poprzez wsparcie instytucji uczestniczących w zarządzaniu i wdrażaniu.

Uzasadnienie:

Przejęcie przez Samorząd Województwa funkcji Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym, wiąże się ze zwiększeniem ilości zadań w zakresie procesu oceny i wyboru projektów, monitorowania, kontroli i obsługi finansowej programu. Będzie to związane z koniecznością stworzenia wyspecjalizowanych stanowisk pracy nie tylko w Instytucji Zarządzającej ale także ewentualnych Instytucjach Wdrażających, do których delegowana może być część obowiązków.

Z uwagi na duży stopień komplikacji zadań związanych z procesem wdrażania RPO szczególną uwagę należy zwrócić na jakość i kompetencje instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie i zarządzanie środkami, oparte o profesjonalnie prowadzony monitoring, ocenę i kontrolę. Wynika stąd konieczność wsparcia instytucjonalnego administracji publicznej i innych instytucji zaangażowanych w ten proces.

Dlatego też instytucjom uczestniczącym we wdrażaniu RPO na terenie województwa niezbędne jest wsparcie w zakresie zatrudnienia odpowiednio wykwalifikowanego personelu, szkoleń pracowników, wyposażenia jednostek w niezbędny sprzęt (szczególnie komputerowy), organizacji i obsługi struktur zarządzających i wdrażających RPO, a także wsparcie dla działań informacyjnych i promocyjnych.

Konieczne jest także zapewnienie, aby środki funduszy strukturalnych przeznaczone na realizację RPO wykorzystywane były prawidłowo, a efekty interwencji miały charakter trwały i przyczyniały się w ten sposób do poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa lubelskiego.

Opis:

W ramach wsparcia procesu wdrażania RPO realizowane będą projekty dotyczące:

- zatrudnienia personelu zaangażowanego w przygotowywanie, wybór, ocenę, monitorowanie, kontrolę i audyt projektów i programu, a także kontrolę finansową i weryfikację płatności (wynagrodzenie oraz inne wydatki np. na pokrycie kosztów wynajmu i remontu powierzchni biurowej),
- organizacji prac Komitetów, paneli ekspertów oraz innych struktur uczestniczących w procesie realizacji RPO na poziomie instytucji zarządzającej i instytucji wdrażających,
- finansowania kosztów kontroli realizacji projektów,
- organizacji i przeprowadzenia szkoleń (podnoszenie kwalifikacji) dla pracowników zaangażowanych we wdrażanie RPO oraz udział w szkoleniach i innych formach kształcenia w zakresie związanym z problematyką wdrażania funduszy strukturalnych,

- organizacji i przeprowadzenia szkoleń dla osób zaangażowanych we wdrażanie RPO (w szczególności dla ekspertów zaangażowanych w ocenę projektów oraz członków Komitetów i innych struktur uczestniczących w procesie realizacji programu),
- zakupu sprzętu komputerowego wraz z oprogramowaniem oraz innego sprzętu (np, serwery, monitory, projektory multimedialne, skanery, faksy, kopiarki, drukarki, telefony) oraz wyposażenia i materiałów biurowych, na potrzeby wdrażania RPO,
- przygotowania analiz, badań, sprawozdań oraz finansowania pomocy ekspertów zewnętrznych w celu opracowania optymalnego systemu wdrażania programu,
- zbierania i analizy danych na potrzeby procesu wdrażania i monitorowania RPO,
- ewaluacji RPO.

Projekty realizowane w zakresie informacji i promocji będą służyć zapewnieniu powszechnego dostępu do informacji o możliwościach ubiegania się o dofinansowanie ze środków funduszy strukturalnych na realizację projektów w ramach RPO oraz projekty dotyczące informowania opinii publicznej o roli środków strukturalnych UE we wspieraniu przedsięwzięć na terenie województwa.

Działania informacyjne i promocyjne dotyczyć będą przede wszystkim:

- przygotowania i upowszechniania materiałów informacyjnych i promocyjnych (dokumentów programowych, podręczników procedur wdrażania, broszur, folderów i innych publikacji),
- przygotowania i publikacji materiałów prasowych,
- stworzenia i administrowania stronami internetowymi,
- organizacji konferencji, seminariów, innych akcji promujących RPO,
- stworzenia, wyposażenia i utrzymania punktów informacyjnych,
- organizacji i przeprowadzenia szkoleń dla beneficjentów,
- zatrudnienia pracowników zajmujących się informacją i promocją.

Spodziewane efekty realizacji priorytetu:

- liczba posiedzeń Komitetów, paneli ekspertów oraz innych struktur uczestniczących w procesie realizacji RPO na poziomie instytucji zarządzającej i instytucji wdrażających,
- liczba osób zatrudnionych do przygotowywania, wyboru, oceny, monitorowania, kontroli i weryfikacji projektów, a także do kontroli finansowej, weryfikacji płatności, promocji i informacji,
- liczba stworzonych i utrzymanych stron internetowych,
- liczba osób zaangażowanych we wdrażanie RPO objętych szkoleniami,
- liczba zleconych ekspertyz, analiz i ocen,
- liczba dokonanych ewaluacji,
- liczba zakupionych komputerów na potrzeby wdrażania RPO,
- liczba egzemplarzy publikacji, broszur i ulotek informacyjnych nt. RPO,
- liczba zorganizowanych seminariów, konferencji i innych akcji promujących RPO,

- liczba osób uczestniczących w szkoleniach dla beneficjentów.

Kategorie interwencji funduszy strukturalnych:

79, 90, 91.

Beneficjenci:

- Instytucja Zarządzająca RPO,
- Instytucje Wdrażające RPO.

Zasada *cross-financing*:

W ramach priorytetu VI, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są zarówno niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem. Oznacza to, iż *cross-financing* odzwierciedla kontekst i zawartość konkretnego projektu, obszar interwencji każdego z funduszy oraz cele i priorytety danego programu.

Rozporządzenie ogólne KE (Art. 33, § 2) ogranicza *cross-financing* do 10% na poziomie priorytetu. Poziom 10% jest wartością maksymalną, co oznacza, iż wielkość *cross-financing* może się wahać od 0 do 10%.

Kwalifikowalność kosztów realizacji projektów Priorytetu V wykorzystujących *cross-financing* następować będzie według zasad funduszu właściwego ze względu na kategorię interwencji. Jeżeli dany projekt realizowany w ramach Priorytetu V finansowany z EFRR, zawierał będzie części lub fazy finansowane przez EFS, to ich koszty zostaną rozliczone według reguł kwalifikowalności kosztów EFS.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYREGIONALNA

Projekty z zakresu współpracy międzyregionalnej realizowane będą w ramach odrębnego priorytetu RPO lub też zagadnienia współpracy międzyregionalnej potraktowane będą horyzontalnie dla wszystkich priorytetów RPO (*możliwość realizacji projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej w ramach poszczególnych działań programu*)¹⁸. Wysokość alokacji środków w ramach RPO na realizację powyższych przedsięwzięć wynosi 2%.

Cel:

Stworzenie efektywnej sieci współpracy międzyregionalnej, która prowadzi do podniesienia jakości zasobów ludzkich i gospodarki regionu oraz rozwoju zaufania społecznego, a także podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej i poziomu konkurencyjności województwa na poziomie krajowym i zagranicznym.

Uzasadnienie:

Szeroko rozwinięta współpraca międzyregionalna oraz powiązany z nią efektywny system zarządzania rozwojem regionalnym będą w coraz większym stopniu decydowały o przewagach konkurencyjnych regionów. Dobrze zorganizowana i wielopłaszczyznowa współpraca przyczynia się do rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, buduje zdolność instytucjonalną regionu oraz może być doskonałym narzędziem wymiany doświadczeń i wiedzy w zakresie szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Współpraca międzyregionalna będąca ważnym elementem integracji społecznej i gospodarczej uznana została w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego za jeden z kluczowych priorytetów, zaś rozwój sieci współpracy oraz uczestnictwo regionu w organizacjach międzynarodowych są modelowymi rozwiązaniami europejskimi, które w decydującym stopniu wpływają na rzeczywistą poprawę sytuacji społecznej i gospodarczej regionu, transfer wiedzy i rozwój dobrych praktyk. Współpraca międzyregionalna zwiększa skuteczności działań związanych z rozwojem regionalnym poprzez zastosowanie szerokiej platformy wymiany informacji i doświadczeń. Województwo lubelskie, z racji swego położenia na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej, w bliskim sąsiedztwie z Białorusią i Ukrainą, powinno w szczególności zadbać o rozwój kontaktów ze swoimi partnerami na Wschodzie w celu wypromowania regionu jako platformy współpracy pomiędzy regionami Polski i Unii Europejskiej a krajami Europy Wschodniej.

Jednocześnie współpraca międzyregionalna powinna stać się instrumentem aktywnej promocji i stałego kreowania atrakcyjnego wizerunku Województwa Lubelskiego w regionach europejskich.

---

¹⁸ Wybór metodologii wdrażania działań/projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej (horyzontalnie bądź też w ramach odrębnego priorytetu RPO) dokonany zostanie w oparciu o proces konsultacji społecznych.

Opis:

Przedsięwzięcia z zakresu współpracy międzyregionalnej realizowane będą w ramach celu EFRR "europejska współpraca terytorialna" w zakresie aktywnej promocji województwa lubelskiego za granicą, współpracy między regionami poprzez wspólne działania i strategie, stworzenie forum wymiany wiedzy i doświadczeń, transfer nowatorskich rozwiązań prowadzących do poprawy efektywności polityk i instrumentów rozwoju regionalnego oraz działań społeczno-gospodarczych na poziomie regionalnym i lokalnym dotyczących wspierania przedsiębiorczości, rozwoju MŚP, turystyki, kultury oraz handlu transgranicznego.

Działanie będzie realizowane w następujących obszarach:

- promocja regionu na arenie międzynarodowej (marketing regionalny),
- zagospodarowanie przestrzenne,
- społeczeństwo obywatelskie,
- usprawnianie procesu świadczenia usług publicznych drogą elektroniczną (e-governance),
- tworzenie i rozwój sieci współpracy między różnymi szczeblami administracji,
- zarządzanie kryzysowe,
- ochrona środowiska i odnawialne źródła energii,
- przedsiębiorczość i innowacyjność,
- turystyka,
- kultura,
- sport,
- rozwój rynku pracy

Projekty obejmować będą typy aktywności w w/w obszarach w ramach utworzenie sieci współpracy międzyregionalnej:

- organizacja krajowych i zagranicznych imprez, akcji i prezentacji promocyjnych Lubelszczyzny, również we współpracy z regionami partnerskimi (kampanie tworzące i promujące wizerunek regionu, promocja gospodarcza, turystyczna i kulturalna, press tours, study tours),
- działalności informacyjna i promocyjna w zakresie polityki regionalnej, strategii, planów i dokumentów strategicznych oraz konkretnych przedsięwzięć regionalnych, podejmowanych przez województwo lubelskie w różnych obszarach tematycznych (konferencje, warsztaty seminaria, biuletyny, publikacje, itp.),
- przedsięwzięcia informacyjne, promocyjne, reklamowe i marketingowe w zakresie tworzenia wspólnej reprezentacji i wizerunku regionów polskich na arenie międzynarodowej,
- staże w gminach/miastach/regionach bliźniaczych w zakresie określonym w w/w obszarach współpracy;

- współpraca mediów – wspólne stałe publikacje, programy telewizyjne i radiowe;
- wizyty studyjne (programy wymiany doświadczeń);
- wspólne konferencje, szkolenia, warsztaty i panele dyskusyjne;
- tworzenie wspólnych studiów, analiz, badań, baz danych, portali i platform elektronicznych
- wymiana doświadczeń w zakresie programowania rozwoju regionalnego;
- wspólne prowadzenie kampanii i akcji informacyjnych;
- tworzenie wspólnych strategii marketingowych i promocyjnych;
- promocja innowacyjnego podejścia i wymiany doświadczeń w zakresie wdrażania funduszy strukturalnych;
- opłacanie składek członkowskich w organizacjach Unii Europejskiej;
- wspólne organizowanie forów gospodarczych i targów handlowych;
- organizowanie imprez sportowych, kulturalnych o charakterze ponadgranicznym (w szczególności takich, których celem jest zwalczanie stereotypów i budowanie dobrosąsiedzkich stosunków).

Spodziewane efekty realizacji priorytetu:

- Liczba wspólnych projektów międzynarodowych (szt.)
- Liczba instytucji, organizacji, firm, które otrzymały wsparcie w ramach współpracy (szt.)
- Liczba inicjatyw współpracy międzynarodowej, którym udzielono wsparcia (szt.)
- Liczba wdrożonych projektów społeczności lokalnych (szt.)
- Przedsięwzięcia z zakresu współpracy międzyregionalnej, w tym inwestycje prywatne (szt.)
- Wzrost ustanowionych kontaktów instytucjonalnych (szt.)
- Liczba turystów odwiedzających Lubelszczyznę (szt.)
- Liczba partnerów zaangażowanych w projekty międzyregionalne (szt.)

Kategorie interwencji funduszy strukturalnych:

Uwzględnione są wszystkie kategorie interwencji przypisane priorytetom RPO.

Główne grupy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego: gminy, powiaty i województwa oraz działające w ich imieniu jednostki organizacyjne
- stowarzyszenia, związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego
- jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego
- regionalne organizacje turystyczne (non-profit)

- instytucje publiczne, w tym turystyczne i kulturalne instytucje z sektora finansów publicznych, dla których organem założycielskim są jednostki administracji rządowej lub samorządowej
- organizacje pozarządowe (non-profit),
- jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe
- organizacje publiczne i osoby prawne prowadzące działalność pożytku publicznego
- publiczne i niepubliczne szkoły ponadpodstawowe i wyższe
- instytucje i wsparcia biznesu

Zasada cross-financing:

W ramach przedsięwzięć dotyczących współpracy międzyregionalnej, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są zarówno niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem. Oznacza to, iż *cross-financing* odzwierciedla kontekst i zawartość konkretnego projektu, obszar interwencji każdego z funduszy oraz cele i priorytety danego programu.

Rozporządzenie ogólne KE (Art. 33, § 2) ogranicza *cross-financing* do 10% na poziomie priorytetu. Poziom 10% jest wartością maksymalną, co oznacza, iż wielkość *cross-financing* może się wahać od 0 do 10%.

Kwalifikowalność kosztów realizacji projektów wykorzystujących *cross-financing* następować będzie według zasad funduszu właściwego ze względu na kategorię interwencji. Jeżeli dany projekt finansowany z EFRR, zawierał będzie części lub fazy finansowane przez EFS (do 10%), to ich koszty zostaną rozliczone według reguł kwalifikowalności kosztów EFS.

Rozdział 4. PLAN FINANSOWY

Szacunkowa tabela finansowa dla RPO Województwa Lubelskiego w milionach EURO - alokacje

Cele i priorytety			ogółem środki publiczne UE	Wspólnotowy wkład publiczny					Krajowy wkład publiczny				Prywatne	% alokacji EFFR w RPO
	ogółem	ogółem środki publiczne		w tym			EFR RO W	EFR	ogółem	budżet państwa	budżet JST	inne		
				EFRR	EFS	FS								
Priorytet I	Przedsiębiorczość i innowacyjność													24%
2007-2013	546,1	278,0	278,0	278,0					0,0		0,0	0,0	268,1	
Priorytet II	Transport i komunikacja													22%
2007-2013	299,8	295,3	254,9	254,9					40,5		39,4	1,1	4,5	
Priorytet III	Atrakcyjność inwestycyjna													20%
2007-2013	259,5	259,5	231,7	231,7					27,8		26,2	1,6		
Priorytet IV	Środowisko i energetyka													11%
2007-2013	149,9	149,9	127,4	127,4					22,5		12,9	9,6		
Priorytet V	Kultura i turystyka													9%
2007-2013	122,7	122,7	104,3	104,3					18,4		14,7	3,7		
Priorytet VI	Infrastruktura społeczna													11%
2007-2013	149,9	149,9	127,4	127,4					22,5		18,0	4,5		
Priorytet VII	Pomoc techniczna													3%
2007-2013	40,9	40,9	34,8	34,8					6,1		6,1	0,0		
Ogółem PO														100%
2007-2013	1568,9	1296,3	1158,5	1158,5					137,8		117,3	20,5	272,6	

Rozdział 5. SYSTEM REALIZACJI REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO

Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013 jest jednym z programów operacyjnych, które posłużą do realizacji Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 (SRK) i Narodowej Strategii Spójności (NSS).

RPO realizuje cele SRK 2007 - 2015, określając priorytety i wysokość środków, krajowych (publicznych i prywatnych) oraz pochodzących z funduszy strukturalnych UE, przeznaczonych na realizację instrumentów rozwoju województwa lubelskiego.

System realizacji RPO jest zgodny z Rozdziałem VI projektu „Rozporządzenia Rady ustanawiającego ogólne przepisy dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności”, z dnia 28 kwietnia 2006 r. oraz ze wstępnym projektem Narodowej Strategii Spójności przyjętej przez Radę Ministrów w dn. 14 lutego 2006 r.

Za skuteczność i prawidłowość zarządzania oraz wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego (RPO) odpowiada Instytucja Zarządzająca RPO, której funkcję pełni Zarząd Województwa Lubelskiego.

5.1. Instytucja koordynująca programy operacyjne na poziomie NSS

Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego ponosi ogólną odpowiedzialność za prawidłową i zgodną z regulacjami realizację NSS, odpowiada za koordynację systemu realizacji programów operacyjnych oraz odpowiada za zapewnienie systemu dostępu do źródeł finansowania i innych zasobów niezbędnych do wdrożenia działań określonych w programach operacyjnych wynikających z NSS, odpowiada również za organizację i prawidłowe funkcjonowanie systemu zarządzania, wdrażania, monitorowania i oceny realizacji NSS.

Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego jest odpowiedzialny w szczególności za:

1. przygotowanie i zapewnienie stosowania odpowiednich wytycznych służących zgodności programów realizowanych w ramach NSS ze Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty (SWW) dla polityki spójności oraz politykami horyzontalnymi i regulacjami UE (w tym za opracowanie jednolitych zasad tworzenia systemów zarządzania, wdrażania, monitorowania, sprawozdawczości, kontroli i oceny programów operacyjnych);
2. w porozumieniu z Ministrem właściwym do spraw finansów publicznych – określanie zakresu ewentualnego stosowania grantów globalnych w realizacji programów operacyjnych oraz określanie szczegółowych zasad funkcjonowania grantów globalnych;
3. monitorowanie realizacji NSS (przy pomocy Komitetu Koordynacyjnego NSS) i formułowanie – po uzyskaniu opinii Komitetu - ewentualnych propozycji dla Rady Ministrów dotyczących przesunięć środków pomiędzy programami operacyjnymi;
4. podejmowanie na wniosek Zarządów Województw i w porozumieniu ze wszystkimi właściwymi resortami, decyzji dotyczących wykorzystania tzw. *krajowej rezerwy na pokrycie nadzwyczajnych strat i nieprzewidzianych wydatków* w RPO;

5. koordynację opracowywania standardów prowadzenia oceny oraz działań w zakresie oceny prowadzonych w ramach poszczególnych programów operacyjnych (*poprzez działającą w strukturze resortu Krajową Jednostkę Ewaluacji*);
6. przygotowanie rocznych informacji na temat wpływu wdrażania programów operacyjnych realizowanych w ramach NSS na wdrażanie Krajowego Programu Reform, w celu uwzględnienia w corocznych raportach dotyczących realizacji KPR przekazywanych przez Polskę Komisji Europejskiej (art. 27 p.1 projektu *rozporządzenia ogólnego*);
7. przygotowanie w roku 2009 i 2012 raportów dotyczących wkładu programów operacyjnych realizowanych w ramach NSS na realizację celów polityki spójności określonych w Traktacie, na realizację priorytetów określonych w SWW oraz NSS oraz celów określonych w Zintegrowanych Wytycznych na rzecz Wzrostu i Zatrudnienia (art. 27 p.2 projektu *rozporządzenia ogólnego*);
8. dokonanie do 30 czerwca 2011 r. oceny rezultatów osiągniętych w ramach poszczególnych priorytetów przez wszystkie programy operacyjne oraz przedstawienie Radzie Ministrów, po konsultacjach ze wszystkimi właściwymi resortami, propozycji przyznania najsprawniej realizowanym programom środków z tzw. *Krajowej rezerwy wykonania* (w celu przekazania tej propozycji Komisji Europejskiej);
9. prowadzenie horyzontalnych badań ewaluacyjnych oraz badań uzupełniających, wynikających z monitorowania postępów w realizacji NSS.
10. pełnienie funkcji koordynującej w odniesieniu do regionalnych programów operacyjnych, tj.:
  - negocjowanie programów operacyjnych z Komisją Europejską we współpracy z Instytucjami Zarządzającymi;
  - zapewnienie jednolitości dokumentów związanych z wdrażaniem,
  - przygotowanie wytycznych do formułowania kryteriów wyboru projektów.

5.2. Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym dla Województwa Lubelskiego (RPO)

Zarządzanie i wdrażanie programem operacyjnym uregulowane zostało w Tytule VI projektu „*Rozporządzenia Rady ustanawiającego ogólne przepisy dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności*”, z dnia 28 kwietnia 2006 r. oraz we wstępnym projekcie Narodowej Strategii Spójności przyjętej przez Radę Ministrów w dn. 14 lutego 2006 r.

Funkcję Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego pełni Zarząd Województwa Lubelskiego. Instytucja Zarządzająca odpowiada za efektywne i prawidłowe zarządzanie i wdrażanie RPO, wypełniając wymogi określone art. 59 ww. rozporządzenia. Samorząd Województwa powierzy zadania Instytucji Zarządzającej Departamentom Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego: Departamentowi Rozwoju Regionalnego (DRR) oraz Departamentowi Przedsiębiorczości i Innowacji (DPI) we współpracy z Departamentem Budżetu i Finansów (DBF).

Instytucja Zarządzająca jest odpowiedzialna za zarządzanie i wdrażanie Regionalnego Programu Operacyjnego w sposób skuteczny, efektywny i poprawny, a w szczególności za:

1. przygotowanie regionalnego programu operacyjnego,
2. udział w negocjowaniu RPO z Komisją Europejską,
3. przygotowanie, we współpracy z instytucją koordynującą regionalne programy operacyjne (Ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego), systemu wyboru projektów w ramach RPO,
4. przygotowanie we współpracy z instytucją koordynującą regionalne programy operacyjne (Ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego) zestawu ogólnych (powszechnie obowiązujących) kryteriów wyboru projektów stosowanych w ramach wszystkich regionalnych programów operacyjnych,
5. przygotowanie, uwzględniających specyfikę województwa, szczegółowych kryteriów wyboru projektów stosowanych w ramach regionalnego programu operacyjnego,
6. zapewnienie efektywności i poprawności zarządzania i realizacji RPO,
7. kierowanie Komitetem Monitorującym RPO i zapewnienie wymaganych dokumentów, umożliwiających monitorowanie wdrażania RPO w świetle jego celów,
8. udział w pracach Zespołu Międzyresortowego ds. koordynacji realizacji NSS i w pracach Komitetu Koordynującego NSS,
9. zapewnienie, że wybór projektów do finansowania następuje zgodnie z kryteriami stosowanymi dla RPO,
10. zapewnienie harmonizacji wykonywania audytu wewnętrznego, odnoszącego się do RPO (oraz innych programów operacyjnych zarządzanych i wdrażanych przez Zarząd Województwa), realizowanego przez komórki audytu wewnętrznego w Instytucji Zarządzającej,
11. przygotowanie opisu systemu określającego organizację i procedury obowiązujące Instytucję Zarządzającą i instytucje audytowe lub inne instytucje odpowiedzialne za wykonywanie audytu w imieniu instytucji audytowej (zgodnie z art. 70.1 projektu *rozporządzenia ogólnego*),
12. zapewnienie zgodności realizacji programu z wymogami informowania i promocji,
13. przekazywanie Komisji Europejskiej informacji umożliwiających jej ocenę większych projektów.

Punkty 14-25 znajdują się w kompetencji Instytucji Zarządzającej (IZ) ROP (Zarządu Województwa) pod warunkiem przekazania IZ funkcji związanych nie tylko z obsługą finansową RPO ale przede wszystkim z weryfikacją płatności oraz wypłatą środków na rzecz beneficjentów, w innym przypadku poniższe kompetencje należeć będą do Wojewody:

14. określenie i zapewnienie stosowania procedur zapewniających prawidłowość wydatkowania środków finansowych w ramach RPO,

15. zapewnienie, prowadzenie i stosowanie rzetelnego systemu księgowego, sprawozdawczości finansowej oraz monitorowania,
16. zapewnienie stosowania procedur monitorowania i raportowania nieprawidłowości oraz odzyskiwania kwot nienależnie wypłaconych,
17. zapewnienie, że realizacja projektów wybranych do finansowania w ramach RPO, jest zgodna z odpowiednimi zasadami wspólnotowymi i krajowymi,
18. zapewnienie weryfikacji dostarczenia współfinansowanych produktów i usług oraz tego, że wydatki zadeklarowane przez beneficjentów zostały faktycznie poniesione i są zgodne z odpowiednimi zasadami wspólnotowymi i krajowymi,
19. zapewnienie istnienia systemu rejestrowania i przechowywania w formie elektronicznej szczegółowych rejestrów księgowych dla każdego projektu w ramach RPO oraz gromadzenia danych niezbędnych dla zarządzania finansowego, monitoringu, weryfikacji, audytów i oceny,
20. zapewnienie stosowania przez beneficjentów oraz wszystkie instytucje zaangażowane w realizację RPO odrębnych systemów księgowania lub odpowiednich kodów księgowych dla wszystkich operacji finansowych związanych z projektem,
21. zapewnienie prowadzenia ewaluacji programu zgodnie z wymogami UE, ustanowienie procedur dla zapewnienia, że wszystkie dokumenty związane z wydatkami i audytem, niezbędne dla zapewnienia właściwej ścieżki audytu, są prawidłowo przechowywane,
22. zapewnienie otrzymywania przez instytucję certyfikującą wszystkich niezbędnych informacji o procedurach i weryfikacjach prowadzonych w związku z wydatkami, dla potrzeb certyfikacji,
23. przygotowanie oraz przekazywanie KE, zatwierdzonych przez Regionalny Komitet Monitorujący, sprawozdań rocznych i końcowych na temat postępów realizacji programów,
24. przekazywanie Komisji Europejskiej rocznej prognozy wydatków programu na bieżący i następny rok.
25. przygotowanie oraz przekazywanie KE i innym instytucjom wymaganych sprawozdań na temat postępów realizacji programów oraz wszelkich dodatkowych informacji wymaganych przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, KE lub przepisy prawa.

5.3. Instytucje pośredniczące

Zgodnie z art. 41 projektu rozporządzenia ogólnego Rady UE, Instytucja Zarządzająca może powierzyć zarządzanie i wdrażanie części programu operacyjnego jednej lub więcej instytucjom pośredniczącym, wyznaczonym przez instytucję zarządzającą RPO – Zarząd Województwa, w tym władzom lokalnym, regionalnym instytucjom rozwoju lub organizacjom pozarządowym, które zapewniają wdrażanie jednego lub więcej działań w ramach programu, zgodnie z postanowieniami porozumienia lub umowy zawartych pomiędzy Instytucją Zarządzającą a tym organem.

Funkcję IZ w ramach realizacji RPO pełnić będzie Zarząd Województwa Lubelskiego w oparciu o Departamenty Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego: Departament Rozwoju Regionalnego (DRR) i Departament Przedsiębiorczości i Innowacji (DPI) we współpracy z Departamentem Budżetu i Finansów (DBF).

Funkcje Instytucji Pośredniczącej powierzone zostaną w drodze konkursu Regionalnej Instytucji Finansującej (jednej lub kilku) dla wdrażania działań Priorytetu I RPO „Rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności”.

Instytucja pośrednicząca odpowiedzialna za realizację działań w ramach Priorytetu I RPO zobowiązana jest do przedstawienia gwarancji wypłacalności oraz wykazania kompetencji w zakresie zarządzania administracyjnego i finansowego. Zgodnie z ogólną zasadą, podmiot ten musi w momencie powierzenia mu tych zadań działać lub posiadać swoje przedstawicielstwo w regionie objętym programem operacyjnym.

Zgodnie z art. 42 projektu rozporządzenia ogólnego Rady UE umowa zawarta między instytucją zarządzającą (Zarządem Województwa) a właściwą instytucją pośredniczącą (RIF) określa w szczególności:

1. działania przewidziane do realizacji,
2. kryteria wyboru beneficjentów,
3. wielkość pomocy z funduszy i zasady regulujące tę pomoc, w tym w odniesieniu do wykorzystania uzyskanego oprocentowania (dochody kapitałowe),
4. uzgodnienia dotyczące monitorowania, oceny oraz kontroli finansów globalnej dotacji wraz z procedurami odzyskiwania kwot niewłaściwie wypłaconych i przedstawiania rachunków,
5. wykorzystanie gwarancji bankowej lub jej odpowiednika.

Podstawowe zadania Instytucji Pośredniczącej dla działań Priorytetu I RPO obejmują:

1. zapewnienie, że wybór projektów do finansowania następuje zgodnie z kryteriami stosowanymi dla programu operacyjnego i że projekty te, przez cały okres ich realizacji, są zgodne z odpowiednimi zasadami wspólnotowymi i krajowymi,
2. weryfikację dostarczenia współfinansowanych produktów i usług oraz tego, że wydatki zadeklarowane przez beneficjentów zostały faktycznie poniesione i są zgodne z odpowiednimi zasadami wspólnotowymi i krajowymi,
3. zapewnienie istnienia systemu rejestrowania i przechowywania w formie elektronicznej szczegółowych rejestrów księgowych dla każdego projektu w ramach priorytetu oraz gromadzenia danych niezbędnych dla zarządzania finansowego, monitoringu, weryfikacji, audytów i oceny,
4. zapewnienie stosowania przez beneficjentów oraz wszystkie instytucje zaangażowane w realizację priorytetu odrębnych systemów księgowania lub odpowiednich kodów księgowych dla wszystkich operacji finansowych związanych z projektem,
5. przekazywanie instytucji certyfikującej wszystkich niezbędnych informacji o procedurach i weryfikacjach prowadzonych w związku z wydatkami, dla potrzeb certyfikacji,

6. zapewnienie stosowania procedur monitorowania i raportowania nieprawidłowości oraz odzyskiwania kwot nienależnie wypłaconych,
7. zapewnienie zgodności realizacji priorytetu z wymogami informowania i promocji.

5.4. Instytucje współpracujące

Dla zapewnienia właściwej realizacji RPO na poziomie działań Instytucja Zarządzająca wyznacza Instytucję Współpracującą – Departament Budżetu i Finansów UMWL odpowiedzialną za realizację zadań związanych z obsługą finansową programu, w tym w szczególności za:

1. określenie i zapewnienie stosowania procedur zapewniających prawidłowość wydatkowania środków finansowych w ramach RPO (we współpracy z DRR),
2. zapewnienie, prowadzenie i stosowanie rzetelnego systemu księgowego, sprawozdawczości finansowej oraz monitorowania (we współpracy z Wojewodą),
3. zapewnienie stosowania procedur monitorowania i raportowania nieprawidłowości oraz odzyskiwania kwot nienależnie wypłaconych (we współpracy z Wojewodą),
4. zapewnienie, że realizacja projektów wybranych do finansowania w ramach RPO, jest zgodna z odpowiednimi zasadami wspólnotowymi i krajowymi,
5. zapewnienie weryfikacji dostarczenia współfinansowanych produktów i usług oraz tego, że wydatki zadeklarowane przez beneficjentów zostały faktycznie poniesione i są zgodne z odpowiednimi zasadami wspólnotowymi i krajowymi,
6. zapewnienie istnienia systemu rejestrowania i przechowywania w formie elektronicznej szczegółowych rejestrów księgowych dla każdego projektu w ramach RPO oraz gromadzenia danych niezbędnych dla zarządzania finansowego, monitoringu, weryfikacji, audytów i oceny (we współpracy z Wojewodą),
7. zapewnienie stosowania przez beneficjentów oraz wszystkie instytucje zaangażowane w realizację RPO odrębnych systemów księgowania lub odpowiednich kodów księgowych dla wszystkich operacji finansowych związanych z projektem (we współpracy z Wojewodą),
8. zapewnienie prowadzenia ewaluacji programu zgodnie z wymogami UE, ustanowienie procedur dla zapewnienia, że wszystkie dokumenty związane z wydatkami i audytem, niezbędne dla zapewnienia właściwej ścieżki audytu, są prawidłowo przechowywane (we współpracy z Wojewodą),
9. zapewnienie otrzymywania przez instytucję certyfikującą wszystkich niezbędnych informacji o procedurach i weryfikacjach prowadzonych w związku z wydatkami, dla potrzeb certyfikacji,
10. przygotowanie oraz przekazywanie KE, zatwierdzonych przez Regionalny Komitet Monitorujący, sprawozdań rocznych i końcowych na temat postępów realizacji programów (we współpracy z DRR),
11. przekazywanie Komisji Europejskiej rocznej prognozy wydatków programu na bieżący i następny rok.

12. przygotowanie oraz przekazywanie KE i innym instytucjom wymaganych sprawozdań na temat postępów realizacji programów oraz wszelkich dodatkowych informacji wymaganych przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, KE lub przepisy prawa (we współpracy z DRR).

5.5. Regionalny Komitet Monitorujący

Monitorowanie RPO, służące zapewnieniu odpowiedniej jakości wdrażania programu, jest prowadzone przez Instytucję Zarządzającą – Zarząd Województwa Lubelskiego i Regionalny Komitet Monitorujący (RKM), pracujący pod przewodnictwem i powoływany przez kierownika Instytucji Zarządzającej – Marszałka Województwa Lubelskiego.

RKM RPO zostanie powołany w ciągu trzech miesięcy od daty przekazania Polsce decyzji o zatwierdzeniu programu przez Komisję Europejską. W skład RKM wejdą przedstawiciele Ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego jako koordynatora NSS, Ministra właściwego do spraw finansów publicznych, Wojewody, instytucji pośredniczących, przedstawicieli samorządów lokalnych, partnerów społecznych i gospodarczych oraz, z głosem doradczym, przedstawiciele KE.

Regionalny Komitet Monitorujący czuwa nad efektywnością i jakością wdrażania RPO. W szczególności do jego zadań należy:

1. rozpatrywanie i zatwierdzanie kryteriów wyboru projektów w ramach RPO oraz zatwierdzanie ewentualnych zmian tych kryteriów,
2. okresowe kontrolowanie postępu w zakresie osiągania celów szczegółowych oraz celów wyznaczonych dla danego priorytetu określonych w RPO, na podstawie dokumentów przedkładanych przez Instytucję Zarządzającą,
3. formułowanie propozycji przesunięć środków finansowych w ramach priorytetów i działań realizowanych w programie,
4. rozpatrywanie i zatwierdzanie zmian programu,
5. rozpatrywanie i zatwierdzanie planu ewaluacji w ramach programu
6. rozpatrywanie i zatwierdzanie planu działań informacyjnych i promocyjnych w ramach programu.
7. analizowanie wyników ocen (ewaluacji) związanych z monitorowaniem realizacji RPO, w szczególności w przypadku gdy monitoring wykazuje znaczące odstępstwa od początkowo określonych celów lub gdy zgłoszone są propozycje zmian w programie,
8. analizowanie i zatwierdzanie rocznych i końcowych raportów z wdrażania RPO
9. zapoznavanie się z rocznymi raportami z kontroli RPO i komentarzami Komisji Europejskiej do tych raportów,
10. przedkładanie Instytucji Zarządzającej propozycji zmian lub analiz RPO ułatwiających realizację celów funduszy strukturalnych określonych w rozporządzeniu ogólnym dotyczącym tych funduszy lub służącym usprawnieniu zarządzania programem, w tym zarządzania finansowego,

Monitorowanie jest prowadzone w oparciu o określone w RPO wskaźniki finansowe oraz wskaźniki realizacji, kwantyfikujące cele poszczególnych priorytetów.

RKM RPO może również proponować Instytucji Zarządzającej programem wszelkie zmiany lub rewizje programu, które mogą umożliwić osiągnięcie celów działania funduszy lub poprawić zarządzanie nimi.

Skład RKM zostanie określony na podstawie zapisów ustawy o polityce / rozwoju regionalnym obejmującej okres programowania 2007 – 2013.

5.6. Monitoring i kontrola¹⁹

Instytucja Zarządzająca RPO (Zarząd Województwa) współpracuje z Krajową Jednostką Monitorująco-Kontrolną i jednostką koordynującą regionalne programy operacyjne utworzonymi przy Ministrze właściwym ds. rozwoju regionalnego.

System monitoringu RPO ma na celu kontrolowanie przebiegu, sposobu oraz efektów realizacji działań współfinansowanych ze środków UE w ramach programu. Wszystkie jednostki uczestniczące w procesie przepływu środków z budżetu UE na wszystkich poziomach zarządzania RPO stosują jednolite zasady monitoringu, zarówno finansowego, jak i rzeczowego oraz przedstawiają informacje i sprawozdania na temat realizacji działań.

Główne zagadnienia dotyczące monitoringu i kontroli RPO obejmują:

1. gromadzenie danych, sprawdzanie i kontrola wydatków poniesionych w ramach RPO,
2. monitorowanie i kontrola poprawności zakwalifikowania wydatków do finansowania z RPO,
3. sprawowanie kontroli przestrzegania ustalonych reguł oraz systemu dostarczania pomocy z funduszy strukturalnych na wszystkich poziomach wdrażania RPO,
4. przedstawianie, na podstawie okresowych sprawozdań instytucji zarządzającej i instytucji pośredniczących, półrocznych i rocznych sprawozdań z wdrażania RPO na potrzeby instytucji koordynującej NSS, instytucji płatniczej, Komitetu Monitorującego NSS oraz KE, a także Regionalnego Komitetu Monitorującego.
5. ustalenie oraz zapewnienie realizacji procedur kontroli oraz wykonywanie kontroli realizacji projektów w ramach RPO
6. współpraca w zakresie planowania i realizacji wykonywanej przez kontrolę skarbową kontroli pogłębionej 5% całkowitej kwoty uwzględnianych wydatków przed zamknięciem RPO.

---

¹⁹ *Brak szczegółowych regulacji i wytycznych w zakresie roli Wojewody w systemie wdrażania RPO uniemożliwia dokładne określenie zadań związanych z monitoringiem RPO (stan na 11.05.06)*

5.7. Instytucja płatnicza na poziomie NSS

Zgodnie z art. 58 projektu rozporządzenia ogólnego Rady UE, państwo członkowskie wyznacza organ właściwy do otrzymywania płatności dokonywanych przez KE oraz organ/organy odpowiedzialne za przekazywanie płatności beneficjentom.

Funkcję instytucji płatniczej RPO pełni Minister właściwy do spraw finansów publicznych, który w uzgodnieniu z Ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego będzie określał limity wydatków dla dysponentów odpowiednich części budżetu państwa, służące finansowaniu realizacji projektów w ramach programów operacyjnych, kierując się limitami zobowiązań i wydatków określonymi w programach operacyjnych oraz prognozami wydatków na dany rok, tak aby zapewnić sprawną i terminową realizację programów.

Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego będzie dysponował rezerwą budżetu państwa przeznaczoną na uzupełniające finansowanie realizacji programów operacyjnych (w zakresie nie uwzględnionym w limitach wydatków poszczególnych dysponentów części budżetu państwa).

Minister właściwy do spraw finansów publicznych w uzgodnieniu z Ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego będzie podejmował decyzje operacyjne służące zapewnieniu płynności finansowania realizacji programów operacyjnych.

Do zadań instytucji płatniczej należy w szczególności:

1. obsługa rachunków, na których gromadzone są środki z UE,
2. przekazywanie środków finansowych na konto instytucji odpowiedzialnej za przekazywanie środków finansowych do beneficjentów (*w zależności zaakceptowanego systemu wdrażania RPO: na konto Instytucji Zarządzającej lub Wojewody*),
3. raportowanie na temat przepływów finansowych do instytucji zarządzającej NSS,
4. przekazywanie KE rocznej prognozy wydatków dla bieżącego i następnego roku,
5. weryfikacja i zatwierdzanie sprawozdań na temat nieprawidłowości finansowych.

5.8. Instytucja odpowiedzialna za przekazywanie środków finansowych do beneficjentów na poziomie RPO

W ramach RPO wojewoda będzie przekazywał środki na płatności do Instytucji Zarządzającej w formie dotacji²⁰, na podstawie okresowych prognoz wydatków przekazywanych przez IZ. Płatności na rzecz beneficjentów będą dokonywane przez IZ na zasadach analogicznych jak w krajowych PO.

W ustalonych okresach Instytucja Zarządzająca, na podstawie rozliczenia/certyfikacji dokonanych wydatków, będzie sporządzała wnioski o kolejną płatność środków UE i przekazywała go do regionalnej instytucji certyfikującej w celu przedłożenia do KE.

Instytucja Zarządzająca RPO (Zarząd Województwa) przeprowadzi weryfikację i dokona potwierdzenia wniosków o płatność w ramach projektów RPO oraz będzie przekazywać środki na refundację poniesionych kosztów do beneficjentów.

5.9. Certyfikacja

²⁰ W nowej ustawie o finansach publicznych należy zdefiniować zakres odpowiedzialności IZ RPO wobec budżetu państwa z tytułu otrzymania dotacji służącej dokonywaniu wypłat na rzecz beneficjentów RPO, z uwzględnieniem szczególnego charakteru takiej dotacji.

W strukturze Ministerstwa Rozwoju Regionalnego utworzona zostanie odrębna komórka organizacyjna (niezależna od instytucji zarządzających) odpowiedzialna za certyfikację wydatków ponoszonych w ramach wszystkich programów operacyjnych. Do głównych zadań instytucji certyfikującej należy poświadczanie wobec Komisji Europejskiej deklaracji wydatków poniesionych przez beneficjentów oraz certyfikowanie wniosków o płatność przekazanych przez instytucje zarządzające/instytucje pośredniczące. W szczególności do zadań instytucji certyfikującej należy:

- przygotowywanie i przedkładanie Komisji poświadczonych zestawień wydatków i wniosków o płatność,
- poświadczanie, że zestawienie wydatków jest prawidłowe i wynika z rzetelnych systemów księgowych oraz zostało przygotowane w oparciu o weryfikowalne dokumenty źródłowe,
- poświadczenie, że zadeklarowane wydatki zostały poniesione zgodnie z odpowiednimi zasadami wspólnotowymi i krajowymi,
- poświadczenie, że zadeklarowane wydatki zostały poniesione na realizację projektów wybranych do finansowania zgodnie z kryteriami stosowanymi dla danego programu operacyjnego,
- uwzględnianie do celów certyfikacji wyników całości audytów programów operacyjnych, przeprowadzanych przez instytucję audytującą,
- utrzymywanie dokumentacji księgowej wydatków zadeklarowanych Komisji w formie elektronicznej,
- prowadzenie rejestru kwot przewidzianych do odzyskania i zwrotu do budżetu Unii Europejskiej oraz kwot wycofanych w wyniku unieważnienia całości lub części wkładu finansowego do projektu.

MRR w ramach realizacji RPO jako instytucja certyfikująca, deleguje część zadań wymienionych powyżej do regionalnych instytucji certyfikujących zachowując te zadania, które wynikają z faktu, że MRR jest odpowiedzialne za ustanowienie systemu certyfikacji zgodnego z wymogami prawa unijnego oraz prawa polskiego, a następnie za zapewnienie jego właściwego funkcjonowania. Delegowane zadania obejmą w szczególności następujące zadania:

- określenie właściwych zasad i procedur dokonywania certyfikacji, w tym wzorów niezbędnych dokumentów,
- przygotowanie ogólnego podręcznika certyfikacji i wytycznych do podręczników regionalnych i sektorowych instytucji certyfikujących,
- przygotowanie odpowiedniego systemu elektronicznego gromadzenia i przetwarzania danych do celów certyfikacji i zapewnienie jego wprowadzenia do użytkowania przez regionalne i sektorowe instytucje certyfikujące (ewentualnie alternatywnie: określenie standardów dla takich systemów oraz weryfikację systemów przygotowanych przez regionalne i sektorowe instytucje certyfikujące pod względem ich spełnienia),
- weryfikację i zatwierdzanie podręczników regionalnych i sektorowych instytucji certyfikujących,

- przeszkolenie regionalnych i sektorowych instytucji certyfikujących dla ich należytego przygotowania do realizacji zadań,
- zapewnienie spójności działania systemu certyfikacji poprzez regularną wymianę informacji i doświadczeń pomiędzy regionalnymi i sektorowymi instytucjami certyfikującymi,
- kontrolę i nadzór nad wykonywaniem funkcji przez regionalne i sektorowe instytucje certyfikujące, poprzez kontrole dokumentów oraz kontrole na miejscu,
- dokonywanie ewaluacji systemu certyfikacji,
- współpracę z Komisją Europejską w zakresie funkcjonowania systemu certyfikacji,
- dokonywanie ewentualnych zmian w systemie zmierzających do jego usprawnienia.

5.10 Regionalne instytucje certyfikujące

Minister Rozwoju Regionalnego deleguje część zadań instytucji certyfikującej do wojewodów – jako regionalnych instytucji certyfikujących - w odniesieniu do regionalnych programów operacyjnych.

Zakres delegacji będzie określony każdorazowo w odpowiednim porozumieniu; przewiduje się, że będzie on obejmował (w odniesieniu do poszczególnych priorytetów RPO):

- przygotowywanie i przedkładanie do Komisji Europejskiej poświadczonych zestawień wydatków i wniosków o płatność w ramach danego priorytetu(ów),
- poświadczanie, że:
  - zestawienie wydatków jest prawidłowe i wynika z rzetelnych systemów księgowych oraz zostało przygotowane w oparciu o weryfikowalne dokumenty źródłowe,
  - zadeklarowane wydatki są zgodne z odpowiednimi zasadami wspólnotowymi i krajowymi oraz że zostały poniesione na realizację projektów wybranych do finansowania zgodnie z kryteriami stosowanymi dla danego programu operacyjnego,
- zapewnienie, do celów certyfikacji, że sektorowa/regionalna instytucja certyfikująca otrzymała od instytucji pośredniczącej odpowiednie informacje odnośnie procedur i weryfikacji prowadzonych w związku z wydatkami ujętymi w zestawieniu wydatków,
- uwzględnianie do celów weryfikacji wyników całości audytów przeprowadzanych przez instytucję audytującą,
- okresowe raportowanie o przebiegu certyfikacji do instytucji certyfikującej,
- prowadzenie dokumentacji księgowej wydatków zadeklarowanych Komisji w formie elektronicznej,
- prowadzenie rejestru kwot przewidzianych do odzyskania i zwrotu do budżetu Unii Europejskiej oraz kwot wycofanych w wyniku unieważnienia całości lub części wkładu finansowego do projektu.

5.11. Jednostka audytu wewnętrznego RPO

Funkcje jednostki audytu wewnętrznego RPO powierzone zostaną komórce audytu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego.

Komórka audytu wewnętrznego nie jest zaangażowana w żadną działalność operacyjną (finansową) jednostki sektora finansów publicznych. Pełni ona funkcję ciała doradczego dla kierownika Instytucji Zarządzającej (Marszałka Województwa), zapewniając go jednocześnie o prawidłowym funkcjonowaniu systemu zarządzania i kontroli RPO. Ustanowienie audytu wewnętrznego wiąże się bezpośrednio z wdrażaniem ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 249, poz. 2104 z późn. zm.).

Zgodnie z art. 58 rozporządzenia ogólnego Rady UE, jednostka audytu programu operacyjnego jest niezależnym od Instytucji Zarządzającej oraz instytucji certyfikującej, powołanym przez państwo członkowskie organem odpowiedzialnym za kontrolę należytego funkcjonowania systemu zarządzania i kontroli.

Główne zadania jednostki audytu wewnętrznego RPO:

1. zapewnienie prowadzenia badań zgodnie z międzynarodowymi standardami kontroli,
2. zapewnienie, że kontrole działań są przeprowadzane na podstawie właściwej próby, umożliwiającej zweryfikowanie zadeklarowanych wydatków,
3. przekazywanie krajowej instytucji audytowej (Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej) w ciągu 6 miesięcy od dnia zatwierdzenia RPO przez KE strategii kontroli obejmującej organy, które będą przeprowadzały kontrole, stosowaną w niej metodę, metody wybierania próby w przypadku kontroli działań oraz szacunkowy plan kontroli,
4. tworzenie rocznego sprawozdania z kontroli, zawierającego wnioski z przeprowadzonych kontroli, zgodnie ze strategią kontroli, w odniesieniu do funkcjonowania programu operacyjnego w poprzednim roku oraz raport o brakach zauważonych w systemach zarządzania i kontroli programu. Informacja dotycząca lat 2014 i 2015 może być dołączona do końcowego sprawozdania, wraz z deklaracją ważności,
5. przekazywanie sprawozdań z audytu krajowej instytucji audytowej (Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej)

5.12. Sprawozdawczość

Jednolity system sprawozdawczości dla regionalnych programów operacyjnych realizowanych w ramach NSRO zostanie opracowany przez jednostkę koordynującą RPO – ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego.

Zgodnie z art. 66 rozporządzenia ogólnego Rady UE, począwszy od 2008 r., najpóźniej do 30 czerwca każdego roku, Instytucja Zarządzająca RPO – Samorząd Województwa przekazuje (*za pośrednictwem instytucji koordynującej RPO??*) KE roczne sprawozdanie z wykonania programu operacyjnego. W terminie do 30 czerwca 2016 r., Instytucja Zarządzająca RPO przekazuje (*za pośrednictwem instytucji koordynującej RPO??*) KE sprawozdanie końcowe z wykonania programu operacyjnego.

Sprawozdania roczne oraz sprawozdanie końcowe zawierają następujące informacje:

- postęp we wdrażaniu programu operacyjnego oraz jego priorytetów w nawiązaniu do ich szczegółowych, dających się zweryfikować celów wraz z kwantyfikacją wskaźników, o ile jest ona możliwa,
- stan wykonania finansowego programu operacyjnego ukazujący, dla każdego priorytetu, wydatki poniesione przez beneficjenta i odpowiadający im wkład publiczny, całkowite środki otrzymane z KE oraz skwantyfikowane wskaźniki finansowe,
- kroki podjęte przez Instytucję Zarządzającą oraz przez Regionalny Komitet Monitorujący w celu zagwarantowania jakości i skuteczności procesu wdrażania, w szczególności:
  - działania związane z monitorowaniem i kontrolą, w tym postanowienia dotyczące gromadzenia danych,
  - podsumowanie istotnych problemów napotkanych w trakcie wdrażania programu operacyjnego oraz wszelkich podjętych w tym kontekście środków,
  - stan wykorzystania pomocy technicznej,
  - działania podjęte w związku z promocją i informacją na temat programu operacyjnego,
  - oświadczenie na temat przestrzegania prawa wspólnotowego podczas wdrażania programu operacyjnego oraz tam, gdzie to właściwe wskazanie napotkanych problemów i środków podjętych w celu ich rozwiązania,
  - informacje o postępie i finansowaniu dużych projektów oraz globalnych dotacji,
  - informacje na temat zasad regulujących przyznawanie preferencyjnego finansowania na obszarach z naturalnymi niedogodnościami,

Dodatkowo, zgodnie z art. 67 rozporządzenia ogólnego Rady UE, przy okazji składania rocznego sprawozdania z wykonania programu, przeprowadzany jest coroczny przegląd programu. KE i Instytucja Zarządzająca – Zarząd Województwa analizują postęp wdrażania RPO, główne wyniki osiągnięte w poprzednim roku, stan wykonania finansowego oraz inne czynniki mogące przyczynić się do udoskonalenia procesu wdrażania. Analizą mogą również zostać objęte wszelkie aspekty dotyczące działania systemu zarządzania i kontroli.

5.13. Ocena (ewaluacja)²¹

Proces oceny programów operacyjnych odbywa się zgodnie z zapisami art. 45 projektu rozporządzenia ogólnego Rady UE.

Ocena NSS ma na celu analizę wpływu zaproponowanych interwencji i spójności ze Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty, a także z przewidzianymi priorytetami narodowymi i krajowymi. Ocenie szacunkowej poddawane są programy operacyjne w zakresie zapewnienia spójności działań finansowanych ze środków krajowych z działaniami realizowanymi z udziałem środków finansowych pochodzących z budżetu UE.

Za koordynację działań z zakresu oceny oraz opracowanie standardów jej przeprowadzania odpowiedzialna jest Krajowa Jednostka Monitorująca – Kontrolna (KJMK), powołana

²¹ Brak szczegółowych regulacji i wytycznych w zakresie roli Wojewody w systemie wdrażania RPO uniemożliwia dokładne określenie zadań związanych z ewaluacją RPO (stan na 11.05.06)

w strukturze instytucji zarządzającej NSS (MRR). KJMK jest również odpowiedzialna za współpracę z instytucjami zarządzającymi poszczególnymi programami operacyjnymi oraz zlecanie niezależnym ewaluatorom zewnętrznym bieżących ewaluacji działań sektorowych, horyzontalnych oraz regionalnych. Ocena jest finansowana ze środków pomocy technicznej.

Oceny są prowadzone dla zagwarantowania odpowiedniej jakości, efektywności i spójności pomocy funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Ocena może mieć charakter strategiczny - w celu dokonania analizy postępu programu w odniesieniu do wspólnotowych i krajowych priorytetów oraz operacyjny - w celu wspierania monitorowania programów operacyjnych.

Za przeprowadzenie ocen Regionalnego Programu Operacyjnego odpowiedzialna jest Instytucja Zarządzająca – Zarząd Województwa. Prowadzone oceny mają na celu poprawę jakości, efektywności i spójności wydatków publicznych w tym pomocy z funduszy strukturalnych w ramach RPO.

5.13.1. Ocena *ex-ante*

Ocena *ex-ante* – to ocena szacunkowa, przeprowadzana przed rozpoczęciem realizacji programu. Ocena *ex-ante* RPO zostanie przeprowadzona przez Ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego - jednostkę koordynującą regionalne programy operacyjne.

Celem oceny *ex-ante* jest optymalizacja alokacji środków budżetowych oraz poprawa jakości programowania i wdrażania programu, a także analiza spójności działań realizowanych z udziałem środków regionalnych oraz pochodzących z budżetu państwa i budżetu UE.

Ocena *ex-ante* RPO obejmuje analizę silnych i słabych stron regionu oraz jego potencjału rozwojowego, w szczególności zaś:

1. ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej regionu,
2. analizę sytuacji w kategoriach konkurencyjności i innowacyjności regionu, małych i średnich przedsiębiorstw oraz zatrudnienia i trendów rynku pracy (z uwzględnieniem szans zawodowych kobiet i mężczyzn),
3. ocenę stanu środowiska w regionie wraz z rozwiązaniami zapewniającymi zgodność z krajową i wspólnotową polityką w tym zakresie.

5.13.2. Ocena bieżąca *on – going*

Ocenę *on - going* to ocena bieżąca, przeprowadzana w czasie trwania realizacji RPO przez Instytucję Zarządzającą RPO. Wyniki oceny są przekazywane komitetowi monitorującemu RPO, (*instytucji zarządzającej NSS??, KE??, instytucji koordynującej RPO??*). IZ RPO odpowiedzialna jest za przeprowadzenie rocznej oceny z realizacji programu i przygotowanie sprawozdania przekazywanego do KE.

Sprawozdanie roczne przygotowywane przez IZ RPO powinno zawierać informacje w zakresie:

1. postępu we wdrażaniu programu operacyjnego oraz jego priorytetów,
2. stanu wykonania finansowego programu operacyjnego w rozbiciu na kategorie pomocy przyjęte przez KE,

3. inicjatyw podjętych przez Instytucję Zarządzającą oraz przez Regionalny Komitet Monitorujący w celu zagwarantowania jakości i skuteczności procesu wdrażania RPO,
4. działań podjętych w związku z promocją i informacją na temat programu operacyjnego,
5. informacji o postępie i finansowaniu dużych projektów oraz udzielania globalnych dotacji.

5.13.3. Ocena *ex-post*

Ocena *ex-post* dokonywana jest na zakończenie realizacji RPO przez Instytucję Zarządzającą (Zarząd Województwa) we współpracy z KE i instytucją koordynującą RPO. Ocena *ex – post* obejmuje: analizę zakresu wykorzystania środków finansowych, analizę efektywności i skuteczności programowania polityki spójności UE, wpływ społeczno-gospodarczy realizowanych działań oraz wpływ RPO na priorytety Wspólnoty. Ocena jest prowadzona dla każdego priorytetu i ma za zadanie wyciągnięcie wniosków pomocnych w określaniu dalszych kierunków działań dotyczących spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Ocena *ex – post* określa również czynniki przyczyniające się do osiągnięcia sukcesu lub porażki realizacji RPO, wskazując jednocześnie tzw. dobre praktyki.

5.14. Konsultacje społeczne

Proces konsultacji społecznych realizowany jest na podstawie Planu Konsultacji Społecznych (PKS), przygotowanego przez instytucję zarządzającą RPO – Samorząd Województwa (*punkt wymaga uszczegółowienia po opracowaniu PKS przez IZ*).

5.15. Informacja i promocja

Instytucja Zarządzająca RPO – Zarząd Województwa (przy pomocy instytucji pośredniczących) zapewni odpowiednią informację i promocję dotyczącą programowania i wdrażania RPO oraz projektów realizowanych w jego ramach, skierowaną do obywateli UE oraz beneficjentów. Informacja i promocja ma służyć podkreśleniu roli Wspólnoty oraz zapewnić przejrzystość pomocy udzielanej ze środków polityki spójności. Informacja i promocja musi odpowiadać wymogom określonym w odpowiednim rozporządzeniu Komisji Europejskiej (*obecną podstawą prawną jest rozporządzenie WE 1159/00*) oraz być udostępniana w sposób umożliwiający dotarcie do wszystkich zainteresowanych obywateli i instytucji z naciskiem na potencjalnych beneficjentów RPO.

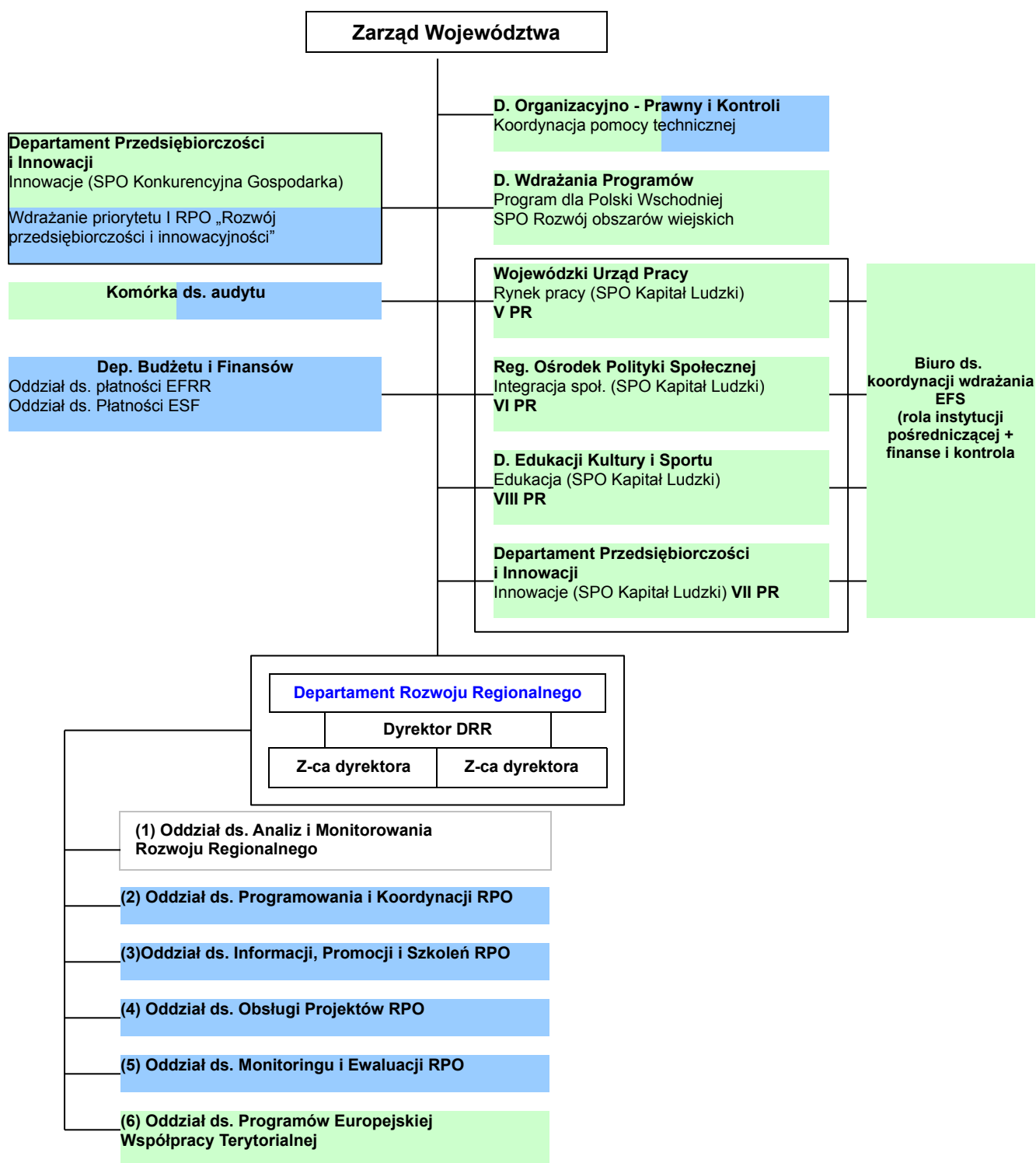
5.16. Beneficjenci

Beneficjenci/projektodawcy uprawnieni do uzyskania wsparcia z RPO są zróżnicowani w zależności od priorytetu i działania programu. Główne typy beneficjentów w ramach RPO obejmują:

1. jednostki samorządu terytorialnego: gminy, powiaty i województwa oraz działające w ich imieniu jednostki organizacyjne
2. stowarzyszenia, związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego
3. jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego

4. jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego
5. szkoły wyższe (publiczne oraz nie działające dla zysku)
6. szpitale, ośrodki zdrowia
7. regionalne organizacje turystyczne (non-profit)
8. instytucje publiczne, w tym turystyczne i kulturalne instytucje z sektora finansów publicznych, dla których organem założycielskim są jednostki administracji rządowej lub samorządowej
9. organizacje pozarządowe (non-profit), stowarzyszenia, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe
10. instytucje non-profit podległe samorządom, np. szkoły i placówki edukacyjne działające w systemie oświaty, instytucje kulturalne, ochrony zdrowia i in.
11. jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe
12. instytucje publiczne (np. policja, straż pożarna i inne służby)
13. organizacje publiczne i osoby prawne prowadzące działalność pożytku publicznego
14. przedszkola, szkoły i placówki edukacyjne działające w systemie oświaty (wspierane publicznie i nie działające dla zysku)
15. niepubliczne szkoły ponadpodstawowe i wyższe
16. przedsiębiorcy
17. instytucje i wsparcia biznesu
18. publiczne i prywatne organizacje i instytucje działające na rynku pracy
19. inne

Rys. 15. Schemat struktury zarządzania RPO w UMWL

- zarządzanie i wdrażanie RPO

- zarządzanie i wdrażanie SPO i innych programów UE

Wykaz skrótów zawartych w programie:

NTS – Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych

LOM – Lubelski Obszar Metropolitalny

IUNG – Instytut Upraw, Nawożenia i Gleboznawstwa

UE – Unia Europejska

GUS - Główny Urząd Statystyczny /US – Urząd Statystyczny

PKB – produkt krajowy brutto

BAEL – badanie aktywności ekonomicznej ludności

WDB – wartość dodana brutto

PAIiIZ – Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych

BIZ – bezpośrednie inwestycje zagraniczne

B+R – badania i rozwój

MŚ – Minister Środowiska

WIOŚ – Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska

SOSN – System Oceny Stanu Nawierzchni

GDDKiA – Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad

IT – information Technologies

MENiS – Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu

UKFiS – Urząd Kultury Fizycznej i Sportu

Phare SSG – Phare Spójność Społeczno-Gospodarcza

Phare CBC – Phare Cross-Border Cooperation

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

EOG – Europejski Obszar Gospodarczy

NSS – Narodowa Strategia Spójności

RPO – Regionalny Program Operacyjny

SWW – Strategiczne Wytoczne Wspólnoty

ICT – Information and Communication Technologies

RLM – równoważna liczba mieszkańców

MŚP – małe i średnie przedsiębiorstwa

JST – jednostki samorządu terytorialnego

KPR – Krajowy Program Reform

DRR – Departament Rozwoju Regionalnego

DPI – Departament Przedsiębiorczości i Innowacji

DBF – Departament Budżetu i Finansów

IZ- Instytucja Zarządzająca

KE – Komisja Europejska

RIF – Regionalna Instytucja Finansująca

UMWL – Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego

RKM – Regionalny Komitet Monitorujący

KJMK – Krajowa Jednostka Monitorująco-Kontrolna

Załączniki:

Załącznik 1. Indykatorywna lista dużych projektów (*major projects*)

Za duże projekty uznaje się projekty o wartości całkowitej przekraczającej 25 mln € dla projektów z zakresu ochrony środowiska i 50 mln € dla innych, na których finansowanie wymagana jest zgoda KE.

Lista dużych projektów zostanie opracowana po zakończeniu konsultacji społecznych projektu RPO

Załącznik 2. Indykatorywna lista programów pomocy publicznej

Załącznik 3. Ocena programu przed rozpoczęciem realizacji (ocena ex-ante) wraz z oceną spodziewanego efektu makroekonomicznego

Załącznik 4. Ocena przewidywanego wpływu programu na środowisko

Załączniki zostaną uzupełnione na dalszym etapie prac

Załącznik 5. Informacja o działaniach realizowanych w ramach priorytetów

PRIORYTET 1 „PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ”

Nazwa priorytetu	Przedsiębiorczość i Innowacyjność	
Nazwa działania	Rozwój instrumentów finansowania przedsiębiorczości	
Numer działania	1.1	
Nazwa poddziałania	Dokapitalizowanie i tworzenie funduszy mikro-pożyczkowych	Dokapitalizowanie i tworzenie funduszy poręczeń kredytowych
Numer poddziałania	1.1.1	1.1.2
Kategoria interwencji	09	
Beneficjenci	Fundusze mikropożyczkowe Instytucje i konsorcja instytucji planujących uruchomienie funduszu mikropożyczkowego	Fundusze poręczeń kredytowych Instytucje i konsorcja instytucji planujących uruchomienie funduszu poręczeń kredytowych
	Beneficjenci: osoby prawne prowadzące działalność z zakresu PKD: 65.22.Z, 65.23. Zasięg funduszu: lokalny (powiat) lub ponadlokalny (kilka powiatów). Fundusze o zasięgu regionalnym nie kwalifikują się.	
Rodzaje kwalifikujących się projektów	Dofinansowanie funduszy pożyczkowych i funduszy poręczeń kredytowych dla MŚP. Wartość projektu: min 5 000 000 zł; max 10 000 000 zł.	

Nazwa priorytetu	Przedsiębiorczość i Innowacyjność	
Nazwa działania	Rozwój instytucji wspierających powstawanie przedsiębiorstw	
Numer działania	1.2	
Nazwa poddziałania	Tworzenie i rozwój inkubatorów przedsiębiorczości	Tworzenie i rozwój infrastruktury transferu wiedzy
Numer poddziałania	1.2.1	1.2.2
Kategoria interwencji	02, 08, 09	
Beneficjenci	Parki przemysłowe, parki technologiczne, parki naukowo-technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, inkubatory przedsiębiorczości akademickiej. Osoby prawne prowadzące działalność z zakresu PKD dział 70.	
Rodzaje kwalifikujących się projektów	Tworzenie i rozwój parków przemysłowych, technologicznych, naukowych, naukowo-technologicznych. inkubatorów przedsiębiorczości w dziedzinach wysokich technologii – skierowane na infrastrukturę, wyposażenie, szkolenia dla kadry i usługi doradcze. Wartość dotacji: min. 500 000 zł; max 5 000 000 zł. Przewiduje się zastosowanie instrumentu cross-financing w przypadku projektów doradczych i szkoleniowych niezbędnych do realizacji celów Priorytetu.	

Nazwa priorytetu	Przedsiębiorczość i Innowacyjność
Nazwa działania	Rozwój współpracy instytucji B+R z przedsiębiorstwami
Numer działania	1.3
Kategoria interwencji	02, 03, 04, 07
Beneficjenci	Przedsiębiorstwa, jednostki naukowo-badawcze bez względu na stan prawny, konsorcja przedsiębiorstw i jednostek naukowych nie będących przedsiębiorstwami. Beneficjenci. Osoby prawne i fizyczne prowadzące działalność z zakresu PKD: grupa 73.1; 74.30.Z
Rodzaje kwalifikujących się projektów	<p>W ramach działania wsparcie udzielone zostanie następującym rodzajom projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> – budowa, modernizacja i wyposażenie infrastruktury badawczej specjalistycznych laboratoriów badawczych jednostek naukowych, pod warunkiem wykorzystania bazy laboratoryjnej do badań prowadzonych na rzecz przedsiębiorstw zainteresowanych pozyskaniem nowych rozwiązań technologicznych oraz do świadczenia usług specjalistycznych o udokumentowanym popycie rynkowym. – badania stosowane i prace rozwojowe realizowane przez przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw <p>Wartość dotacji: min 5 000 zł; max 500 000zł.</p>

Nazwa priorytetu	Przedsiębiorczość i Innowacyjność
Nazwa działania	Dotacje inwestycyjne dla przedsiębiorstw
Numer działania	1.4
Nazwa poddziałania	Dotacje dla nowopowstałych mikroprzedsiębiorstw
Numer poddziałania	1.4.1
Kategoria interwencji	07, 08
Beneficjenci	Mikroprzedsiębiorstwa działające krócej niż 1 rok. Osoby prawne prowadzące działalność gospodarczą z wyłączeniem działów PKD: 01, 02, 05, 10, 11, 12, 13, 27, 60, 61, 62
Rodzaje kwalifikujących się projektów	<p>W ramach poddziałania przekazywane będą dotacje inwestycyjne zapewniające niezbędne wsparcie finansowe dla nowopowstających przedsiębiorstw. Preferowane będą przedsiębiorstwa innowacyjne i rozpoczynające działalność w sferze wysokiej techniki. Kwalifikują się nowe inwestycje prowadzących do polepszenia procesu produkcyjnego, produktu, jakości usług, lub systemu zarządzania przedsiębiorstwem</p> <p>Wartość dotacji: od 5'000 zł do 50'000 zł,</p>

Nazwa priorytetu	Przedsiębiorczość i Innowacyjność
Nazwa działania	Dotacje inwestycyjne dla przedsiębiorstw
Numer działania	1.4
Nazwa poddziałania	Dotacje dla mikroprzedsiębiorstw
Numer poddziałania	1.4.2
Kategoria interwencji	07, 08
Beneficjenci	Mikroprzedsiębiorstwa działające dłużej niż 1 rok i krócej niż 3 lata. Osoby prawne prowadzące działalność wszystkie z wyłączeniem PKD: działy 01, 02, 05, 10, 11, 12, 13, 27, 60,61,62
Rodzaje kwalifikujących się projektów	Nowe inwestycje prowadzące do polepszenia procesu produkcyjnego, produktu, jakości usług, lub systemu zarządzania przedsiębiorstwem poprzez zakup środków trwałych. Wartość dotacji: od 50 000 zł do 500 000 zł.

Nazwa priorytetu	Przedsiębiorczość i Innowacyjność
Nazwa działania	Dotacje inwestycyjne dla przedsiębiorstw
Numer działania	1.4
Nazwa poddziałania	Dotacje inwestycyjne
Numer poddziałania	1.4.3
Kategoria interwencji	07, 08
Beneficjenci	Przedsiębiorstwa działające na terenie województwa lubelskiego wykonujące działalność gospodarczą dłużej niż 3 lata. Beneficjenci: osoby prawne prowadzące działalność wszystkie z wyłączeniem PKD: działy 01, 02, 05, 10, 11, 12, 13, 27, 60,61,62.
Rodzaje kwalifikujących się projektów	Nowe inwestycje prowadzące do polepszenia procesu produkcyjnego, produktu, jakości usług, lub systemu zarządzania przedsiębiorstwem poprzez zakup środków trwałych i usług. Wartość dotacji: od 50`000 zł do 3`500`000 zł,

Nazwa priorytetu	Przedsiębiorczość i Innowacyjność
Nazwa działania	Specjalistyczne usługi doradcze dla przedsiębiorstw
Numer działania	1.5
Kategoria interwencji	05, 09
Beneficjenci	Ośrodki naukowe i naukowo-badawcze, Instytucje szkoleniowe i doradcze, przedsiębiorstwa prowadzące działalność szkoleniową i doradczą dla przedsiębiorstw. Osoby prawne prowadzące działalność PKD 74.14.A. Beneficjenci ostateczni: osoby prawne i fizyczne prowadzące działalność wszystkie z wyłączeniem PKD: działy 01, 02, 05, 10, 11, 12, 13, 27, 60,61,62
Rodzaje kwalifikujących się projektów	– Dofinansowanie bezpośrednich kosztów usług szkoleniowych, doradczych i eksperckich do 60% w przypadku usług skierowanych do MŚP i 50% w przypadku innych przedsiębiorstw, – Dotacje inwestycyjne, na zakup własności intelektualnej do 50%

kosztów kwalifikowanych (pośrednie koszty usług doradczych) – limit do 10% wartości usług doradczych i eksperckich (liczony łącznie ze szkoleniami),

- Dotacje na dofinansowanie kosztów szkoleń dla kadry doradczej do 50% kosztów kwalifikowanych (pośrednie koszty usług doradczych) – limit do 10% wartości usług doradczych i eksperckich (liczony łącznie z inwestycjami).

Wartość dotacji: od 50'000 zł do 500'000 zł.

Przewiduje się zastosowanie instrumentu cross-financing w przypadku projektów doradczych i szkoleniowych niezbędnych do realizacji celów działania.

PRIORYTET 2 „TRANSPORT I KOMUNIKACJA”

Nazwa priorytetu	Transport i komunikacja
Nazwa działania	Regionalny układ komunikacyjny
Numer działania	2.1
Cel działania	Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa
Kategoria interwencji	23 – drogi regionalne/lokalne, 24 – ścieżki rowerowe
Opis	W ramach działania finansowane będą projekty budowy, rozbudowy lub przebudowy dróg o znaczeniu regionalnym wraz z towarzyszącą infrastrukturą. Wsparcie będzie polegało na udzieleniu dotacji na zasadzie refundacji poniesionych kosztów
Typy projektów	<p>Realizowane będą projekty w zakresie: budowy nowych, rozbudowy i przebudowy istniejących dróg wojewódzkich oraz powiatowych (w tym mostów i wiaduktów w ciągach tych dróg). Projekty, których celem jest poprawa dostępności komunikacyjnej województwa dotyczyć będą głównych powiązań krajowych i regionalnych (wraz z infrastrukturą towarzyszącą), w sposób bezpośredni poprawiających dostępność do:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ponadlokalnych i ponadregionalnych centrów gospodarczych (ujętych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego), oraz istniejących lub planowanych ponadlokalnych obiektów przemysłowych, – sieci dróg wojewódzkich krajowych lub międzynarodowych, łączących się bezpośrednio z tymi drogami, – portów rzecznych wykorzystywanych do celów gospodarczych, lotnisk, stacji kolejowych i innych obiektów transportu publicznego, – budowa, przebudowa lub rozbudowa sieci dróg i ulic miejskich (drogi powiatowe i gminne) w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców (z wyłączeniem autostrad, dróg ekspresowych, dróg krajowych i dróg wewnętrznych), – budowa wiaduktów, mostów, tuneli i innych obiektów inżynierskich odcinających układy komunikacyjne w/w miast (w tym w szczególności centra gospodarcze i zabytkowe) poprawiających dostęp do regionalnego i krajowego układu transportowego, stref gospodarczych lub do obiektów użyteczności publicznej o znaczeniu ponadlokalnym, – infrastruktura towarzysząca z zakresu bezpieczeństwa ruchu na w/w drogach, przyczyniająca się do realizacji polityki horyzontalnej w zakresie infrastruktury społeczeństwa informacyjnego (w tym publiczna kanalizacja teleinformatyczna) lub ochrony środowiska, bezpieczeństwa epidemiologicznego, ekologicznego, zdrowotnego, weterynaryjnego, wyłącznie w przypadku budowy, przebudowy, remontów lub modernizacji rodzajów projektów realizowanych w powyższych typach projektów, w tym:

	<ul style="list-style-type: none"> – budowa lub remont zatok autobusowych, przystanków, parkingów, infrastruktury towarzyszącej w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego, sygnalizacji świetlnej, barier ochronnych, ekranów akustycznych ogrodzeń i/lub osłon przeciwoślnieńowych, – budowa lub modernizacja chodników, przejść dla pieszych, jak również wszelkie inne prace infrastrukturalne pozwalające zwiększyć bezpieczeństwo pieszych rowerzystów czy zwierząt, – budowa lub modernizacja ciągów pieszych i rowerowych, – budowa, przebudowa lub remont infrastruktury służącej obsłudze pasażerów (np. miejsca postoju podróżnych), – budowa lub modernizacja miejsc do wypoczynku dla kierowców, w tym zakup wyposażenia dotyczący wkomponowania ww. rodzaju projektów w krajobraz, – budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury drogowej przyczyniającej się do ochrony środowiska (np. urządzenia odwadniające w tym kanalizacja deszczowa, zbiorniki retencyjne, przepusty, sączki, zbiorniki odparowujące, separatory dla wód opadowych), – budowa lub modernizacja oświetlenia i/lub budowa kanalizacji teletechnicznej w ramach budowy nowych, rozbudowy i przebudowy istniejących dróg.
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne. 2. Związki, porozumienia i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego. 3. Podmioty wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego, w których większość udziałów lub akcji posiadają podmioty wymienione w pkt 1 i 2 4. Spółki prawa handlowego oraz inne jednostki organizacyjne nie działające w celu osiągnięcia zysku lub przeznaczające zyski na cele statutowe, w których większość udziałów lub akcji posiadają podmioty wymienione w pkt 1 i 2. 5. Jednostka organizacyjna wykonująca w imieniu Skarbu Państwa obowiązki wynikające z ustawy o drogach publicznych na drogach krajowych i autostradach (obecnie Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad)

Nazwa priorytetu	Transport i komunikacja
Nazwa działania	Lokalny układ komunikacyjny
Numer działania	2.2
Cele działania	Poprawa dostępności wewnątrzregionalnej i usprawnienie połączeń komunikacyjnych pomiędzy ośrodkami miejskimi.

Kategoria interwencji	23 – drogi regionalne/lokalne, 24 – ścieżki rowerowe
Opis	Wsparcie uzyskują projekty o oddziaływaniu lokalnym. Formą pomocy będzie dotacja na zasadzie refundacji poniesionych kosztów.
Typy projektów	<ul style="list-style-type: none"> – budowa nowych, rozbudowa i przebudowa istniejących dróg gminnych oraz powiatowych (w tym mostów i wiaduktów), wraz z infrastrukturą towarzyszącą. Realizowane projekty w sposób bezpośredni poprawić mają dostępność do sieci dróg powiatowych, wojewódzkich i krajowych lub międzynarodowych, łączących się bezpośrednio z drogami realizowanymi w ramach projektu, – budowa, przebudowa lub rozbudowa sieci dróg i ulic miejskich (drogi powiatowe i gminne) w miejscowościach i miastach poniżej 50 tys. mieszkańców (z wyłączeniem dróg wewnętrznych), – budowa wiaduktów, mostów, tuneli i innych obiektów „inżynierskich” odcinających układy komunikacyjne w/w miast (w tym w szczególności centra gospodarcze i zabytkowe) i poprawiających dostęp do regionalnego i krajowego układu transportowego, stref gospodarczych lub do obiektów użyteczności publicznej o znaczeniu ponadlokalnym, – infrastruktura towarzysząca na w/w drogach z zakresu bezpieczeństwa ruchu, ochrony środowiska lub przyczyniająca się do realizacji polityki horyzontalnej w zakresie infrastruktury społeczeństwa informacyjnego (w tym publiczną kanalizacją teleinformatyczną), bezpieczeństwa epidemiologicznego, ekologicznego, zdrowotnego, weterynaryjnego, wyłącznie w przypadku budowy, przebudowy, remontów lub modernizacji rodzajów projektów realizowanych w pkt 1 i 2 w tym: <ul style="list-style-type: none"> – budowa, przebudowa lub modernizacja zatok autobusowych, przystanków, parkingów, infrastruktury towarzyszącej w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego, sygnalizacji świetlnej, barier ochronnych, ekranów akustycznych, ogrodzeń i/lub osłon przeciwoślnieńowych, – budowa, przebudowa lub modernizacja chodników, przejść dla pieszych, jak również wszelkie inne prace infrastrukturalne pozwalające zwiększyć bezpieczeństwo pieszych rowerzystów czy zwierząt, – budowa, przebudowa lub modernizacja ciągów pieszych i rowerowych, – budowa, przebudowa lub modernizacja infrastruktury służącej obsłudze pasażerów (np. miejsca postoju podróży), – budowa, przebudowa lub modernizacja miejsc do wypoczynku dla kierowców, w tym zakup wyposażenia dotyczący wkomponowania ww. rodzaju projektów w krajobraz, – budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury drogowej przyczyniającej się do ochrony środowiska (np. urządzenia odwadniające w tym kanalizacja deszczowa, zbiorniki retencyjne, przepusty, sączki, zbiorniki odparowujące, separatory dla wód opadowych),

	<ul style="list-style-type: none"> – budowa lub modernizacja oświetlenia i/lub budowa kanalizacji teletechnicznej w ramach budowy nowych, rozbudowy i przebudowy istniejących dróg.
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Samorząd gminny, powiatowy oraz ich jednostki organizacyjne. 2. Związki, porozumienia i stowarzyszenia JST 3. Spółki prawa handlowego oraz inne jednostki organizacyjne nie działające w celu osiągnięcia zysku lub przeznaczające zyski na cele statutowe, w których większość udziałów lub akcji posiadają podmioty wymienione w pkt 1 i 2. 4. Podmioty wykonujące usługi publiczne, w których większość udziałów lub akcji posiada gmina lub powiat, w tym podmioty wykonujące te usługi na mocy odrębnej umowy.

Nazwa priorytetu	Transport i komunikacja
Nazwa działania	Transport kolejowy
Numer działania	2.3
Cel działania	Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa Zwiększenie udziału kolei w przewozach pasażerskich i towarowych
Kategoria interwencji	16 – trasy kolejowe 18 – tabor kolejowy
Opis	W ramach działania finansowane będą projekty budowy i przebudowy tras kolejowych o znaczeniu regionalnym, w tym w szczególności umożliwiające zwiększenie prędkości podróży do 160 km/h. Dotacja na zasadzie refundacji poniesionych kosztów
Typy projektów	<ul style="list-style-type: none"> – wymiana nawierzchni (tory i zjazdy), – kompleksowa wymiana rozjazdów w torach głównych zasadniczych, – modernizacja sieci trakcyjnej z układem zasilania do prędkości np. V= 160 km/h, – modernizacja i wzmocnienie podtorza kolejowego wraz z odbudową warstwy filtracyjnej, – przebudowa obiektów inżynierskich, przebudowa stacyjnych układów torowych, – przebudowa przejazdów kolejowych w celu wbudowania peronów, likwidacja rozjazdów krzyżowych, – modernizacja urządzeń do obsługi ruchu pasażerskiego (perony, wiaty) – budowa peronów wraz z modernizacją urządzeń do obsługi pasażerów, – budowa samoczynnej blokady liniowej i zabudowa nowoczesnych urządzeń komputerowych na stacjach wraz ze zdalnym sterowaniem ruchem, – dostosowanie urządzeń zabezpieczenia ruchu kolejowego na przejazdach do zwiększonej prędkości z likwidacją bądź zmianą kategorii przejazdów kolejowych, – budowa z elektryfikacją linii kolejowych do portu lotniczego Lublin Nie-dźwiada,

	<ul style="list-style-type: none"> – przebudowa punktów przeładunkowych, – zakup i modernizacja taboru kolejowego na potrzeby regionalnych przewozów kolejowych.
Rodzaje beneficjentów	1. PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. oddział regionalny w Lublinie 2. PKP Przewozy Regionalne Spółka z o.o. oddział regionalny w Lublinie 3. PKP Zakład Taboru – oddział w Lublinie

Nazwa priorytetu	Transport i komunikacja
Nazwa działania	Transport publiczny
Numer działania	2.4
Cel działania	Poprawa jakości funkcjonowania systemu transportu publicznego, tak aby zredukować zatłoczenie i poprawić jakość środowiska
Kategoria interwencji	25 – Transport miejski 28 – Inteligentne systemy transportowe 52 – Promocja czystego miejskiego transportu publicznego
Opis	<p>W ramach działania wsparcie uzyskują kompleksowe projekty dotyczące systemów transportu publicznego w miastach liczących w granicach administracyjnych powyżej 50 tys. mieszkańców²² wraz z obszarami funkcjonalnie z nimi powiązanymi²³.</p> <p>Projekty takie powinny wynikać z aktualnych Zintegrowanych Planów Rozwoju Transportu Publicznego²⁴.</p> <p>Wyłączone z dofinansowania są projekty kwalifikujące się do wsparcia w ramach „Programu Operacyjnego – Rozwój Polski Wschodniej” Działania 2.1 „Systemy miejskiego transportu zbiorowego” tj. projekty dot. transportu publicznego realizowane w lubelskim obszarze metropolitalnym (LOM)²⁵ o wielkości co najmniej 20 mln Euro całkowitych kosztów kwalifikowanych. Dotacja na zasadzie refundacji poniesionych kosztów</p>
Typy projektów	Budowa, rozbudowa, przebudowa sieci trolejbusowych i autobusowych (w tym zakup sprzętu) w ramach: <ul style="list-style-type: none"> a. tworzenia nowej sieci systemów / linii transportu publicznego, b. przedłużenia istniejącej linii transportu publicznego, c. odnowienia istniejącej linii transportu publicznego, w tym: <ul style="list-style-type: none"> – budowa, rozbudowa, przebudowa i adaptacja pętli, bocznicy, zatoczek, i/lub wydzielenia pasów ruchu dla autobusów i/lub trolejbusów,

²² Według „Rocznika statystycznego GUS zawierającego dane za rok 2004”.

²³ **Obszar funkcjonalnie powiązany z miastem powyżej 50 tys. mieszkańców** - to obszar na którym realizowane są usługi komunikacji miejskiej zgodnie z ustawą z dnia 6 września 2001r. o transporcie drogowym (Dz. U. Nr 125, poz. 1371, z 2002r. Nr 25, poz.253, Nr 89, poz. 804 i Nr 199, poz. 167, z 2003r. Nr 137, poz. 1302, Nr 149, poz. 1452, Nr 200, poz. 1953 i Nr 211, poz. 2050 oraz z 2004r. Nr 96, poz. 959 i Nr 97, poz. 962), które obejmują wyżej wymienione miasta lub wyżej wymienione miasta i gminy sąsiadujące – jeżeli zawarły porozumienie lub utworzyły związek międzygminny w sprawie wspólnej realizacji komunikacji publicznej na swoim obszarze.

²⁴ **Aktualny Zintegrowany Plan Rozwoju Transportu Publicznego** – został przygotowany do realizacji projektów w ramach działania 2.1 RPO i/lub działania 2.1 Programu Operacyjnego – Rozwój Polski Wschodniej, musi być ważny co najmniej w latach 2007-2015, dokument musi być zatwierdzony przez Radę Miasta/Związek/Porozumienie Międzygminne. Przykładowa struktura Planu zostanie opracowana, zgodnie z Komunikatem Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego dot. strategii tematycznych w sprawie środowiska miejskiego z 11.10.2006r (COM (2005) 718 wersja ostateczna), po wydaniu przez Komisję Europejską Wtycznych o charakterze technicznym dotyczących głównych aspektów planów transportowych.

²⁵ Zgodnie z zapisami Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej (wstępny projekt z dnia 9 marca 2006r.) działanie 2.1 jest otwarte dla obszarów metropolitalnych Polski Wschodniej (Lublin, Rzeszów i Białystok). Zgodnie z Koncepcją Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju z 2001r., 365-tysięczna aglomeracja lubelska została zaliczona do jednego z ośmiu potencjalnych europoli, tj. europejskich ośrodków polaryzacji. Obejmuje on swoim zasięgiem miasto Lublin oraz Świdnik jako rdzeń Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (patrz Diagnoza w RPO).

	<ul style="list-style-type: none"> – budowa, rozbudowa, przebudowa i adaptacja zajezdni autobusowych i/lub trolejbusowych – tj. obiektów zawierających wszystkie niezbędne dla zajezdni funkcje, wraz z infrastrukturą i zagospodarowaniem terenu, służące prowadzeniu działalności podstawowej (z wyłączeniem działalności usługowo-gospodarczej otwartej na inne podmioty), – budowa, rozbudowa, przebudowa sieci energetycznej i podstacji trakcyjnych trolejbusowych, – wyposażenie dróg i ulic w obiekty inżynierskie i niezbędne urządzenia drogowe służące bezpieczeństwu ruchu pojazdów transportu publicznego, – wyposażenie dróg i ulic w infrastrukturę służącą obsłudze transportu publicznego (np. zatoczki, zjazdy, podjazdy) oraz pasażerów (np. przystanki, wysepki), – budowa kanalizacji teletechnicznej, – zakup taboru autobusowego wyłącznie w połączeniu z pkt a) lub b) lub c), – zakup taboru trolejbusowego wyłącznie w połączeniu z pkt a) lub b) lub c), – budowa, rozbudowa, przebudowa przystanków, stacji i węzłów przesiadkowych – zintegrowanych z różnymi rodzajami systemów transportu, w tym systemy parkingów dla samochodów „Parkuj i Jedź” („<i>Park & Ride</i>”) oraz dla rowerów („<i>Bike & Park</i>”) przy krańcowych przystankach komunikacji zbiorowej wraz z towarzyszącą infrastrukturą służącą obsłudze pasażerów, – zakup oraz montaż urządzeń z zakresu telematyki w tym: <ul style="list-style-type: none"> – systemy centralnego sterowania sygnalizacją, systemy sygnalizacji akustycznej, – systemy sygnalizacji świetlnej wzbudzanej przez autobusy i trolejbusy (sygnalizacja akomodacyjna), – systemy monitorowania ruchu na kluczowych trasach, w tunelach, w newralgicznych punktach miasta wraz z informowaniem o aktualnej sytuacji ruchowej, – systemy dystrybucji i identyfikacji biletów, – system nawigacji satelitarnej dla usprawnienia ruchu związany z podniesieniem bezpieczeństwa transportu publicznego, – system informacji dla podróżnych – elektroniczne tablice informacyjne w tym systemy <i>on-line</i>, – systemy monitorowania bezpieczeństwa montowane na przystankach, węzłach przesiadkowych, parkingach oraz w taborze.
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Miasto Biała Podlaska, Chełm, Lublin, Puławy, Zamość lub działające w ich imieniu jednostki organizacyjne 2. Miasta i gminy leżące na obszarach funkcjonalnie powiązanych z w/w miastami 3. Związki, porozumienia i stowarzyszenia podmiotów wskazanych w pkt 1 i

	2
	4. Podmioty wykonujące usługi publiczne na zlecenie miasta / związku - w których większość udziałów lub akcji posiada miasto lub gmina lub związek międzygminny – na podstawie aktualnej umowy dotyczącej świadczenia usług z zakresu transportu publicznego

PRIORYTET 3 „ATRAKCYJNOŚĆ INWESTYCYJNA”

Nazwa priorytetu	Atrakcyjność inwestycyjna
Nazwa działania	Tereny inwestycyjne
Numer działania	3.1
Cele działania	Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego poprzez wzrost liczby terenów typu „greenfield” oraz „brownfield” posiadających w pełni przygotowaną infrastrukturę.
Kategoria interwencji	10 - Infrastruktura ICT (w tym sieci szerokopasmowe) 23 - Drogi regionalne/lokalne 33 - Elektryczność 35 - Gaz naturalny 45 - Woda pitna 46 - Wody użytkowe (oczyszczanie)
Opis	Wsparcie udzielane będzie na zagospodarowanie terenów z przeznaczeniem pod tereny inwestycyjne (tereny typu „greenfield” oraz „brownfield”). Inwestycja musi obejmować przynajmniej 3 z niżej wymienionych elementów.
Typy projektów	Rozbudowa infrastruktury oraz poprawa dostępności komunikacyjnej terenów inwestycyjnych typu „greenfield” oraz „brownfield”, w tym: – Budowa, przebudowa i modernizacja dróg, – budowa sieci zaopatrzenia w wodę i/lub kanalizacyjnej i/lub gazowej i/lub energetycznej, – budowa lokalnej sieci teleinformatycznej, – zagospodarowanie otoczenia.
Rodzaje beneficjentów	1. Jednostki samorządu terytorialnego, 2. Spółki zarządzające parkami przemysłowymi, 3. Spółki zarządzające parkami naukowo-technologicznymi.

Nazwa priorytetu	Atrakcyjność inwestycyjna
Nazwa działania	Rewitalizacja miast i zdegradowanych obszarów zurbanizowanych
Numer działania	3.2
Cel działania	Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej zaniedbanych przestrzeni miejskich.
Kategoria interwencji	61 – Zintegrowane projekty dla odnowienia obszarów miejskich/wiejskich
Opis	Realizowane w ramach działania projekty mają przyczyniać się do przywrócenia zaniedbanym obszarom miejskim ich funkcji gospodarczych i społecznych. Projekty realizowane w ramach działania muszą wynikać z Programów Rewitalizacji.
Typy projektów	– porządkowanie „starej tkanki” urbanistycznej poprzez odpowiednie zagospodarowywanie pustych przestrzeni, izolacja lub przebudowa elewacji, fasad i dachów budynków oraz pomieszczeń przeznaczonych na cele: gospodarcze, szkoleniowe lub kulturalne (za wyjątkiem przeprowadzania prac budowlano-montażowych w indywidualnych mieszkaniach) wraz z zagospodarowaniem

przyległego terenu,

- renowacja budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym znajdujących się na rewitalizowanym terenie, w tym ich adaptacja na cele: gospodarcze, społeczne, edukacyjne, turystyczne lub kulturalne, przyczyniająca się do tworzenia stałych miejsc pracy. Priorytetowo będą traktowane budynki posiadające potencjał dla rozwoju turystyki.
- prace konserwatorskie, odnowienie fasad i dachów budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym znajdujących się w rejestrze zabytków wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu, przyczyniające się do tworzenia stałych miejsc pracy,
- wyburzanie budynków pod cele: usługowe, kulturowe, edukacyjne, gospodarcze, turystyczne lub rekreacyjne,
- remont lub przebudowa infrastruktury publicznej związanej z rozwojem funkcji turystycznych, rekreacyjnych, kulturalnych,
- tworzenie stref bezpieczeństwa i zapobieganie przestępczości w zagrożonych patologiami społecznymi obszarach miast, w tym:
  - budowa lub przebudowa oświetlenia,
  - zakup i instalacja systemów monitoringu,
- adaptacja, przebudowa lub modernizacja budynków i przestrzeni użyteczności publicznej wraz z przyległym otoczeniem na cele edukacyjno-społeczne znajdujących się na terenie rewitalizowanym w tym między innymi przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły średnie i ponadgimnazjalne, szkoły wyższe, szkolne stołówki, domy dziecka, ośrodki walki z patologiami społecznymi (np. walki z narkomanią, alkoholizmem), poradnie psychologiczne, świetlice dla dzieci i młodzieży, domy kultury, Warsztaty Terapii Zajęciowej oraz obiekty służące pomocą społeczną (np. dla samotnych matek z dziećmi, zapobiegania przestępczości, punkty służące pomocą i przekwalifikowywaniem byłych więźniów) – priorytetowo będą traktowane budynki, które głównie przyczynią się do rozwoju działalności gospodarczej i zatrudnienia,
- regeneracja, rehabilitacja i zabudowywanie pustych przestrzeni publicznych, w tym przebudowa: placów, rynków, parkingów, placów zabaw dla dzieci, publicznych toalet miejskich, małej architektury (np. tarasy widokowe, fontanny, ławki, kosze na śmieci), miejsc rekreacji, terenów zielonych (zieleń wysoka, niska i trawniki) oraz prace restauracyjne na terenie istniejących parków,
- przebudowa obiektów pełniących funkcje zaplecza turystycznego i kulturalnego,
- przebudowa lub przystosowanie budynków i przestrzeni dla potrzeb tworzenia inkubatorów przedsiębiorczości,
- remont, przebudowa lub przystosowanie budynków i infrastruktury na cele turystyczne i kulturalne (włącznie z odnowieniem i konserwacją obiektów dziedzictwa kulturowego) prowadząca do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy,

	<ul style="list-style-type: none"> – przebudowa, wymiana lub remont infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, elektrycznej, grzewczej i gazowej w rewitalizowanych obiektach publicznych, – remont, prace rozbiórkowe, przebudowa lub adaptacja budynków, obiektów, infrastruktury i urządzeń przemysłowych i powojaskowych wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu w celu nadania im nowych funkcji użytkowych: usługowych, turystycznych, rekreacyjnych, zdrowotnych i edukacyjnych, – izolacja, remont, adaptacja lub przebudowa pokoszarowych budynków mieszkalnych w celu nadania im nowych funkcji: usługowych, gospodarczych, społecznych, edukacyjnych, rekreacyjnych (za wyjątkiem prac budowlano-instalacyjnych w indywidualnych mieszkaniach).
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjne wykonujące zadania wyżej wymienionych jednostek samorządu terytorialnego 2. Związki, porozumienia i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego. 3. Następujące podmioty, których projekt został ujęty w Programie Rewitalizacji: <ol style="list-style-type: none"> a. spółki prawa handlowego oraz inne jednostki organizacyjne nie działające w celu osiągnięcia zysku lub przeznaczające zyski na cele statutowe, w których większość udziałów lub akcji posiadają podmioty wymienione w pkt 1 lub samorząd województwa b. podmioty wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego, w których większość udziałów lub akcji posiada gmina lub miasto na prawach powiatu, c. podmioty wybrane w wyniku postępowania przeprowadzonego na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych dostarczające usługi użyteczności publicznej na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego pod warunkiem przestrzegania zasad pomocy publicznej określonych w odrębnych przepisach, d. organizacje pozarządowe nie działające w celu osiągnięcia zysku, w tym fundacje, stowarzyszenia, kościoły i związki wyznaniowe e. jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych, w szczególności policja, straż pożarna, f. szkoły wyższe, g. spółdzielnie mieszkaniowe, h. wspólnoty mieszkaniowe

Nazwa priorytetu	Atrakcyjność inwestycyjna
Nazwa działania	Społeczeństwo informacyjne
Numer działania	3.3
Cel działania	Zwiększenie dostępu do Internetu oraz wykorzystania technik informacyjnych dla realizacji usług publicznych.
Kategoria interwencji	10 - Infrastruktura ICT 11 – Technologie informacyjne i komunikacyjne (dostęp, bezpieczeństwo, interoperacyjność, zapobieganie ryzyku, badania, innowacje) 12 – Technologie informacyjne i komunikacyjne (TEN-TIC) 13 – Usługi i aplikacje dla obywateli (e-zdrowie, e-administracja, e-nauczanie, e-wykluczenie) 14 – Usługi i aplikacje dla MŚP (handel drogą elektroniczną, edukacja/szkolenia, tworzenie sieci) 15 – Inne działania służące dostępowi do TIC dla MŚP i ich wydajnemu użytkowaniu
Opis	Budowanie społeczeństwa i gospodarki opartej na wiedzy wymaga rozbudowy sieci informatycznych, a także zwiększenia dostępu i wykorzystania technik informacyjnych.
Typy projektów	<ul style="list-style-type: none"> – budowa lub rozbudowa regionalnych lub lokalnych sieci szerokopasmowych, współdziałających ze szkieletowymi sieciami regionalnymi lub krajowymi, – budowa lub rozbudowa systemów wspierających zarządzanie realizacji zadań publicznych w zakresie administracji publicznej, ochrony zdrowia, edukacji, kultury i turystyki, – rozwój elektronicznych usług dla ludności z wykorzystaniem podpisu elektronicznego, – budowa platform e-learningowych, – tworzenie Publicznych Punktów Dostępu do Internetu, – budowa i wyposażenie Centrów Powiadamiania Ratunkowego, – projekty dotyczące opracowania i utworzenia systemów informacji kulturalnej i turystycznej, w tym interaktywne sieci informacji internetowej, centra informacji kulturowej i turystycznej, – budowa lub rozbudowa systemów wspomagających/ służących digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów bibliotecznych i archiwalnych, zasoby wirtualne muzeów – tworzenie Systemów Informacji Przestrzennej (SIP)
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki samorządu terytorialnego. 2. Związki, porozumienia i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego. 3. Szkoły wyższe. 4. Jednostki organizacyjne, w tym spółki prawa handlowego nie działające w celu osiągnięcia zysku, w których udziałowcami są wyłącznie jednostki publiczne wymienione w punktach 1,2 i 3. 5. Jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych, w tym policja, staż pożarna, instytucje turystyczne, sportowe i kulturalne dla których

- organem założycielskim są jednostki administracji
6. Urzędy Wojewódzkie.
  7. Organizacje pozarządowe nie działające w celu osiągnięcia zysku, w tym stowarzyszenia, fundacje jak również kościoły i związki wyznaniowe.
  8. Jednostki wybrane w wyniku postępowania przeprowadzonego na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych dostarczające usługi użyteczności publicznej na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego pod warunkiem przestrzegania zasad pomocy publicznej określonych w przepisach odrębnych.
  9. Jednostki publiczne prowadzące działalność badawczo-rozwojową zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lipca 1995 r. *o jednostkach badawczo-rozwojowych*, które tworzą i rozbudowują infrastrukturę techniczną pod warunkiem, że jest zagwarantowany do niej otwarty dostęp dla wszystkich podmiotów.
  10. Jednostki organizacyjne Polskiej Akademii Nauk.
  11. Zakłady opieki zdrowotnej - opieka stacjonarna (szpitale), opieka ambulatoryjna (przychodnie) dla których podmiotami tworzącymi są: samorząd województwa, powiat, akademia medyczna, minister właściwy do spraw zdrowia, Prezes Rady Ministrów, Rada Ministrów, właściwy minister.
  12. Przedsiębiorstwa państwowe działające non-profit w zakresie zachowania dziedzictwa narodowego
  13. Jednostki uczestniczące w Zintegrowanym Systemie Ratownictwa

PRIORYTET 4 „ŚRODOWISKO I ENERGETYKA”.

Nazwa priorytetu	Środowisko i energetyka
Nazwa działania	Ochrona i kształtowanie środowiska
Numer działania	4.1
Cel działania	Poprawa jakości środowiska poprzez ograniczenie zanieczyszczeń wód, gleby i powietrza
Kategoria interwencji	<p>44 – Zarządzanie odpadami gospodarczymi i produkcyjnymi</p> <p>45 – woda pitna (zarządzanie i dystrybucja)</p> <p>46 – Wody użytkowe (oczyszczanie)</p> <p>47 – Jakość powietrza</p> <p>48 – Zapobieganie i zintegrowana kontrola zanieczyszczeń</p> <p>49 – Regeneracja obszarów przemysłowych i terenów skażonych</p> <p>50 – Promocja bioróżnorodności i ochrona natury (w tym program NATURA 2000)</p> <p>52 – Promocja czystego miejskiego transportu publicznego</p> <p>53 - Zapobieganie zagrożeniom (w tym opracowanie i wdrażanie planów i działań w celu zapobiegania ryzyku naturalnego i technologicznego)</p> <p>54 – Inne działania na rzecz ochrony środowiska i zapobiegania ryzyku.</p>
Opis	<p>W ramach działania realizowane będą projekty w następującym zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – inwestycji wodno-ściekowych w aglomeracjach do 15 tys. RLM, – gospodarki odpadami komunalnymi dotyczące instalacji i systemów obsługujących do 150 tys. mieszkańców, – poprawy jakości powietrza do 5 mln €, – zapobiegania powodziom (zbiorniki retencyjne do 10mln m³, – wód powodziowych do 10 mln €, – zarządzania środowiskiem do 500 000 €, – rekultywacji terenów (na cele przyrodnicze) o wartości do 5 mln euro.
Typy projektów	<p>Z wyjątkiem projektów realizowanych w ramach PO Infrastruktura i Środowisko realizowane będą projekty w 4 kategoriach:</p> <p><u>Kategoria I:</u></p> <p>BUDOWA I MODERNIZACJA URZĄDZEŃ ZAOPATRZENIA W WODĘ I POBÓRU WODY</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Budowa i modernizacja sieci wodociągowych, 2. Budowa i modernizacja stacji uzdatniania wody, 3. Ujęcia wody (w tym ochrona ujęć i źródeł wody pitnej), 4. Urządzenia regulujące ciśnienie wody. <p><u>Kategoria 2:</u></p> <p>BUDOWA I MODERNIZACJA URZĄDZEŃ DO ODPROWADZANIA I OCZYSZCZANIA ŚCIEKÓW</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Budowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej, 2. Budowa i modernizacja sieci kanalizacji deszczowej, 3. Budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków, 4. Urządzenia do oczyszczania, gromadzenia i przesyłania ścieków tworzące system alternatywny do kanalizacji sieciowej.

	<p><u>Kategoria 3:</u> GOSPODARKA ODPADAMI I OCHRONA POWIERZCHNI ZIEMI</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Organizacja i wdrażanie systemów selektywnej zbiórki odpadów i recyklingu, 2. Wdrażanie systemowej gospodarki odpadami komunalnymi (między innymi budowa sortowni, kompostowni, obiektów termicznej, termiczno-chemicznej i mechanicznej utylizacji odpadów; budowa nowych, modernizacja istniejących i rekultywacja nieczynnych składowisk; likwidacja „dzikich” składowisk), 3. Budowa i modernizacja spalarni odpadów niebezpiecznych, 4. Rekultywacja i likwidacja składowisk odpadów niebezpiecznych, 5. Rekultywacja na cele przyrodnicze terenów zdegradowanych. <p><u>Kategoria 4:</u> BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Regulacja cieków wodnych (pogłębianie, zapory, stabilizacja brzegów, prace remontowe w korytach rzecznych, itd.), która poprawia bilans wodny i uwzględnia potrzeby ochrony przyrody, 2. Tworzenie polderów (w tym zalesienie) oraz odtwarzanie naturalnych terenów zalewowych, 3. Budowa i modernizacja wałów przeciwpowodziowych wraz z niezbędnymi drogami dojazdowymi, 4. Budowa i modernizacja małych zbiorników retencyjnych i stopni wodnych w ramach tzw. „małej retencji”, 5. Opracowanie baz danych dotyczących lasów, jakości gleb, wód, powietrza, 6. Tworzenie systemów pomiaru zanieczyszczeń w miastach oraz systemów informowania mieszkańców o poziomie zanieczyszczeń, 7. Utworzenie sieci stacji kontrolnych i ostrzegawczych w zakresie jakości wód, 8. Tworzenie map terenów zalewowych, 9. Tworzenie systemów monitoringu środowiska, w tym reagowania na zagrożenia oraz wyposażenie w sprzęt specjalistyczny , 10. Tworzenie systemów informacji przeciwpowodziowej.
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki samorządu terytorialnego. 2. Związki, porozumienia i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego 3. Podmioty wykonujące usługi publiczne, w których większość udziałów lub akcji posiada gmina, powiat lub województwo, w tym podmioty wykonujące te usługi na mocy odrębnej umowy 4. Podmioty wybrane w wyniku postępowania przeprowadzonego na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego na świadczenie usług z zakresu ochrony środowiska. 5. Organy administracji rządowej w województwie 6. Jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych. 7. Spółki prawa handlowego nie działające w celu osiągnięcia zysku lub przeznaczające zyski na cele statutowe, w których większość udziałów

	lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki, porozumienia i stowarzyszenia 8. PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne
--	---

Nazwa priorytetu	Środowisko i energetyka
Nazwa działania	Infrastruktura energetyczna
Numer działania	4.2
Cel działania	Zapewnienie niezawodności dostaw energii w regionie.
Kategoria interwencji	33- Elektryczność 35 – Gaz naturalny 39 – Energia odnawialna: wiatrowa 40 – Energia odnawialna: słoneczna 41 – Energia odnawialna: biomasa 42 – Energia odnawialna: hydroelektryczna, geotermiczna i inne 43 – Efektywność energetyczna, kogeneracja, opanowanie energii
Opis	Realizowane będą projekty w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną, gaz oraz ciepło.
Typy projektów	<ul style="list-style-type: none"> – rozbudowa lub modernizacja sieci elektroenergetycznych średniego i niskiego napięcia w celu ograniczenia strat sieciowych i czasu trwania przerw w zasilaniu odbiorców głównie na terenach wiejskich i w małych społecznościach lokalnych, – zwiększenie udziału wytwarzania energii w układzie skojarzonym w zakresie budowy i modernizacji urządzeń wytwarzających ciepło użytkowe zgodnie z odpowiednimi regulacjami UE w tym zakresie, – budowa nowych oraz modernizacja istniejących sieci ciepłowniczych, w tym: <ul style="list-style-type: none"> – wymiana istniejących sieci kanałowych z tradycyjnych na nowoczesne preizolowane, – wymiana izolacji termicznych na istniejących sieciach napowietrznych, – unowocześnianie węzłów cieplnych - wymiana węzłów hydroelewatorowych na pośrednie, – rozbudowa węzłów jednofunkcyjnych dla potrzeb c.o. na węzły dwufunkcyjne przy likwidacji palenisk dla podgrzewu wody, – modernizacja istniejących źródeł z wprowadzeniem nowych technologii spalania paliw, – modernizacja istniejących źródeł z wprowadzeniem nowych technologii współspalania paliw kopalnych z biomasą lub odpadami przewidzianymi do termicznej utylizacji, – eliminowanie powstawania niskiej emisji z palenisk indywidualnych poprzez przyłączanie do miejskich systemów ciepłowniczych, – inwestycje w rozwój i wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii takich jak: wiatr, woda, biomasa, energia słoneczna i geotermalna,

	<ul style="list-style-type: none"> – budowa systemów dystrybucji gazu ziemnego na terenach, niezgazyfikowanych oraz modernizacja istniejących sieci dystrybucji, – planowanie i organizacja zaopatrzenia gminy/gmin/ w ciepło i energię elektryczną z uwzględnieniem OZE oraz paliw gazowych, – przedsięwzięcia racjonalizujące użytkowanie ciepła energii elektrycznej i paliw gazowych.
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki samorządu terytorialnego 2. Związki i porozumienia JST 3. Przedsiębiorstwa energetyczne 4. Przedsiębiorstwa gospodarki komunalnej i użyteczności publicznej 5. Zakłady budżetowe 6. Konsorcja i partnerstwa publiczno – prywatne

PRIORYTET 5 „KULTURA I TURYSTYKA”

Nazwa priorytetu	Kultura i turystyka
Nazwa działania	Dziedzictwo kulturowe oraz infrastruktura kulturalna i turystyczna
Numer działania	5.1
Cel działania	Wzrost znaczenia kultury i turystyki jako czynników wzmacniających i kształtujących rozwój społeczno-gospodarczy regionu; zwiększenie potencjału kulturowego i turystycznego regionu oraz dostępu i uczestnictwa w szeroko rozumianym życiu kulturalnym i turystycznym.
Kategoria interwencji	24, 55, 56, 58, 59,
Opis	W ramach działania będą realizowane projekty infrastrukturalne z zakresu kultury i turystyki realizowane przez podmioty publiczne, związane z: utrzymaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego, ochroną historycznego charakteru przestrzeni, tworzeniem warunków powszechnej dostępności do obiektów i dóbr kultury i obiektów turystycznych, rozwijaniem kompleksowego systemu informacji kulturalnej, podniesieniem konkurencyjności regionalnych i lokalnych produktów kulturowych i turystycznych na rynkach zagranicznych i krajowym oraz z poprawą dostępności do obiektów i miejsc atrakcyjnych turystycznie, służących aktywnemu wypoczynkowi oraz łączących funkcje turystyczne z edukacyjnymi i ekologicznymi, a także adaptacja obiektów zabytkowych do potrzeb turystyki.
Typy projektów	<p><i>Z wyjątkiem projektów realizowanych w ramach Priorytetu XII „Kultura i dziedzictwo kulturowe” PO Infrastruktura i Środowisko.</i></p> <p>Realizowane będą projekty regionalne o wartości całkowitej od 1 mln € do 5 mln € oraz projekty lokalne o wartości całkowitej do 1 mln €, w ramach trzech kategorii:</p> <p><u>Kategoria 1:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – projekty związane z rewitalizacją, konserwacją, renowacją, rewaloryzacją, restauracją, zachowaniem, modernizacją, adaptacją historycznych i zabytkowych obiektów wraz z ich otoczeniem, – projekty związane z rewitalizacją, konserwacją, renowacją, rewaloryzacją, zachowaniem, modernizacją, adaptacją publicznych obiektów przemysłowych wraz z ich otoczeniem oraz ich przystosowanie na cele kulturalne i turystyczne, – adaptacja zabytków techniki i architektury na cele publiczne o charakterze kulturalnym i/lub turystycznym powodujące zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu, – przebudowa i/lub rozbudowa obiektów zabytkowych użytkowanych na cele publiczne o charakterze kulturalnym i/lub turystycznym (wyłączone obiekty będące siedzibą administracji rządowej i/lub samorządowej) oraz miejscowych pomników historycznych, – zakup i przebudowa nieużytkowanych obiektów zabytkowych ważnych dla tradycji budownictwa i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz ich adaptacja na cele publiczne o charakterze kultural-

nym i/lub turystycznym,

- projekty związane z zabezpieczeniem i monitoringiem obiektów dziedzictwa kulturowego oraz na wypadek zagrożeń (jako element projektu lub odrębny projekt),
- budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury technicznej i sanitarnej (w tym z zakresu przystosowania obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych) – jako element realizacji powyższych typów projektów
- zagospodarowanie otoczenia obiektów (m.in. budowa miejsc parkingowych) wyłącznie jako jeden z elementów realizacji powyższych typów projektów,

Kategoria 2:

- budowa, przebudowa, modernizacja obiektów zaplecza kultury (w szczególności sale koncertowe i wystawowe, amfiteatry, ośrodki kultury itp. *(nie związane z funkcją sportową)*),
- projekty dotyczące budowy, rozbudowy i modernizacji publicznej infrastruktury kulturalnej przyczyniającej się do aktywnego udziału społeczeństwa w kulturze,
- realizacja inwestycji z zakresu modernizacji i wyposażenia (połączonego z modernizacją) obiektów pełniących funkcje kulturalne i/lub turystyczne,
- projekty związane z zabezpieczeniem i monitoringiem obiektów pełniących funkcje kulturalne na wypadek zagrożeń (jako element projektu lub odrębny projekt),
- zagospodarowanie otoczenia obiektów (m.in. budowa miejsc parkingowych) wyłącznie jako jeden z elementów realizacji powyższych typów projektów,

Kategoria 3:

- budowa wyciągów narciarskich i turystycznych,
- budowa i modernizacja urządzeń ułatwiających dostęp do miejsc i obszarów o dużej atrakcyjności turystycznej (tworzenie ścieżek rowerowych, szlaków turystycznych (wraz z infrastrukturą towarzyszącą,
- tworzenie i modernizacja połączeń promowych wraz z towarzyszącą infrastrukturą,
- projekty dotyczące infrastruktury turystycznej i turystyczno-edukacyjnej (szczególnie na terenach parków narodowych i krajobrazowych, obszarów Natura 2000),
- budowa, przebudowa, konserwacja, renowacja, modernizacja i wyposażenie (połączone z budową, przebudową, konserwacją, renowacją i/lub modernizacją) infrastruktury służącej rozwojowi aktywnych form turystyki w tym obiektów rekreacyjnych, np.: ścieżki przyrodnicze, kąpieliska, tzw. „parki rozrywki”, infrastruktura zlokalizowana wokół zbiorników wodnych (plaże, pomosty, mola),
- budowa, przebudowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury

	<p>technicznej i sanitarnej (w tym z zakresu przystosowania obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych) – jako element realizacji powyższych typów projektów,</p> <p>– zagospodarowanie otoczenia obiektów (m.in. budowa miejsc parkingowych) wyłącznie jako jeden z elementów realizacji powyższych typów projektów,</p>
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. jednostki samorządu terytorialnego: gminy, powiaty i województwa oraz działające w ich imieniu jednostki organizacyjne, 2. stowarzyszenia, związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego, 3. jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego, 4. szkoły wyższe publiczne (<i>w zakresie obiektów zabytkowych</i>) 5. regionalne organizacje turystyczne i/lub kulturalne (non-profit), 6. instytucje publiczne, w tym turystyczne i kulturalne instytucje z sektora finansów publicznych, dla których organem założycielskim są jednostki administracji rządowej lub samorządowej, 7. organizacje pozarządowe (non-profit), stowarzyszenia, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe, 8. instytucje kulturalne non-profit podległe samorządom, 9. organy administracji rządowej w województwie, 10. jednostki badawczo-rozwojowe (<i>w zakresie obiektów zabytkowych np. IUNG</i>)

Nazwa priorytetu	Kultura i turystyka
Nazwa działania	Informacja i promocja kulturalna i turystyczna
Numer działania	5.2.
Cel działania	Wypromowanie atrakcyjnego wizerunku Lubelszczyzny jako miejsca o dużej atrakcyjności kulturalnej i turystycznej.
Kategoria interwencji	57, 60
Opis	<p>Promocja i informacja kulturalna i turystyczna powinna stać się instrumentem aktywnej promocji i stałego kreowania atrakcyjnego wizerunku województwa lubelskiego w kraju i w regionach europejskich. W ramach działania będą realizowane projekty informacyjne i promocyjne z zakresu kultury i turystyki realizowane przez podmioty publiczne związane z podniesieniem konkurencyjności oraz atrakcyjności regionalnych i lokalnych produktów kulturowych i turystycznych.</p>
Typy projektów	<p>Realizowane będą projekty lokalne o wartości całkowitej od 10 tys. € do 100 tys. € oraz projekty regionalne o wartości całkowitej powyżej 100 tys. €.</p> <ul style="list-style-type: none"> – projekty związane z organizacją imprez i wydarzeń kulturalnych i/lub turystycznych; – projekty związane z przygotowaniem i realizacją programów rozwoju i promocji regionalnych lub lokalnych produktów kulturowych i/lub

	<p>turystycznych o szczególnym znaczeniu dla regionu;</p> <p>– projekty związane z kultywowaniem tradycji regionalnych oraz tradycyjnych, charakterystycznych dla regionu rzemiosł i zawodów</p> <p>W projektach realizowanych w ramach działania możliwe jest również ponoszenie kosztów dotyczących prac budowlanych, konserwacyjnych, renowacyjnych, modernizacyjnych w obiektach i ich otoczeniu i/lub kosztów zakupu niezbędnego wyposażenia, które to działania konieczne są do realizacji projektu z zastrzeżeniem, że tego typu koszty nie mogą przekraczać 35% wartości całkowitej projektu oraz nie będą dotyczyły zadań związanych z infrastrukturą noclegową.</p>
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki samorządu terytorialnego: gminy, powiaty i województwa oraz działające w ich imieniu jednostki organizacyjne, 2. Stowarzyszenia, związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego, 3. Jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego, 4. Regionalne organizacje turystyczne i/lub kulturalne (non-profit), 5. Instytucje publiczne, w tym turystyczne i kulturalne instytucje z sektora finansów publicznych, dla których organem założycielskim są jednostki administracji rządowej lub samorządowej, 6. Organizacje pozarządowe (non-profit), stowarzyszenia, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe, 7. Instytucje kulturalne non-profit podległe samorządom, 8. Organy administracji rządowej w województwie,

PRIORYTET 6 „INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA”

Nazwa priorytetu	Infrastruktura społeczna
Nazwa działania	Edukacja i sport
Numer działania	6.1
Cel działania	Podniesienie poziomu i jakości kształcenia na wszystkich poziomach nauczania oraz zwiększenie dostępu mieszkańców regionu do edukacji i sportu poprzez podniesienie jakości infrastruktury edukacyjnej i sportowej
Kategoria interwencji	74, 76, 77
Opis	<p>W ramach działania realizowane będą projekty inwestycyjne obejmujące budowę, rozbudowę, przebudowę oraz modernizację (w tym dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych) i unowocześnienie bazy dydaktycznej wszystkich szczebli nauczania, wpływającej na dostosowanie profilu kształcenia do potrzeb społeczno-gospodarczych regionu oraz rozwijania kształcenia ustawicznego.</p> <p>Działanie obejmie również budowę, rozbudowę, przebudowę oraz modernizację obiektów sportowych, bazy socjalno-noclegowej i kulturalnej dla studentów oraz młodzieży szkół średnich.</p>
Typy projektów	<p><i>Z wyjątkiem projektów realizowanych w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej.</i></p> <p>Realizowane będą następujące typy projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> – budowa nowych lub rozbudowa, przebudowa istniejących obiektów dydaktycznych działających w systemie oświaty (w tym budynków przedszkolnych, szkół podstawowych, szkół wyższych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, laboratoriów dydaktycznych, pracowni komputerowych, bibliotek oraz obiektów służących prowadzeniu działalności naukowo-badawczej powiązanej z dydaktyką), – budowa, rozbudowa, modernizacja infrastruktury sportowej, budowa nowych i przebudowa, rozbudowa istniejących obiektów sportowych (kompleksy sportowe, baseny zamknięte, pływalnie otwarte, hale sportowe, stadiony, sale gimnastyczne, boiska sportowe, skate parki, korty tenisowe, itp.), – budowa nowych i przebudowa, rozbudowa istniejących bibliotek, – budowa nowych i przebudowa, rozbudowa istniejących obiektów infrastruktury społeczno – edukacyjnej (w szczególności burs, internatów, stołówek, akademików), – budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury technicznej i sanitarnej ww. obiektów, – wyposażenie obiektów dydaktycznych, sportowych i społeczno-edukacyjnych (w tym pracownie komputerowe) jako element realizacji powyższych typów projektów, – zagospodarowanie otoczenia obiektów wyłącznie jako jeden z elementów

	realizacji powyższych typów projektów.
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. JST lub działające w ich imieniu jednostki organizacyjne (w tym <i>Wojewódzkie Ośrodki Ruchu Drogowego w przypadku realizacji projektów polegających na budowie i/lub modernizacji bazy szkoleniowej – miasteczka ruchu drogowego dla młodzieży, obiekty dydaktyczne przeznaczone na działalność non-profit</i>). 2. Związki, porozumienia i stowarzyszenia JST. 3. Osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły lub placówki w świetle przepisów ustawy o systemie oświaty. 4. Jednostki organizacyjne w tym s-ki prawa handlowego, utworzone przez jednostki wymienione w punktach 1, 2, prowadzące działalność o charakterze sportowym (100% udziałów posiada JST). 5. Organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe a także osoby prawne prowadzące statutową działalność w zakresie oświaty i wychowania lub sportu. 6. Szkoły wyższe. 7. Jednostki organizacyjne utworzone przez jednostki wymienione w punktach 1,2,6 prowadzące działalność o charakterze edukacyjnym 8. Organizacje pozarządowe prowadzące statutową działalność o charakterze edukacyjnym lub naukowo – badawczym

Nazwa priorytetu	Infrastruktura społeczna
Nazwa działania	Ochrona zdrowia
Numer działania	6.2
Cel działania	Poprawa jakości i dostępności świadczeń medycznych
Kategoria interwencji	75, 77
Opis	<p>Poprawa jakości i dostępności świadczeń medycznych, a w efekcie poprawa standardu i jakości życia mieszkańców jest jednym z niezbędnych warunków budowania i rozwoju nowoczesnego społeczeństwa.</p> <p>Dla podniesienia poziomu życia mieszkańców ważny jest dostęp do podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej, co dotyczy szczególnie małych miast i terenów wiejskich. Zarówno na poziomie regionalnym jak i lokalnym infrastruktura ochrony zdrowia wymaga znaczącej modernizacji - zamortyzowane budynki, wysoki stopień zużycia, wiek oraz jakość wykorzystywanej aparatury medycznej, a często w ogóle jej brak, powodują znaczne utrudnienia w dostępie do odpowiedniej jakości usług.</p> <p>W ramach działania będą realizowane projekty mające na celu: wzmocnienie funkcjonowania regionalnych ośrodków diagnostycznych i terapeutycznych zapewniających specjalistyczną opiekę medyczną, poprawę jakości usług medycznych świadczonych zarówno przez specjalistyczne zakłady opieki zdrowotnej o znaczeniu regionalnym, jak i poprawę jakości świadczeń na poziomie podstawowym, ograniczenie regionalnych dysproporcji w</p>

	infrastrukturze zdrowotnej, poprawę jakości i dostępności do systemu ratownictwa medycznego, poprawę jakości leczenia specjalistycznego i wysokospecjalistycznego (<i>stacjonarnego i ambulatoryjnego</i>), zapewnienie lepszego dostępu do wysokiej jakości podstawowej opieki medycznej na obszarach wiejskich i w małych miastach oraz ograniczenie terytorialnych dysproporcji w infrastrukturze ochrony zdrowia.
Typy projektów	<p><i>Z wyjątkiem projektów realizowanych w ramach Priorytetu XII „Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia” PO Infrastruktura i Środowisko.</i></p> <p>W ramach poddziałania realizowane będą projekty dotyczące:</p> <ul style="list-style-type: none"> – przebudowy, modernizacji obiektów związanych z infrastrukturą ochrony zdrowia²⁶, – wymiany wyeksploatowanych nośników energii na bardziej ekonomiczne i ekologiczne, – termoizolacji budynków, – przebudowy i wyposażenia sal zabiegowych i operacyjnych, – dostosowania obiektów do potrzeb pacjentów, w szczególności osób niepełnosprawnych, – modernizacji oraz zakupu nowych urządzeń medycznych (przede wszystkim sprzętu do diagnostyki, terapii i rehabilitacji)²⁷, – budowy i wyposażenia Centrów Powiadamiania Ratunkowego, – adaptacji wyposażenia Zakładów Opieki Zdrowotnej dla potrzeb Zintegrowanego Systemu Ratownictwa Medycznego, – zakupu i wyposażenia środków transportu sanitarnego (karetki: reanimacyjne, wypadkowe, noworodkowe) oraz zakup i/lub modernizacja środków transportu dla Zintegrowanego Systemu Ratownictwa Medycznego, – wdrażania systemów zarządzania jakością²⁸.
Rodzaje beneficjentów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki samorządu terytorialnego - szczebla powiatowego, wojewódzkiego i gminnego lub jednostki organizacyjne wykonujące zadania wyżej wymienionych jednostek. 2. Związki, porozumienia i stowarzyszenia JST 3. Zakłady Opieki Zdrowotnej – opieka stacjonarna (szpitale), opieka ambulatoryjna (przychodnie), dla których podmiotami tworzącymi są: samorząd wojewódzki, powiat, akademie medyczne, minister właściwy do spraw zdrowia, Prezes Rady Ministrów, właściwy minister (w tym również stacje pogotowia ratunkowego, zakłady opiekuńcze – lecznicze i zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze)

²⁶ w taki sposób aby dostosować je do wymogów określonych w obowiązujących przepisach prawa, w szczególności rozporządzenia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 22 czerwca 2005 r. w sprawie wymagań jakim powinny odpowiadać pod względem fachowym i sanitarnym pomieszczenia i urządzenia zakładu opieki zdrowotnej (Dz.U. z 2005 r. Nr 116, poz. 985)

²⁷ sprzęt do: angiografii inwazyjnej, koronarografii, sprzęt dla ratownictwa medycznego, sprzęt radiologiczny z możliwością tworzenia obrazów cyfrowych i możliwością analizy telemetrycznej, mammografy, tomografy, aparaty USG, EEG, EKG, aparaty do hemodializy, endoskopy z torem wizyjnym wraz z osprzętem do sterylizacji.

²⁸ do współfinansowania kwalifikują się koszty: audytu wstępnego systemu zarządzania jakością, szkoleń dla pracowników, konsultacji w zakresie opracowania dokumentacji systemów zarządzania jakością, szkoleń uzupełniających dot. wdrażania systemów zarządzania jakością dla pracowników, szkoleń na audytorów wewnętrznych, przeprowadzenia audytów wewnętrznych (przed certyfikacją), przeprowadzenia działań korygujących lub zapobiegawczych w wyniku audytów wewnętrznych, audytów zewnętrznych wykonanych przed certyfikacją oraz koszty związane z bezpośrednim pozyskaniem certyfikatu jakości.

4. Jednostki organizacyjne, w tym spółki prawa handlowego, nie działające w celu osiągnięcia zysku, utworzone przez jednostki wymienione w pkt 1, 2 i 3, prowadzące działalność w zakresie ochrony zdrowia.   5. Ośrodki zdrowia, w tym przychodnie i poradnie - Zakłady Opieki Zdrowotnej sprawujące opiekę ambulatoryjną, dla których podmiotami tworzącymi są: samorząd powiatowy i samorząd gminny.   6. Publiczne i niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej świadczące usługi medyczne na rzecz społeczności lokalnej w publicznym systemie ochrony zdrowia.   2. Organizacje pozarządowe nie działające w celu osiągnięcia zysku, w tym stowarzyszenia, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe prowadzące statutową działalność w obszarze ochrony zdrowia   3. Instytucje uczestniczące w Zintegrowanym Systemie Ratownictwa Medycznego

PRIORYTET 7 „POMOC TECHNICZNA”

Nazwa priorytetu	Pomoc techniczna
Nazwa działania	Wsparcie wdrażania RPO
Numer działania	7.1
Cel działania	Zapewnienie efektywnego oraz zgodnego z prawem i politykami wspólnotowymi wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego poprzez wsparcie instytucji uczestniczących w zarządzaniu i wdrażaniu.
Kategoria interwencji	79, 90, 91
Opis	<p>Przejęcie przez Samorząd Województwa funkcji Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym, wiąże się ze zwiększeniem ilości zadań w zakresie procesu oceny i wyboru projektów, monitorowania, kontroli i obsługi finansowej programu. Będzie to związane z koniecznością stworzenia wyspecjalizowanych stanowisk pracy nie tylko w Instytucji Zarządzającej ale także Instytucjach Wdrażających, do których może być delegowana część obowiązków IZ.</p> <p>Z uwagi na duży stopień komplikacji zadań związanych z procesem wdrażania RPO szczególną uwagę należy zwrócić na jakość i kompetencje instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie środkami RPO, oparte o profesjonalnie prowadzony monitoring, ocenę i kontrolę. Wynika stąd konieczność wsparcia instytucji zaangażowanych w proces zarządzania i wdrażania RPO.</p>
Typy projektów	<ul style="list-style-type: none"> – zatrudnienie (wynagrodzenie na podstawie umowy o pracę) personelu zaangażowanego w realizację RPO, w tym: w przygotowywanie, wybór, ocenę, monitorowanie, kontrolę, audyt projektów i programu, kontrolę finansową i weryfikację płatności oraz obsługę Regionalnego Komitetu Monitorującego i innych ciał eksperckich, – zatrudnienie (wynagrodzenie na podstawie umowy o pracę) personelu zajmującego się informacją i promocją programu, – wydatki związane z pokryciem kosztów wynajmu i remontu powierzchni biurowej, – zatrudnienie personelu zaangażowanego w przygotowanie kolejnego po RPO programu wdrażania środków pochodzących z funduszy strukturalnych na następny okres programowania, – organizacja i obsługa procesu selekcji i oceny projektów (organizacja prac ciał uczestniczących w tym procesie oraz pokrycie kosztów ekspertyz przeprowadzanych na potrzeby tego procesu), – wydatki związane z przeprowadzaniem ewaluacji programu, – wydatki związane z przeprowadzeniem kontroli realizacji projektów (w tym kontrola na miejscu), – organizacja i przeprowadzenie szkoleń dla pracowników zaangażowanych we wdrażanie RPO oraz przygotowanie kolejnego programu, jak również udział w szkoleniach i innych formach kształcenia związanych z

	<p>problematyką wdrażania funduszy strukturalnych,</p> <ul style="list-style-type: none"> – organizacja i przeprowadzenie szkoleń dla osób zaangażowanych we wdrażanie RPO oraz przygotowanie kolejnego programu (w szczególności dla ekspertów zaangażowanych w proces selekcji i oceny projektów oraz członków ciał uczestniczących w tym procesie), – zakup sprzętu komputerowego wraz z niezbędnym oprogramowaniem oraz innego sprzętu biurowego (np. komputery, serwery, monitory, projektory multimedialne, skanery, faksy, koparki, drukarki, telefony), wyposażenia i materiałów biurowych na potrzeby wdrażania RPO oraz przygotowania kolejnego programu, – przygotowanie analiz, badań, sprawozdań oraz finansowanie pomocy ekspertów zewnętrznych w celu opracowania optymalnego systemu wdrażania i ewaluacji programu, – ewaluacja w ramach RPO (mid-term i ex-post) oraz przygotowanie ewaluacji ex-ante w trakcie procesu tworzenia kolejnego programu; – archiwizacja dokumentacji w formie elektronicznej i papierowej;
Rodzaje beneficjentów	Instytucje biorące udział w zarządzaniu i wdrażaniu RPO

Nazwa priorytetu	Pomoc techniczna
Nazwa działania	Informacja i promocja RPO
Numer działania	7.2
Cel działania	Zapewnienie efektywnego oraz zgodnego z prawem i politykami wspólnotowymi procesu informacji i promocji Regionalnego Programu Operacyjnego.
Kategoria interwencji	90, 91
Opis	<p>Efektywna i sprawna realizacja RPO oraz wykorzystywanie funduszy strukturalnych uzależnione jest w dużej mierze od efektywności działań informacyjnych i promocyjnych, których realizacja nakłada na Instytucję Zarządzającą i Instytucje Wdrażające liczne obowiązki w tym zakresie. Niezbędne jest odpowiednie wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych służących zapewnieniu powszechnego dostępu do informacji o możliwościach ubiegania się o dofinansowanie ze środków dostępnych w ramach RPO. W szczególności dotyczy to potencjalnych odbiorców pomocy, władz lokalnych oraz innych właściwych władz publicznych, organizacji zawodowych i środowisk przedsiębiorców, partnerów gospodarczych i społecznych, organizacji pozarządowych, podmiotów działających na rzecz promocji równości szans między kobietami i mężczyznami, oraz pozostałych partnerów społecznych, będących beneficjentami RPO.</p>
Typy projektów	– przygotowanie i upowszechnianie materiałów informacyjnych – aktualnych dokumentów programowych, podręczników wdrażania procedur, broszur,

	<p>folderów i innych publikacji na temat RPO na lata 2007-2013 oraz na temat kolejnego programu,</p> <ul style="list-style-type: none"> – przygotowanie i publikacja biuletynu informacyjnego na temat RPO na lata 2007 -2013 oraz na temat kolejnego programu, – przygotowanie i publikacja materiałów prasowych na temat RPO na lata 2007-2013 oraz na temat kolejnego programu, – stworzenie i administrowanie stronami internetowymi na temat RPO na lata 2007 -2013 oraz na temat kolejnego programu, – organizacja konferencji, seminariów na temat wdrażania RPO na lata 2007 -2013 oraz na temat kolejnego programu, – pokrycie kosztów działalności punktów informacyjnych działających na potrzeby RPO na lata 2007 -2013 oraz na potrzeby kolejnego programu, – organizacja i przeprowadzenie szkoleń dla beneficjentów na temat wdrażania RPO na lata 2007 -2013 oraz na temat kolejnego programu, – stworzenie sieci wymiany informacji o zasięgu ponadlokalnym, ponadregionalnym i międzynarodowym, w celu wymiany doświadczeń i propagowania dobrych wzorów.
Rodzaje beneficjentów	Instytucje biorące udział w zarządzaniu i wdrażaniu RPO

WSPÓŁPRACA MIĘDZYREGIONALNA

W zależności od przyjętego systemu wdrażania RPO projekty związane ze współpracą międzyregionalną realizowane będą horyzontalnie (tzn. jako typy projektów w ramach każdego działania RPO) lub też jako odrębne działanie.

Nazwa priorytetu	<i>Horyzontalnie w ramach RPO lub w ramach oddzielnego działania</i>
Nazwa działania	Współpraca międzyregionalna
Numer działania	
Cel działania	Stworzenie efektywnych powiązań partnerskich w ramach współpracy międzyregionalnej (w układzie sieciowym i dwustronnym).
Kategoria interwencji	
Opis	Skutecznie prowadzona współpraca międzyregionalna w układzie dwustronnym lub sieciowym prowadzi do podniesienia jakości zasobów ludzkich i sprzyja rozwojowi gospodarki regionu, wpływa na wzrost zaufania społecznego i aktywności obywatelskiej. Efekty współpracy w dużym stopniu decydują o przewadze konkurencyjnych regionów. Dobrze zorganizowana i wielopłaszczyznowa współpraca buduje zdolność instytucjonalną regionu oraz może być doskonałym narzędziem wymiany doświadczeń i wiedzy w zakresie szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.
Typy projektów	<p><i>Z wyjątkiem projektów realizowanych w ramach Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej.</i></p> <p>Projekty będą realizowane w układzie partnerskim: bilateralnym (2 partnerów) lub sieciowym (3 i więcej partnerów) w ramach dwóch kategorii:</p> <p><u>Kategoria I</u></p> <p>„Partnerskie inicjatywy międzyregionalne” (80% środków w ramach działania):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wizyty studyjne, wymiana doświadczeń pomiędzy władzami lokalnymi, instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi i instytucjami wsparcia biznesu, – Sporządzanie ekspertyz, analiz porównawczych, – Organizowanie szkoleń, warsztatów szkoleniowych, seminariów informacyjnych i doradztwa zawodowego, – Organizowanie i udział w stażach zawodowych i praktykach, – Wydawanie publikacji i biuletynów informacyjnych, tworzenie stron internetowych, – Organizowanie konferencji, telekonferencji, – Realizacja wspólnych badań, – Stworzenie punktów/centrów/biur – instytucyjnych form współpracy; – Organizowanie targów, zawodów sportowych, festiwali, koncertów, warsztatów artystycznych i innych przedsięwzięć służących promocji regionu,

	<ul style="list-style-type: none"> – Wsparcie przedsięwzięć mających na celu podtrzymywanie tożsamości i tradycji regionu tj. publikacje, strony internetowe, kampanie promocyjne, itp. <p><u>Kategoria II</u></p> <p>„Małe inicjatywy międzyregionalne” (20% środków w ramach działania):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nawiązywanie kontaktów międzyregionalnych, – Organizowanie wizyt studyjnych, wymiana doświadczeń pomiędzy władzami lokalnymi, instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi i instytucjami wsparcia biznesu, – Sporządzanie ekspertyz, analiz porównawczych, – Organizowanie szkoleń, warsztatów szkoleniowych, seminariów informacyjnych i doradztwa zawodowego, – Wymiany młodych ludzi oraz specyficznych grup docelowych z sektora społecznego, badawczego, zawodowego i kulturalnego, – Organizowanie i udział w stażach zawodowych i praktykach, – Wydawanie publikacji i biuletynów informacyjnych, tworzenie stron internetowych, – Organizowanie konferencji, telekonferencji, – Realizacja wspólnych badań, – Stworzenie punktów/centrów/biur – instytucyjnych form współpracy, – Organizowanie targów, zawodów sportowych, festiwali, koncertów, warsztatów artystycznych i innych przedsięwzięć służących promocji regionu, – Wsparcie przedsięwzięć mających na celu podtrzymywanie tożsamości i tradycji regionu tj. publikacje, strony internetowe, kampanie promocyjne, itp.
Rodzaje beneficjentów	<p>Instytucje z terenu województwa lubelskiego będące liderem projektu działające w ramach umowy partnerskiej z co najmniej 1 partnerem zagranicznym lub krajowym z innego regionu europejskiego:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki samorządu terytorialnego i jednostki podległe (w tym muzea, centra kultury, szkoły, urzędy pracy, itp.) 2. Instytucje centralne działające w imieniu przedstawicielstw regionalnych i lokalnych, odpowiedzialne za przeprowadzanie zadań publicznych na szczeblu regionalnym/lokalnym (np. policja, straż pożarna, PGL Lasy Państwowe, itp.); 3. Regionalne i lokalne przedstawicielstwa administracji rządowej szczebla centralnego odpowiedzialne za przeprowadzanie zadań publicznych na szczeblu regionalnym/lokalnym; 4. Organizacje pozarządowe – stowarzyszenia, fundacje oraz inne organizacje non-profit 5. Kościoły i grupy wyznaniowe; 6. Lokalne i regionalne organizacje turystyczne, kulturalne i sportowe; 7. Jednostki badawczo-rozwojowe; 8. Szkoły wyższe; 9. Instytucje otoczenia biznesu i samorządu gospodarczego; 10. Inne instytucje użyteczności publicznej, w tym instytucje kulturalne, opieki

zdrowotnej, edukacyjne, turystyczne i rynku pracy; 11. Parki narodowe i parki krajobrazowe; 12. Publiczne służby ratownicze;
--

Załącznik 6. Kryteria wyboru projektów

Kryteria zostaną ustalone w procesie konsultacji społecznych

Załącznik 7. Szacunkowa tabela finansowa dla programu operacyjnego wg. priorytetów, działań i lat (zobowiązania)

Załącznik zostanie uzupełniony na dalszym etapie prac

Załącznik 10. Plan inwestycyjny przedstawiający wykaz kluczowych projektów

Załącznik zostanie uzupełniony na dalszym etapie prac